

Українська Тілобиховна Традиція

2

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА
Комісія тіловиховання і спорту імені Івана Боберського
ЦЕНТР НЕЗАЛЕЖНИХ ІСТОРИЧНИХ СТУДІЙ

Українська Тіловиховна Традиція

2
ВИПУСК

ЛЬВІВ – 2022

УДК 94:796/799](477)".../20"(073)

Українська тіловиховна традиція / гол. ред. Андрій Сова. –
Львів, 2022. – Вип. 2. – 160 с.

ISSN 2709-0558

У науковому збірнику висвітлено маловідомі аспекти тіловиховання. Особливу увагу зосереджено на актуальних проблемах фізичного виховання і спорту на українських землях у кінці ХІХ – першій половині ХХ ст. Збірник має такі рубрики: наукові публікації; повідомлення, дискусії; джерела; рецензії, огляди; нові видання; хроніка наукового життя.

Редакційна колегія:

Валерій ДЖУНЬ, кандидат філософських наук, доцент
Степан КОСТЬ, кандидат філологічних наук, професор
Андрій СОВА, доктор історичних наук, доцент
(головний редактор)

ISSN 2709-0558

© Сова А. О., упорядкування, 2022

© Джузь В. В., Кость С. А., Сова А. О., редагування, 2022

© Лукавий Ф. П., мистецьке оформлення, 2022

Андрій СОВА

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО В СОКІЛЬСЬКОМУ РУСІ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Висвітлено редакційно-видавничу діяльність Івана Боберського (1873–1947) в українському сокільському русі напередодні Першої світової війни. Він як член, а з 1908 р. – голова товариства «Сокіл» (з 1909 р. – «Сокіл-Батько») у Львові, проявив себе як успішний видавець, редактор, автор десятків публікацій, консультант і рецензент. За його безпосередньої участі упродовж 1909–1914 рр. виходили перші офіційні друковані органи товариства «Сокіл-Батько» – «Сокільські Вісти» та «Вісти з Запорожа», які стали опорою для інших українських руханкових і спортових товариств. Завдяки наполегливій праці Івана Боберського поживавилася видавнича діяльність «Сокола-Батька», що відіграло важливу роль у зміцненні українського сокільського руху та українських гімнастичних, спортових і парамілітарних товариств на українських землях і в діаспорі.

Ключові слова: Іван Боберський, Галичина, Львів, українська тіловиховна традиція, сокільський рух, «Сокіл-Батько», «Сокільські Вісти», «Вісти з Запорожа», редакційна і видавнича діяльність.

Вагомим складником діяльності Івана Боберського в українському гімнастичному товаристві «Сокіл-Батько» як за обсягом, так і за значенням була його редакторська та видавнича праця. На початку ХХ ст. зусиллями старшини «Сокола-Батька» у Львові та особисто Івана Боберського виходили друком газети «Сокільські Вісти» та «Вісти з Запорожа» – перші офіційні друковані органи товариства «Сокіл-Батько» та українські руханково-спортові часописи. Ставши головою «Сокола-Батька» у 1908 р., Іван Боберський розумів, що для розгортання, зміцнення та поширення українського сокільського руху в Галичині й діаспорі вкрай важливо видавати окремий часопис. Рішення про заснування «Сокільських Вістей», хоч як додатка до «Свободи», можна вважати революційним, попри те, що на сторінках часопису «Свобода» Іван Боберський публікувався й раніше. Так, 1906 р. з'явилася його стаття «Здобуваний мяч (Гарна забава (гра) для «сокільського» і «січового» парубоцтва)»¹, а 1907 р. – «Сокільський празник в Стрию»².

Аналіз усіх чисел «Сокільських Вістей» показав, що публікації Івана Боберського та Сеня Горука з'являлися практично в кожному числі, а в деяких з них – по де-

¹ Бб [Боберський І.]. Здобуваний мяч (Гарна забава (гра) для «сокільського» і «січового» парубоцтва) // Свобода. – Львів, 1906. – 4 мая. – Чис. 16. – С. 7–8.

² Бб [Боберський І.]. Сокільський празник в Стрию // Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1907. – 6 вересня. – Чис. 38. – С. 4–5.

Іван Боберський – голова українського товариства «Сокіл-Батько». Львів, 1914 р. З фондів Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України

кілька статей і заміток Івана Боберського. Загалом Іван Боберський опублікував на сторінках «Сокільських Вістей» 29 публікацій, частина з них була підписана криптонімами. Якщо врахувати не підписані матеріали, стиль яких вказує на Івана Боберського, то йому належить близько 40 публікацій.

На сторінках часопису «Сокільські Вісти» Іван Боберський друкував описи ігор і забав, зокрема таких як «Аптика»³, «Бальон»⁴, «Пташок»⁵, «Подорож»⁶, «До чого моя думка подібна?», «Жмурко»⁷ та ін. Забаву «Жмурко» він описав так: «Комната є цілком свobodна. Стіл і крісла треба винести. Всі річі, котрі можна легко перевернути, треба спрятати. Одна особа має очі завязані хусткою так, щоби нічого не можна видіти. Тота особа зове ся «жмурко». Жмурко має зловити кого будь, притримати і ударити три рази рукою. Кого жмурко притримає і ударить три рази долонею, той вже зловлений. Він стає ся жмурком, обв'язує собі очі і ловить дальше. Нікому не вільно утікати до других комнат. Жмурка можна тягнути за одіж, вільно діткнутися его з легка, але не вільно тручати і штовхати. Се вже не забава лише бійка. Ходити треба на пальцях і поводити ся тихо. Забава ся є простенька а вже дуже весела»⁸. Ігри та забави широко використовували у своїй діяльності сокільські осередки у Галичині.

Інформуючи читачів часопису «Сокільські Вісти» про V Всесокольський злет у Празі 1907 р., Іван Боберський докладно описав урочистості, розповів про історію станов-

³ Бб [Боберський І.]. Гри і забави. Аптика // Сокільські Вісти. – Львів, 1909. – 6 січня. – Чис. 1. – С. 9–10 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 6 січня. – Чис. 1. – С. 9.

⁴ Бб [Боберський І.]. Гри і забави. Бальон // Сокільські Вісти. – Львів, 1909. – 14 січня. – Чис. 2. – С. 2–3 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 14 січня. – Чис. 2. – С. 3.

⁵ Бб [Боберський І.]. Гри і забави. Пташок // Сокільські Вісти. – Львів, 1909. – 21 січня. – Чис. 3. – С. 5–6 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 21 січня. – Чис. 3. – С. 6.

⁶ Бб [Боберський І.]. Гри і забави. Подорож // Сокільські Вісти. – Львів, 1909. – 4 лютого. – Чис. 5. – С. 3–4 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 4 лютого. – Чис. 5. – С. 4.

⁷ Бб [Боберський І.]. Гри і забави. До чого моя думка подібна? Жмурко // Сокільські Вісти. – Львів, 1909. – 11 лютого. – Чис. 6. – С. 3–4 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 11 лютого. – Чис. 6. – С. 3–4.

⁸ Бб [Боберський І.]. Гри і забави. До чого моя думка подібна? Жмурко // Сокільські Вісти. – Львів, 1909. – 11 лютого. – Чис. 6. – С. 3–4 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 11 лютого. – Чис. 6. – С. 3–4.

лення і розвиток чеського сокільського руху 1862–1907 рр.⁹ Є у часописі матеріали про діяльність Українського спортивного кружка, який діяв з 1906 р. на базі Академічної гімназії та її філії у Львові, зокрема гімнастично-вокальний виступ, що відбувся 4 квітня 1909 р.¹⁰ та текст доповіді Івана Боберського на ньому¹¹. Серед опублікованих у виданні навчально-методичних розробок для членів українського «Сокола» на увагу заслуговують описи вправ для пожежних сокільських осередків, укладених Іваном Боберським, які готувалися соколами і сокілками як частина програми на сокільські свята¹².

З прийняттям Івана Боберського до «Сокола» (1901) в сокільській організації почали формуватися і закріплювати свої внутрішні товариський уклад, етикет і церемоніал. Іван Боберський запропонував запровадити нове вітання – «гаразд», яке на IV засіданні старшини товариства 7 червня 1902 р. було затверджено як офіційне¹³. У книзі протоколів зазначено: «А [льфред] Будзиновський» [тодішній голова «Сокола». – А. С.] вносить прийняти слово «гаразд» за оклик при повитання ся взаїмних членів як також у всіх письмах Старшини того поздоровлення уживати»¹⁴. Біля цього речення дописано рукою Івана Боберського таке: «На Слово «Гаразд» звернув увагу І [ван] Боберський і зачав его впроваджувати. Формальне внесене поставлене є тут коли вже слово було в ужитю»¹⁵. Про особливості поведінки соколів в тій чи іншій ситуації, їх зовнішнього вигляду йдеться у статті Івана Боберського та невідомого автора, який

⁹ [Боберський І.]. Злет чеських Соколів в Празі в р. 1907 // Сокілські Вісти. – Львів, 1909. – 11 лютого. – Чис. 6. – С. 3–4 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 11 лютого. – Чис. 6. – С. 3; [Боберський І.]. Злет чеських Соколів в Празі в р. 1907 (Другий уступ опису) // Сокілські Вісти. – Львів, 1909. – 18 лютого. – Чис. 7. – С. 3–4 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 18 лютого. – Чис. 7. – С. 3–4; [Боберський І.]. Злет чеських Соколів в Празі в р. 1907 (Дальше) // Сокілські Вісти. – Львів, 1909. – 4 марця. – Чис. 9. – С. 3–4 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 4 марця. – Чис. 9. – С. 4; [Боберський І.]. Злет чеських Соколів в Празі в р. 1907 (Пятий уступ опису) // Сокілські Вісти. – Львів, 1909. – 25 марця. – Чис. 12. – С. 3–4 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 25 марця. – Чис. 12. – С. 4; [Боберський І.]. Злет чеських Соколів в Празі в р. 1907 (Шестий уступ опису) // Сокілські Вісти. – Львів, 1909. – 8 цвітня. – Чис. 14. – С. 3–4 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 8 цвітня. – Чис. 14. – С. 3–4; [Боберський І.]. Злет чеських Соколів в р. 1907 (Семий уступ опису) // Сокілські Вісти. – Львів, 1909. – 29 цвітня. – Чис. 17. – С. 3–4 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 6 мая. – Чис. 18. – С. 4.

¹⁰ [Боберський І.]. Гімнастично-вокальний виступ // Сокілські Вісти. – Львів, 1909. – 17 цвітня. – Чис. 15 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 17 цвітня. – Чис. 15. – С. 4.

¹¹ Боберський І. Вступне слово на руховім виступі «Спортивного кружка» у Львові // Сокілські Вісти. – Львів, 1909. – 12 мая. – Чис. 19. – С. 3–4 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 13 мая. – Чис. 19. – С. 3.

¹² [Боберський І.]. Свобідні вправи для пожарних «Соколів» // Сокілські Вісти. – Львів, 1909. – 27 мая. – Чис. 21. – С. 3–4 : Свобода. Політична, просвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 27 мая. – Чис. 21. – С. 3–4.

¹³ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові). – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 38. – Арк. 160–162.

¹⁴ Там само. – Арк. 161 зв.–162.

¹⁵ Там само. – Арк. 162.

підписався криптонімом «З. П.» (можливо це викладач Академічної гімназії Павло Зимак): «Ми Соколи до вас кличемо: «Тримайтеся просто! Будьте чемні, нашіть ся звитати з людьми, але не робіть себе рабами, не цілюйте по руках, не кланяйте ся до землі!». Се бувби великий сором і як би члени товариства «Сокіл» або «Січ» убрані в ленти цмокали підпанків і панків по руках і знимали шапку сокільську, щоби її тримати перед жандармом або здекутником в руках! Батько-Сокіл у Львові мусів би таких Січевиків і Соколів мати за нечесть і страшну ганьбу для українського народу. Другове! Не будьте рабами і пильнуйте щоби в ваших громадах не було рабів, що всім низонько кланяють ся, по руках цілюють і капелюх в руках тримають. Сокіл одітий в ленту витає своїх товаришів і других людей словом: «Гаразд!» Тим словом має також працати ся. [...] Знаєте, що се значить? Тим словом желаємо вам всього, що до гаразду потрібне. До гаразду потрібно кілька добрих річий. Потрібні суть здоровле, краса, маеток, веселість, згода народна, честь, щасте і довге жите. Ми Русини дуже мало з тих річий маємо. Слово «гаразд» коротке, але важке! Сокільський привіт желає всего добра, яке ми у Львові і всі поза Львовом хочемо посідати. Для того еше раз Гаразд!»¹⁶.

«Сокільські Вісти» як додаток до «політичної, просьвітної і господарської часописі» «Свобода» виходив упродовж січня–липня 1909 р. Усього світ побачило 29 чисел (у часописі помилково вказано цифру 31). Степан Гайдучок у брошурі «Пів століття сокільських видань», оцінюючи значення видання «Сокільські Вісти», писав, що вони «були лучником між «Соколом-Батьком», а гніздами, й заразом були агітаційним середником за закладанням сокільських гнізд в тих селах, де їх не було. Вони популяризували сокільство серед широких селянських мас. Подавали вістки з сокільського і руханкового життя, як також і тодішнього молодого спорту. Найбільше праці в них вкладали І[ван] Боберський і С[ень] Горук»¹⁷.

У серпні 1909 р. «Сокільські Вісти», через брак площі на сторінках «Свободи», довелося перенести на шпальти «ілюстрованої, популярно-просьвітної, політичної й літературної часописі Народного Слова»¹⁸. На її сторінках сокільський часопис виходив упродовж серпня–грудня 1909 р. Усього побачило світ 19 чисел (у часописі помилково вказано цифру 21). У першому числі редакційний комітет наголошував: «В кождім четверговім числі «Народнього Слова» найдуть Другове відділ «Сокільські Вісти», на які звалила Редакція відступити одну картку. Доки було місце в «Свободі» містили ми в ній «Сок[ільські] Вісти». Колиж там ізза фейлетону стало тісно, переносимо ся до нового мешканя, вправді дорозшого для Другів, але за те просторійшого і богатше та ріжнородно пристроеного ріжними цікавими і хосенними [корисними. – А. С.] для кождого статями. Про програму скажемо коротко: Будемо містити в «Сокільських Вістях» все те, що потрібно знати Соколам і Січовикам. Нашим змаганем буде, щоби «Сокільськими Вістями» цікавили ся не лише Соколи і Січовики, але щоби они були займаючі для всіх Читачів «Народнього Слова», щоби вони ширили ідею сокільську в кругах нашої суспільности, щоби колись можна сказати: Українське Сокільство се

¹⁶ З. П. [Зимак П.], Бб [Боберський І.]. Сокільський привіт // Сокільські Вісти. – Львів, 1909. – 4 марця. – Чис. 9. – С. 3–4 : Свобода. Політична, просьвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 4 марта. – Чис. 9. – С. 3–4.

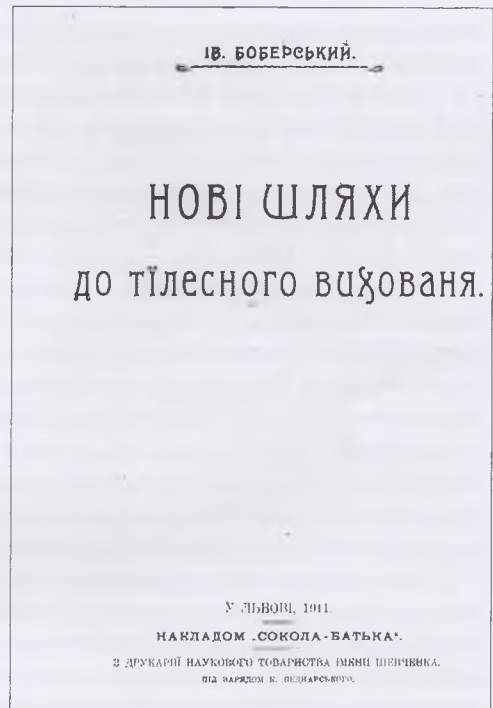
¹⁷ Гайдучок С. Пів століття сокільських видань. – Львів, 1937. – С. 11.

¹⁸ Оповідки. Сокільські вістки // Свобода. Політична, просьвітна і господарська часопись. – Львів, 1909. – 12 серпня. – Чис. 32. – С. 7.

народ в рядах! Істноване «Сок[ільських] Вістий» залежить від другів Соколів та Січовиків. Передплачуйте «Народне Слово» на імя Товариства, ширіть його в кругах своїх знайомих, з'єднуйте йому як найбільше нових передплатників, а тоді і «Сокільські Вісти» будуть могли появлятися частійше і в більшому обемі»¹⁹.

За безпосередньої участі Івана Боберського упродовж 1910 р. сокільський часопис під назвою «Вісти з Запорожа» (51 число) виходив друком як додаток до «ілюстрованої, популярно-просвітної, політичної й літературної часописі» «Народне Слово». З 1911 по 1914 рр. «Вісти з Запорожа» видавалися як самостійний друкований орган. На XV звичайному засіданні 23 січня 1911 р. старшина гімнастичного товариства «Сокіл-Батько» у Львові обговорювала питання видання самостійного сокільського часопису. Було запропоновано два варіанти назви майбутнього видання: «Малиновий Прапор» (таку думку обстоював Семен Демидчук) і «Вісти з Запорожа» (голова «Сокола-Батька» – Іван Боберський)²⁰. У ході дискусії перемогу здобула назва «Вісти з Запорожа», що нав'язувала до традицій українського козацтва та наголошувала на соборності українських земель, «лучила «Соколів» і «Січи» в одну родину: Запороже»²¹.

«Сокільські Вісти» та «Вісти з Запорожа» висвітлювали насамперед діяльність українських пожежних, руханкових, спортових і стрілецьких товариств «Сокіл» у Галичині. На шпальтах цих часописів з'являлися статті з розвитку тіловиховання та спорту, історії України, про життя українців у різних куточках світу, звіти про діяльність українського товариства «Сокіл-Батько», інформаційні статті про сокільські осередки, заклики, відозиви, реклама тощо. Багато місця в часописах займали роз-

Титульна сторінка праці Івана Боберського «Нові шляхи до тілесного ви́ховання» (Львів: Накладом «Сокола-Батька», 1911 р.). З приватної книгозбірні Степана Гайдучка (м. Львів)

¹⁹ Редакційний Комітет. До всіх Соколів і Січій. Сокільські Вісти. – Львів, 1909. – 12 серпня. – Чис. 1. – С. 1 : Народне Слово. Ілюстрована, популярно-просвітна, політична й літературна часопись. – Львів, 1909. – 12 серпня. – Чис. 245.

²⁰ ЦДДА України у Львові. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 41. – Арк. 80–80 зв.; Сова А. «Вісти з Запорожа» // Енциклопедія Львова / За ред. А. Козицького та І. Підкови. – Львів: «Літопис», 2007. – Т. 1. – С. 397–398.

²¹ Гаразд! // Вісти з Запорожа. – Львів, 1910. – 6 січня. – Чис. 1. – С. 24 : Народне Слово. Ілюстрована, популярно-просвітна, політична й літературна часопись. – Львів, 1910. – 6 січня. – Чис. 308–309.

порядження старшини (керівництва) товариства, звіти комісій і секцій, матеріали з виступів, вечорів, описи руханкових вправ, світлини.

Іван Боберський як один із редакторів та авторів робив усе можливе для того, щоб часопис «Вісти з Запорожжя» був цікавим і презентабельним, дбав про якість друку, добирав чимало світлин з різних аспектів діяльності українського сокільства, залучав до видання фахових дописувачів, пропонував актуальні рубрики тощо. Постійними рубриками «Вістей з Запорожжя» були «Огляд», «Переписка», «Житє наших Соколів», «Пригадки», «Дописи», «Що є зле?», «Від редакції», «Прикази до здвигу», «Оповідки» тощо. Авторами часопису «Вісти з Запорожжя» були його учні, соратники та послідовники: Степан Гайдучок, Тарас і Петро Франки, Сень Горук, Льонгин Цегельський, Ярослав Вінцковський, Антін Зелений, Степан Рудницький, Володимир Гасюк, Ярослав Пастернак, Іван Флюнт, Софрон Шебець, Мирон Федусевич, Юрій Вінцковський, Петро Карманський, Петро Курилас, Іван Ігнат, Петро Скавинський, Володимир Коссар та ін. Чимало своїх публікацій в сокільському часописі Іван Боберський підписував криптонімами: «Бб», «Оеи», «Оей»; деякі статті подавав без будь-якого підпису. Їх можна ідентифікувати лише на підставі різних джерел, особливо нотаток Івана Боберського та його листування.

Іван Боберський особисто та за його спонукою члени «Сокола-Батька», Микола Мороз, Роман та Зенон Носковські, Омелян Пачовський, Олексій Сушко, Сень Горук, Олександр Сопотницький, Юрій Вінцковський, Ігор Федів, Клим Гутковський зробили чимало фотографій, які зафіксували діяльність «Сокола», Українського спортивного кружка, спортивного товариства «Україна», «Пласту», краєві здвиги тощо. Як писав Степан Гайдучок, «із львовян треба згадати ще Сеня Горука, О[лександра] Сопотницького, Юрка Вінцковського, Ігора Федева, які до 1914. року не одне з нашого фізичного руху зафіксували на платівці. Ці всі львівські аматори були жертвою проф[есора] [Івана] Боберського. Він усе заставляв їх світлити. Все на них полював. Нераз вони його благословили тихим словом за зіпсовані платівки. Тут треба згадати, що [Іван] Боберський втопив поважний гріш у званевого фотографа, вже небіщика, [Миколая] Лісси, при Академічній вул[иці], 18], за знімки з сокільського і спортивного життя. Знову ж у 1910 р. замовив [Іван] Боберський званевого фотографа [Казимира] Скурського знімати моменти зі здвигу. Це коштувало [Івана] Боберського 180 корон). [Іван] Боберський мав у пляні видати альбом українського Львова й на його замовлення поробив Лісса около 40 знімок зі Львова більшого формату. Вони сьогодні в архіві Сокола-Батька»²². Фотографи-аматори з'явилися також у Перемишлі (Євген Любович) та Станиславіві (Теодор Величко)²³.

Численні світлини, зроблені за його кошти та з його ініціативи, публікувалися на сторінках української преси, в українських підручниках, українських поштівках, і стали важливим історичним джерелом. До цієї праці, за наполяганням Івана Боберського, долучився відомий у майбутньому український археолог, доктор філософії та професор, а тоді студент філософського факультету Львівського університету, діяльний член україн-

²² Гайдучок С. Децо про заводових фотографів у Галичині: рукопис. – 2 арк. // Приватний архів Степана Гайдучка (м. Львів); Гайдучок С. Заслужили на згадку // Світло й тінь. Щомісячник. Журнал українського фотографічного товариства у Львові та його філій. – Львів, 1937. – Чис. 5 (40). – С. 833–834.

²³ Гайдучок С. Заслужили на згадку // Світло й тінь. Щомісячник. Журнал українського фотографічного товариства у Львові та його філій. – Львів, 1937. – Чис. 5 (40). – С. 834.

ського гімнастичного товариства «Сокіл-Батько» (вступив до організації 30 грудня 1911 р.²⁴) та спортивного товариства вищих шкіл Львова «Україна» Ярослав Пастернак. В результаті стали численні світлини та відповідна публікація. Докладний опис того, що потрібно фотографувати аматорам, Ярослав Пастернак помістив у львівському сокільському часописі «Вісти з Запорожжя» під назвою «Що має світити аматор-світлицець?»²⁵. Серед іншого Ярослав Пастернак зазначав: «Аматори-світлиці (фотографи) не повинні світити що небудь, але поставити собі якусь поважну ціль. Много річий чекає на світлицця, щоби спас їх від заглади [забуття. – А. С.] для науки і краси нашого народу [...] Здав би ся нам альбом найкрасших мужеських і жіночих типів, найкрасших околиць Галичини а навіть цілої України, альбом околиць, славних в історії походами, битвами, побутом славних людей. Як прикро се, що минулого року в столітні роковини смерті [помилка, йдеться про 50-річчя від дня смерті. – А. С.] Т[араса] Шевченка не вийшов альбом видів з его родинного села і з тих місць, де він пробував. Прилюдні виступи, походи і вправи, товариств повинно ся світити. Кожде товариство повинно що року дати відсвітлити свою старшину і своїх членів. Видаване цікавих світлин альбомами і видівками принесе дохід і покрие видатки»²⁶.

У різні роки часопис «Вісти з Запорожжя» виходив на 8, 12, 14, 16 і 20 сторінках. Деякі числа мали присвяту тим чи іншим подіям, важливим для діяльності товариства «Сокіл-Батько» та його осередків, наприклад «Надзвичайне число видане з нагоди посьвячення прапора «Сокола-Батька»²⁷, «Здвигове число»²⁸, «Зимове число»²⁹,

Титульна сторінка сокільського часопису «Вісти з Запорожжя». Львів, 30 травня 1911 р., число 57. З фондів Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка

²⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 154. – Арк. 34 зв.

²⁵ Пастернак Я. Що має світити аматор-світлицець? // Вісти з Запорожжя. Часопис руханкових, змагових, мандрівних і пожарних товариств. – Львів, 1912. – 28 лютого. – Чис. 66. Зимове число. – С. 2–3.

²⁶ Там само.

²⁷ Вісти з Запорожжя. Часопис руханкових і пожарних товариств. – Львів, 1911. – Серпень. – Чис. 60. Надзвичайне число видане з нагоди посьвячення прапора «Сокола-Батька». – 12 с.

²⁸ Вісти з Запорожжя. Часопис руханкових і пожарних товариств. – Львів, 1911. – 8 вересня. – Чис. 61. Здвигове число. – 10 с.

²⁹ Вісти з Запорожжя. Часопис руханкових, змагових, мандрівних і пожарних товариств. – Львів, 1912. – 28 лютого. – Чис. 66. Зимове число. – 8 с.

«Організаційне число»³⁰, «Число «Сокола-Батька»»³¹, «Мандрівне число»³², «Число Богдана Хмельницького»³³, «Козаче число»³⁴. Останнє 97-ме число вийшло друком 8 серпня 1914 р. і було присвячене українським добровольцям. Через фінансові проблеми або ж брак якісних матеріалів чимало чисел сокільського часопису були спарені, зокрема 54–55³⁵, 62–64³⁶, 77–78³⁷, 81–82³⁸, 83–85³⁹, 86–88⁴⁰, 89–90⁴¹, 95–96⁴². Окремі числа мали специфічну нумерацію: 86 А⁴³, 93 А⁴⁴. Адміністрація та редакція сокільського часопису були розміщені у Львові в домівці «Сокола-Батька» на вул. Руській, 20⁴⁵.

Завдяки зусиллям Івана Боберського при часописі «Вісти з Запорожа» видавався додаток «Пластовий Табор», на сторінках якого висвітлювалася історія пластового руху в Галичині⁴⁶.

³⁰ Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожежарних товариств. – Львів, 1912. – 30 марта. – Чис. 67. Організаційне число. – 8 с.

³¹ Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожежарних товариств. – Львів, 1912. – 30 цвітня. – Чис. 68. Число «Сокола-Батька». – 12 с.

³² Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожежарних товариств. – Львів, 1912. – 30 мая. – Чис. 69. Мандрівне число. – 8 с.

³³ Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожежарних товариств. – Львів, 1912. – 31 жовтня. – Чис. 72–74. Число Богдана Хмельницького. – 20 с.

³⁴ Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожежарних товариств. – Львів, 1912. – 31 грудня. – Чис. 75–76. Козаче число. – 8 с.

³⁵ Вісти з Запорожа. Часопись руханкових і пожежарних товариств. – Львів, 1911. – 30 марта. – Чис. 54 і 55. – 18 с.

³⁶ Вісти з Запорожа. Часопись руханкових і пожежарних товариств. – Львів, 1911. – 30 грудня. – Чис. 62–64. – 8 с.

³⁷ Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожежарних товариств. – Львів, 1913. – 28 лютого. – Чис. 77–78. – 12 с.

³⁸ Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожежарних товариств. – Львів, 1913. – 30 мая. – Чис. 81 і 82. – 16 с.

³⁹ Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожежарних товариств. – Львів, 1913. – 30 вересня. – Чис. 83–85. – 12 с.

⁴⁰ Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожежарних товариств. – Львів, 1913. – 30 грудня. – Чис. 86–88. – 12 с.

⁴¹ Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожежарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецьтво. – Львів, 1914. – 28 лютого. – Чис. 89–90. – 12 с.

⁴² Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожежарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецьтво. – Львів, 1914. – 30 липня. – Чис. 95–96. Подвійне число. – 16 с.

⁴³ Вісти з Запорожа. Часопись руханкових, змагових, мандрівних і пожежарних товариств. – Львів, 1913. – 30 жовтня. – Чис. 86 А. – 8 с.

⁴⁴ Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожежарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецьтво. – Львів, 1914. – 30 мая. – Чис. 93 А. Самі собі. – 8 с.

⁴⁵ Сова А. «Вісти з Запорожа» // Енциклопедія Львова / За ред. А. Козицького та І. Підкови. – Львів: «Літопис», 2007. – Т. 1. – С. 397–398.

⁴⁶ Пластовий Табор. – Львів, 1914. – 28 лютого. – Чис. 1. – С. 1–2 : Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожежарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецьтво. – Львів, 1914. – 28 лютого. – Чис. 89–90; Пластовий Табор. – Львів, 1914. – 14 марта. – Чис. 2. – С. 1–2 : Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожежарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецьтво. – Львів, 1914. – 14 марта. – Чис. 91; Пласто-

У часописі «Вісти з Запорожа» Іван Боберський друкував не тільки свої аналітичні та інформативні статті, а й пісні. Так, у числі 4 за 27 січня 1910 р. опублікована його пісня «Марш Запорожців» (на мелодію пісні «Гей там на горі Січ іде»⁴⁷:

«I. Гетьман закликав до всіх нас:
Гей станьте хлопці всі нараз!
Гей, ви Соколи і ви Січи

моторнії,

Підем до бою всі вже враз!

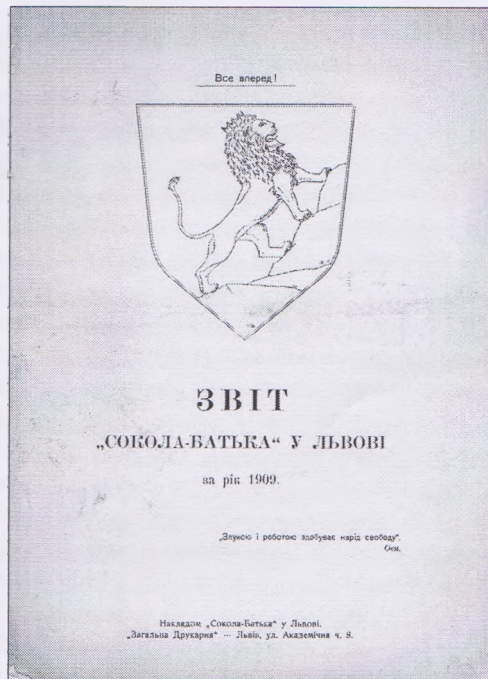
II. Гей, отворились двері хат.
Гей, кождий станув скоро в ряд,
Гей, синий Сокіл, коло него
Січ червона!

Один є приказ тут і лад!

III. Гей, кличе до бою нас труба!
Гей, не лякає нас борба.
Гей, йдемо разом одним шляхам,
одним кроком,

Побідить наша вітчизна»⁴⁸.

Крім часописів, за головування Івана Боберського світ побачило 44 різні видання сокільської літератури. Видання здійснювалося здебільшого за співпраці «Сокола-Батька» з Науковим товариством імені Шевченка у Львові. Серед них чимало праць самого «Батька українського тілоховання». Зокрема, 1904 р. вийшли його «Забави і гри рухові»; 1905 р. – «Забави і гри рухові, часть II. Вісімнайцять гор мячевих»; 1906 р. – «Пісня пожарних Соколів», «Забави й гри рухові, часть III. Копаний мяч», «Свобідні вправи, ч. 1. Вправи вільноруч Сандова»; 1908 р. – «Свобідні вправи для пожарних соколів»; 1909 р. – «Свобідні впра-

Титульна сторінка звіту
«Сокола-Батька» у Львові за 1909 р.
Львів, 1910 р. З приватного архіву
Степана Гайдучка (м. Львів)

вий Табор. – Львів, 1914. – 15 цвітня. – Чис. 3. – С. 1 : Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецтво. – Львів, 1914. – 15 цвітня. – Чис. 92; Пластовий Табор. – Львів, 1914. – 15 мая. – Чис. 4. – С. 1–2 : Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецтво. – Львів, 1914. – 15 мая. – Чис. 93; Пластовий Табор. – Львів, 1914. – 26 червня. – Чис. 5. – С. 1–2 : Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецтво. – Львів, 1914. – 26 червня. – Чис. 94; Пластовий Табор. – Львів, 1914. – 30 липня. – Чис. 6–7. – С. 1–3 : Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецтво. – Львів, 1914. – 30 липня. – Чис. 95–96.

⁴⁷ Січковий сьпіванник. – Коломия, 1910. – С. 5–6; Наша Слава. Збірник пісень патріотичних, політичних, історичних, козацьких, сокільських, січових, стрілецьких / Зладив Антін Галяк. – Львів: Накладом товариства «Просьвіта», 1917. – С. 77–78.

⁴⁸ Оси [Боберський І.]. Марш Запорожців // Вісти з Запорожа. – Львів, 1910. – 27 січня. – Чис. 4. – С. 10 : Народне Слово. Ілюстрована, популярно-просьвітна, політична й літературна часопись. – Львів, 1910. – 27 січня. – Чис. 317.

ви для пожарних соколів» (другий наклад), «Прилюдні вправи, ч. 3. Вправи списою», «Прилюдні вправи, ч. 4. Вправи топірцем», «Впоряд», «Забави і гри рухові, част. IV. Ситківка»; 1910 р. – «Правила до гаківки», «Лавчина і щерблівка», «Прилюдні вправи, ч. 2. Вправи вільноруч», «Прилюдні вправи, ч. 6. Вправи хоругвоями»; 1911 р. – «Примітки до прилюдних вправ, ч. 2», «Прилюдні вправи, ч. 7. Вправи палицями», «Прилюдні вправи, ч. 8. Вправи ручником», «Нові шляхи до тілесного виховання», «Рухові забави і гри, друге справлене видання», «Рухові забави і гри, третє справлене видання»; 1912 р. – «Прорух»; 1914 р. – «Забави і гри рухові, ч. II. Вісімнадцять гор мячевих, друге видання», «Перший міх сміху»⁴⁹.

Для ілюстрування своїх видань Іван Боберський винаймав професійних фотографів, що коштувало йому великих грошей і зусиль. Не завжди ці витрати оберталися позитивними наслідками. До прикладу через недбалість видавців друге видання праці «Рухові забави і гри» довелося знищити: палітурник погано зброшував та ще й погано зробив обрізку. Після цього з'явилося третє видання накладом 1 тис. примірників⁵⁰. До речі, наклади праць Івана Боберського були досить великими, як на той час. Так, «Свобідні вправи, ч. 1. Вправи вільноруч Сандова» (1908) вийшли накладом – 200 примірників, «Впоряд» (1909) – 2 тис., «Свобідні вправи для пожарних соколів» (другий наклад) (1909) – 200, «Прилюдні вправи, ч. 3. Вправи списою» (1909) – 300, «Забави і гри рухові, част. IV. Ситківка» (1909) – 500, «Правила до гаківки» – 200, «Прилюдні вправи, ч. 7. Вправи палицями» (1911) – 300, «Прилюдні вправи, ч. 8. Вправи ручником» (1911) – 300, «Забави і гри рухові, ч. II. Вісімнадцять гор мячевих, друге видання» (1914) – 2 тис.

При написанні та укладанні праць Іван Боберський використовував спеціалізовану літературу з питань фізичного виховання і спорту німецькою, французькою, англійською, польською, чеською мовами; довідкову та наукову літературу (особливо різноманітні словники і довідники), опирався на українські народні традиції та звичаї.

Інформація про навчально-методичну літературу, яку видавав Іван Боберський, час від часу з'являлася на сторінках львівської преси. Українське суспільство схвально сприйняло його ініціативу щодо впровадження в краю фізичного виховання та нових видів спорту. Так, брошура «Ситківка» отримала такий відгук: ««Сокил» у Львові починає жити житем дійсної всенародньої, організації, чого доказом сотки його філій по селах. Крім організаційної і руханкової галузи веде «Сокил» ще й галузь видавничу, якої останньою квіткою єсть книжка д[руга] І[вана] Боберського під з[аголовком] «Ситківка» гра загально звана «Lavin-Tenis-om». В нинішньому числі подаємо кілька ілюстрацій з тої гри. I. Постава взглядом лету мяча; II. Розставлене грачів на площі. «Ситківку» признано загально за дуже гігієнічну й займаючу гру на вільному воздуху, зати́м і для нас вона не злишня. Початкуючі грачі знайдуть в згаданім підручнику аж надто вичерпуючі показчики. Ціна не висока. Всього 60 сот[иків]»⁵¹.

У процесі підготовки до Шевченківського здвигу видавничя секція «Сокола-Батька» у Львові видала збірку гумористичних оповідань, упорядковану Іваном

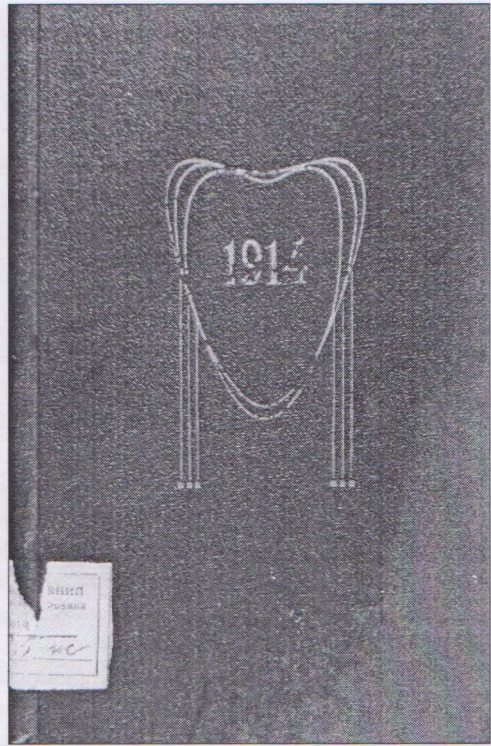
⁴⁹ ЦДДА України у Львові. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 41. – Арк. 20; [Боберський І.]. Пісня пожарних Соколів. [Львів, 1906]. – 4 с.; Гайдучок С. Пів століття сокільських видань. – Львів, 1937. – С. 3–20 та ін.

⁵⁰ Гайдучок С. Пів століття сокільських видань. – Львів, 1937. – С. 17.

⁵¹ Ситківка // Народне Слово. Ілюстрована, популярно-просвітна, політична й літературна часопись. – Львів, 1909. – 4 вересня. – Чис. 255. – С. 1, 9.

Боберським – «І міх сьміху» накладом 10 тис. примірників⁵². До збірки увійшли 281 дотеп і 8 «веселих рисунків» (карикатур). На це видання в липні 1914 р. відгукнувся сокільський часопис «Вісти з Запорожа»: «Кожий мусить сьміяти ся. Самі дібрані сьміховинки, чабарашки і придибашки. Дохід на «Український Герод». Хто замовляє 20 примірників дістає пошту оплачену а всі будуть веселі що найменше два місяці»⁵³. Станом на 14 липня 1914 р. всього було продано 130 примірників, ще 150 примірників для розповсюдження взяла книгарня НТШ⁵⁴.

Окрім цієї літератури, «Сокіл-Батько» видавав статuti, звіти, календарі тощо. Більшість проєктів реалізувалися стараннями особисто Івана Боберського. Загалом, за підрахунками Степана Гайдучка, станом на початок Першої світової війни світ побачило 70 одиниць сокільських видань, а на лютий 1937 р. українське сокільство у Галичині та в еміграції видрукувало 129 видань. Серед них 16 статутів, 7 посібників з пожежної справи, 41 видання про руханку, гри, пласт, 32 «складанки вправ на прилюдні виступи»; 27 видань, пов'язаних зі сокільським життям; 1 видання загального характеру; 5 сокільських часописів⁵⁵. У багатьох з них безпосередньо чи опосередковано брав участь Іван Боберський, як автор, видавець, консультант, рецензент тощо.

Обкладинка сокільського календаря «Вістий з Запорожа» на 1914 р. Львів, 1913 р. З фондів Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка

⁵² ЦДДА України у Львові. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 41. – Арк. 228 зв., 229; Весела книжка І міх сьміху // Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецьтво. – Львів, 1914. – 26 червня. – Чис. 94. – С. 6; Купуйте Міх сьміху // Пластовий Табор. – Львів, 1914. – 30 липня. – Чис. 6–7. – С. 1–3; Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецьтво. – Львів, 1914. – 30 липня. – Чис. 95–96. – С. 3; *Оеи [Боберський І.]*. Перший міх сьміху. – Львів: Накладом «Вістий з Запорожа», 1914. – 64 с.

⁵³ Весела книжка І міх сьміху // Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецьтво. – Львів, 1914. – 26 червня. – Чис. 94. – С. 6; Купуйте Міх сьміху // Пластовий Табор. – Львів, 1914. – 30 липня. – Чис. 6–7. – С. 1–3; Вісти з Запорожа. Руханка, Змаг, Пожарництво, Мандрівництво, Пласт, Стрілецьтво. – Львів, 1914. – 30 липня. – Чис. 95–96. – С. 3.

⁵⁴ ЦДДА України у Львові. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 41. – Арк. 228 зв., 229.

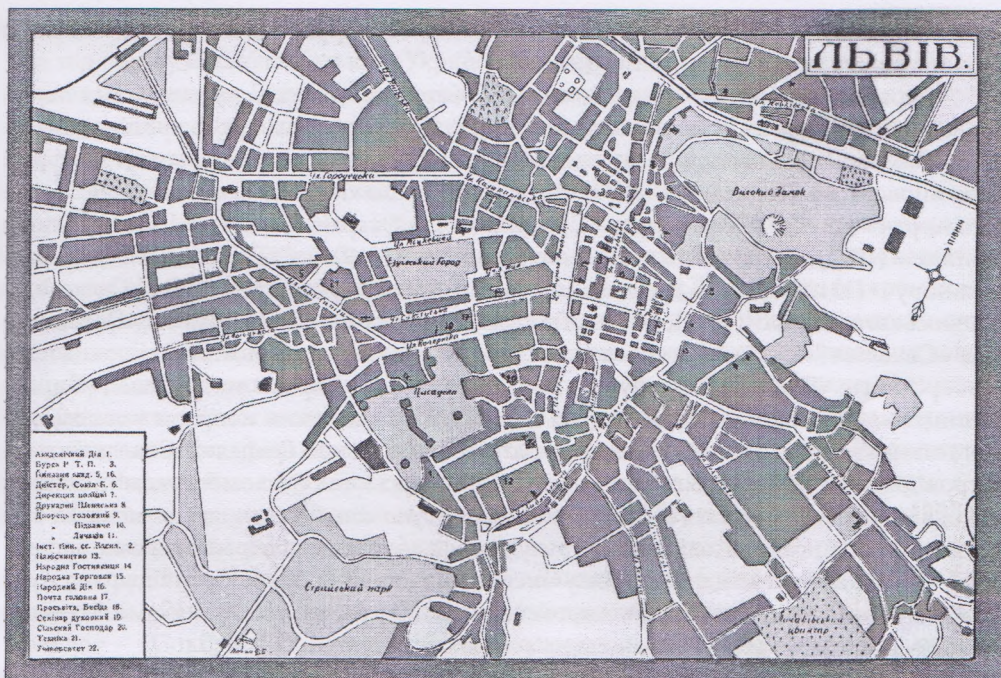
⁵⁵ *Гайдучок С.* Видавнича діяльність нашого сокільства // Діло. – Львів, 1937. – 16 лютого. – Чис. 33 (14576). – С. 6.

Чимало проектів Іванові Боберському так і не вдалося втілити у життя. У 1914 р. він планував видати календар «Вістий з Запорожа» на 1915 р., пам'ятну книгу з нагоди 20-річчя від дня заснування товариства «Сокіл-Батько» у Львові, про Шевченківський здвиг 1914 р. та ін. Зокрема, для пропам'ятної книги було зібрано близько 300 світлин з діяльності сокільської організації в Галичині, а також статті про руханку і здоров'я, значення тіловиховання для формування характеру молоді, історію фізичної культури в Європі. Ще 25 липня 1913 р. Іван Боберський надіслав листа українському історичку Михайлові Грушевському з проханням написати статтю до запланованої книги: «В імені товариства «Сокола-Батька» у Львові осьміляюся віднести ся до Високо Поважаного Пана Професора з просьбою. Товариство хоче видати пам'ятну книгу про 20 літню свою діяльність, подати хроніку свого розвою, опис І. краєвого здвигу з 300 сьвітлинами зі своєї роботи в краю і в столиці, і кілька статей, які би надавали напрям роботі на полю фізичного вихованя у нашого народу. [...] А тепер наша просьба: чи би Високо Поважаний Пан Професор не були ласкаві написати для тої Пам'ятної книги статейку з нашої історії, цілком коротку, (приміром около 150 стрічок «Діла») і чи би Високо Поважний Пан Професор ласкаві кинути оком на перебіг нашого народного житя-бутя з такої точки: «Однодушностію і карностію годі нам величатись. Розвязка трагедії наступила така, яку стягнув був собі нарід, у котрого девізою було: «Що голова що розум». Живемо ладом усобиць княжих і гетьманських киринь і лише при иньших декораціях. Карности не принесе нам ніхто. Мусимо її у себе виховати й розпочати се належить від молодіжи». Ся книжка пійде в кождий дім, она має вияснити ціль тілесних вправ, дати напрям розбіжним гадкам. Вказівка про наші хиби народні, поважно висказана, в намірі викликаня поступу, вийти може найліпше з уст Високо Поважаного Пана Професора яко того, що приглянув ся най-основнійше розвоеви організації нашого народу. Чи можем просити о таку коротку, загальнотриману статейку, що вказує на головнії доби нашого житя і ставляє жаданя до вихованя народу? Або щось подібного? Чи могли би ми просити о ню на 30 серпня, не пізнійше? Прошу дарувати нашу сьмілість, що трудимо і забираємо час, але після нашої гадки така вказівка вяжесе дуже з діяльністю нашого товариства і причинить ся до поступу в роботі»⁵⁶. На жаль, ці плани зруйнувала Перша світова війна.

Контакти з Михайлом Грушевським Іван Боберський підтримував ще задовго до 1914 р. Про його листування з професором свідчать чотири поштові картки, датовані 4 серпня, 8 серпня, 30 серпня і серпнем 1913 р. Усі чотири, адресовані Михайлові Грушевському в Криворівню, де той відпочивав. У картці, датованій 4 серпня, зазначалося: «Поклін з адрійської вистави в Відни. /Іван Боберський/» (листа писано на картці із зображенням лицаря на коні, що стоїть на березі ріки)⁵⁷. У другому листі, датованому 8 серпня, Іван Боберський писав: «Поклін і привіт з подорожи позваляє

⁵⁶ Центральний державний історичний архів України у Києві (далі – ЦДІА України у Києві). – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 349. – Арк. 3–5; Мицик Ю. 3 листів до Михайла Грушевського // Український історик. – Нью-Йорк; Київ; Львів; Торонто; Париж, 2002. – Ч. 1–4 (152–155). – С. 496–497; Мицик Ю. 3 листів до Михайла Грушевського. URL: <http://mytsyk.com/z-listiv-do-mixajla-grushevskogo/> (дата звернення: 22.02.2018).

⁵⁷ ЦДІА України у Києві. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 349. – Арк. 6–7; Мицик Ю. 3 листів до Михайла Грушевського // Український історик. – Нью-Йорк; Київ; Львів; Торонто; Париж, 2002. – Ч. 1–4 (152–155). – С. 497.

Поштівка з планом Львова, на якій позначено основні адміністративні, громадські, освітні установи українців. Серед них – рухівня та площа «Сокола-Батька». Ідея Івана Боберського. Відень, 1912 р. З приватного архіву Степана Гайдучка (м. Львів)

собі переслати В[исоко] Пов[ажаному] Пану Професорови. /Іван Боберський/» (листа написано на картці із зображенням міста Тржич)⁵⁸. У третьому листі від 30 серпня читаємо: «Посилку «С[окіл]-Б[атько]» одержав. Дякуємо щиро за труд. З глибоким поваж[анем]. /Іван Боберський/» (листа написано на картці із зображенням Відня)⁵⁹. У четвертому листі, датованому, ймовірно, 1 серпня, зазначалося: «Позволю собі повідомити. Моя адреса від 2/8–30/8.1913 [р.]. Joh. Voberskyj. Neumarkt Krain. З глибоким поважанем. /Іван Боберський/ (листа написано на картці, виданій 1911 р. Іваном Боберським; на її лицевому боці позначено основні адміністративні, громадські та культурні установи українців Львова)⁶⁰. Ці чотири поштівки-листи настільки лаконічні, що не дають можливості повною мірою скласти уявлення про взаємини Івана Боберського та Михайла Грушевського цього періоду їхнього життя. Залишається

⁵⁸ ЦДІА України у Києві. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 349. – Арк. 8–9; Мицик Ю. З листів до Михайла Грушевського // Український історик. – Нью-Йорк; Київ; Львів; Торонто; Париж, 2002. – Ч. 1–4 (152–155). – С. 497.

⁵⁹ ЦДІА України у Києві. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 349. – Арк. 12–13; Мицик Ю. З листів до Михайла Грушевського // Український історик. – Нью-Йорк; Київ; Львів; Торонто; Париж, 2002. – Ч. 1–4 (152–155). – С. 498.

⁶⁰ ЦДІА України у Києві. – Ф. 1235. – Оп. 1. – Спр. 349. – Арк. 10–11; Мицик Ю. З листів до Михайла Грушевського // Український історик. – Нью-Йорк; Київ; Львів; Торонто; Париж, 2002. – Ч. 1–4 (152–155). – С. 497.

лише сподіватися на те, що найближчим часом вдасться розшукати відповіді Михайла Грушевського та інші документи цієї доби.

Словом і особистим прикладом Іван Боберський надихав на написання науково-методичних праць з тіловиховання і спорту інших сокільських та громадських діячів. Так, завдяки його прикладу, заохоченням і спонукам, з'явилися праці Альфреда Будзиновського «Туристика» (1909), Івана Сохацького «Прилюдні вправи, ч. 5. Вправи вільноруч» (1910)⁶¹, Сеня Горука «Порадник для «Соколів» і «Січий» «На соколинах крилах»» (1911), Петра Франка «Правила до ситківки» (1911), Степана Гайдучка «Вправи вільноруч» (1912), Ярослав Ярославенка «Як заложити дуту оркестру» (1913), Олександра Тисовського «Пласт» (1913), Остапа Грицай «У Сокола-Батька» (1914)⁶². У «Пораднику для «Соколів» і «Січий» «На соколинах крилах»» було передруковано п'ять праць Івана Боберського: «Вправи вільноруч», «Вправи списою», «Вправи топірцями», «Вправи палицею», «Вправи хоруговцями», які користувалися великим попитом у сокільській організації та серед учителів середніх шкіл⁶³. Інтерв'ю Остапа Грицай «У Сокола-Батька» з провідним діячем сокільського руху Іваном Боберським і Сеньом Горуком⁶⁴ з'явилося заходами Івана Боберського. Метою публікації було ознайомити широкий загал з діяльністю українського сокільського руху, його здобутками та перспективами.

Усі перелічені видання, у тому числі праці Івана Боберського, відіграли дуже важливу роль у зміцненні українського сокільського руху та українських гімнастичних і спортивних товариств на українських землях і в діаспорі.

Перед I Краєвим здвигом 1911 р. заходами Івана Боберського було видано план міста Львова розміром 23x20 см⁶⁵, на якому цифрами позначено основні адміністративні, громадські та освітні установи українців, а на звороті – пояснення. План виконав і підготував до друку Роман Грицай. Це був перший виданий українцями план Львова. У лютому 1913 р. з ініціативи Івана Боберського та за його кошти було видано «влучу для стрільців», або «поцілку» (свідцтво результативності стрільби), для стрільби з крісів накладом 1 тис. примірників⁶⁶.

⁶¹ ЦДДА України у Львові. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 41. – Арк. 20, 53.

⁶² ЦДДА України у Львові. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 1203. – Арк. 1–8; Будзиновський А. Туристика: (порадник для вітрогонів). – Львів: Накладом автора, 1909. – 16 с.; Порадник для «Соколів» і «Січий» «На соколинних крилах» / Зладив Сень Горук. – Львів, 1911. – 340 с.; Тисовський О. Пласт. – Львів: Накладом «Вістий з Запорожа», Львів, улица Руська 20, 1913. – 45 с.; Грицай О. У «Сокола-Батька». Інтерв'ю. – Львів: Накладом «Вістий з Запорожа», 1913. – 31 с.; Гайдучок С. Пів століття сокільських видань. – Львів, 1937. – С. 12–20.

⁶³ Бб [Боберський І.]. Вправи вільноруч // Порадник для «Соколів» і «Січий» «На соколинних крилах» / Зладив Сень Горук. – Львів, 1911. – С. 281–286; Бб [Боберський І.]. Вправи списою // Порадник для «Соколів» і «Січий» «На соколинних крилах» / Зладив Сень Горук. – Львів, 1911. – С. 287–298; Бб [Боберський І.]. Вправи топірцями // Порадник для «Соколів» і «Січий» «На соколинних крилах» / Зладив Сень Горук. – Львів, 1911. – С. 299–312; Бб [Боберський І.]. Вправи палицею // Порадник для «Соколів» і «Січий» «На соколинних крилах» / Зладив Сень Горук. – Львів, 1911. – С. 313–323; Бб [Боберський І.]. Вправи хоруговцями // Порадник для «Соколів» і «Січий» «На соколинних крилах» / Зладив Сень Горук. – Львів, 1911. – С. 324–337.

⁶⁴ Грицай О. У «Сокола-Батька». Інтерв'ю. – Львів: Накладом «Вістий з Запорожа», 1913. – 31 с.

⁶⁵ Гайдучок С. Пів століття сокільських видань. – Львів, 1937. – С. 37.

⁶⁶ Там само.

Чимало друкованої продукції побачило світ з нагоди викупівлі земельних ділянок під площу «Сокола-Батька» «Український Город». Зокрема, 15 червня 1911 р. вийшло друком брошура Івана Боберського «Город для українського населення у Львові» накладом лише 20 примірників (!), у якій подано статистичні відомості про українську шкільну молодь у Львові 1911 р., описано ідею закладеної спілки, яка займалася викупувати земельних ділянок під площу «Сокола-Батька» тощо⁶⁷.

Після II Краєвого здвигу 1914 р. старшина «Сокола-Батька» видала чотиристоронковий лист до 22 771 українця під назвою «Ділами не словами!» (із підписами Івана Боберського (голови), Олекси Панейка (писара), Миколи Левицького (скарбника))⁶⁸. У листі аргументувалася потреба викупівлі земельних ділянок для руханково-спортивною площі «Сокола-Батька» і закликалося українців пожертвувати відповідні кошти.

Крім перелічених видань, з'являлися так звані дрібні друки: членські виказки, правильники, картки зголошень, обіжники до осередків, взірці однострою, свідоцтва, грамоти, заклики, афіші, програмки, поштові картки, листівки тощо⁶⁹. До багатьох з них ідейно долучився Іван Боберський, а чимало з них видав за власні кошти.

Отже, напередодні Першої світової війни Іван Боберський як член, а з 1908 р. – голова товариства «Сокіл», проявив себе як успішний видавець, редактор, автор десятків публікацій, консультант і рецензент. Завдяки його безпосередній участі упродовж 1909–1914 рр. виходили перші офіційні друковані органи товариства «Сокіл-Батько» – «Сокільські Вісти» та «Вісти з Запорожа», які стали опорою для інших українських руханкових і спортивних товариств Галичини. Іван Боберський та інші члени редакційних колегій зуміли налагодити видання цих друкованих органів, залучити фахівців і фінанси. На сторінках цих часописів фахово висвітлено діяльність українських пожежних, руханкових, спортивних і стрілецьких товариств Галичини, розвиток тіловиховання та спорту, історію України, життя українців у різних куточках світу, опубліковано звіти про діяльність українського товариства «Сокіл-Батько» та інформаційні статті про сокільські осередки, заклики, відозви, реклама тощо. Багато місця в часописах займали розпорядження старшини, звіти комісій і секцій, матеріали з виступів, вечорів, описи руханкових вправ, ілюстровані якісними світлинами. Іван Боберський зробив чимало для видання сокільської літератури, опираючись на національні традиції та світову практику. За його головування помітно поживилася видавнича діяльність «Сокола-Батька». Іван Боберський словом і особистим прикладом надихав інших сокільських і громадських діячів на написання науково-методичних праць з тіловиховання і спорту. Загалом видавнича діяльність «Сокола-Батька» та активна участь у цьому процесі Івана Боберського відіграли важливу роль у зміцненні українського сокільського руху та українських гімнастичних, спортивних і парамілітарних товариств на українських землях і в діаспорі.

⁶⁷ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 4379. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1-13; *Гайдучок С.* Пів століття сокільських видань. – Львів, 1937. – С. 37-38.

⁶⁸ ЦДДА України у Львові. – Ф. 312. – Оп. 1. – Спр. 63. – Арк. 16-19.

⁶⁹ Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного. – Од. обл. 0-23558 та ін.

Andrii SOVA. EDITORIAL AND PUBLISHING ACTIVITIES OF IVAN BOBERSKYI IN MOVEMENT OF SOKIL ON THE EVE OF THE FIRST WORLD WAR.

The editorial and publishing activities of Ivan Boberskyi (1873–1947) in the Ukrainian movement of Sokil on the eve of the First World War have been clarified. Ivan Boberskyi, as a member, and since 1908 – as a chairman of the society «Sokil» (in English «falcon» (a bird)) (since 1909 – «Sokil-Batko (father)» in Lviv, proved himself as a successful publisher, editor, author of dozens of publications, consultant and reviewer. With his direct participation, during 1909–1914, the first official press bodies of the «Sokil-Batko» society were published – «Sokil Visty (News)» and «Visty (News) from Zaporozha», which became a mainstay for other Ukrainian physical exercise and sports societies. Thanks to the persistent work of Ivan Boberskyi, the Sokil-Batko's publishing activity was revived, which played an important role in strengthening the Ukrainian Sokil movement and Ukrainian gymnastics, sports and paramilitary societies in Ukraine and in the diaspora.

Key words: Ivan Boberskyi, Halychyna, Lviv, Ukrainian physical education tradition, Sokil movement, «Sokil-Batko», «Sokil News», «News from Zaporozha», editorial and publishing activities.

Ірина ПРОЦИК

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФУТБОЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ПРАКТИЦІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СОКІЛЬСТВА

У статті проаналізовано українську футбольну термінологію, яка функціювала в українському футбольному дискурсі Галичини першої половини ХХ ст., що творився в практиці діяльності українських спортивних організацій, передовсім руханково-гімнастичного товариства «Сокіл». Описано походження українських футбольних термінів, з'ясовано кількісні показники питомої, успадкованої та запозиченої лексики в складі національної футбольної термінології початкового етапу її формування.

Ключові слова: футбольний дискурс, українська футбольна термінологія, товариство «Сокіл», питома лексика, успадкована лексика, запозичення.

Поширення футболу в Україні розпочалося наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Одночасно з його розповсюдженням формувалася й мова футболу, яка через специфічні тогочасні суспільно-політичні обставини мала свої особливості. Найінтенсивніший період розвитку українського футбольного дискурсу та розвиток української футбольної лексики припадають на першу половину ХХ ст.

Становлення національного футбольного дискурсу в Галичині відбувалося насамперед у щоденній практиці діяльності футбольних клубів, що функціювали в українських спортивних товариствах. Він розвивався також на сторінках української преси, передовсім спортивної, й у спеціальних виданнях, присвячених футболі.

Найбільше національних футбольних команд Галичини було створено в структурах спортивних секцій найстарішого та наймасовішого українського руханково-гімнастичного товариства «Сокіл»¹. Сокільські команди з футболу були в понад п'ятдесяті галицьких містах і селах: С. К. «Сокіл» Мшана (тепер село у Городоцькому р-ні Львівської обл.), С. К. «Сокіл» Рудно (тепер село входить до складу Львова), С. Т. «Сокіл» Перемишль (тепер адміністративний центр Перемишльського по-

¹ Український «Сокіл» створено 1894 р. за зразком однойменних чеських, словенських, польських, хорватських, сербських тіловиховних організацій в Австро-Угорщині. Серед найважливіших завдань товариства – залучення молоді до загальних фізичних вправ, занять із різних ігрових видів спорту, гімнастики, дотримання здорового способу життя, моральне та духовне вдосконалення, а також культурно-просвітницька робота, передовсім розвиток національної самосвідомості, патріотизму. Організація, що входила до Всеслов'янського сокільського союзу, налічувала у Галичині сотні філій-осередків та понад десятки тисяч членів. Тут закладено основи розвитку спортивного руху серед українців, започатковано уроки фізичного виховання в українських народних школах і гімназіях [Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини 1861–1939 рр. Івано-Франківськ: Плай, 1995, С. 14–15].

віту в Підкарпатському воєводстві Польщі), У. С. К. «Сокил» Бібрка (тепер місто у Перемишлянському р-ні Львівської обл.), У. С. К. «Сокил» Богородчани (тепер адміністративний центр однойменного р-ну в Івано-Франківській обл.), У. С. К. «Сокил» Боднарів (тепер село у Калузькому р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. К. «Сокил» Бурштин (тепер місто у Галицькому р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. К. «Сокил» Бучач (тепер адміністративний центр однойменного р-ну в Тернопільській обл.), У. С. К. «Сокил» Васильківці (тепер село в Гусятинському р-ні Тернопільської обл.), У. С. К. «Сокил» Глиняни (тепер місто в Золочівському р-ні Львівської обл.), У. С. К. «Сокил» Голинь (тепер село у Калузькому р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. К. «Сокил» Демянів (тепер село Дем'янів у Галицькому р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. К. «Сокил» Добрянці (тепер село в Стрийському р-ні Львівської обл.), У. С. К. «Сокил» Дрогобич (тепер адміністративний центр однойменного р-ну в Львівській обл.), У. С. К. «Сокил» Єзупіль (тепер містечко у Тисменицькому р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. К. «Сокил» Жидачів (тепер адміністративний центр однойменного р-ну в Львівській обл.), У. С. К. «Сокил» Завадів (тепер село у Жовківському р-ні Львівської обл.), У. С. К. «Сокил» Задвіря (тепер село Задвір'я в Пустомитівському р-ні Львівської обл.), У. С. К. «Сокил» Залізці (тепер село у Зборівському р-ні Тернопільської обл.), У. С. К. «Сокил» Золочів (тепер адміністративний центр однойменного р-ну в Львівській обл.), У. С. К. «Сокил» Калуш (тепер адміністративний центр однойменного р-ну в Івано-Франківській обл.), У. С. К. «Сокил» Коломия (тепер адміністративний центр однойменного р-ну в Івано-Франківській обл.), У. С. К. «Сокил» Комарно (тепер місто в Городоцькому р-ні Львівської обл.), У. С. К. «Сокил» Конюхів (тепер село у Стрийському р-ні Львівської обл.), У. С. К. «Сокил» Косів (тепер адміністративний центр однойменного р-ну в Івано-Франківській обл.), У. С. К. «Сокил» Красне (тепер містечко в Буському р-ні Львівської обл.), У. С. К. «Сокил» Кути (тепер містечко в Косівському р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. К. «Сокил» Липиця Долішня (тепер село Нижня Липиця в Рогатинському р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. К. «Сокил» Ліщини (тепер село в Жидачівському р-ні Львівської обл.), У. С. К. «Сокил» Львів, У. С. К. «Сокил III» Львів-Клепарів, У. С. К. «Сокил IV» Львів-Личаків, У. С. К. «Сокил» Наконечне I (тепер село Наконечне Перше в Яворівському р-ні Львівської обл.), У. С. К. «Сокил» Наконечне II (тепер село Наконечне Друге в Яворівському р-ні Львівської обл.), У. С. К. «Сокил» Отинія (тепер містечко в Коломийському р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. К. «Сокил» Павелче (тепер село Павлівка в Тисменицькому р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. К. «Сокил» Печеніжин (тепер містечко у Коломийському р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. К. «Сокил» Підволочиськ (тепер адміністративний центр однойменного р-ну в Тернопільській обл.), У. С. К. «Сокил» Підгайці (тепер адміністративний центр однойменного р-ну в Тернопільській обл.), У. С. К. «Сокил» Рогатин (тепер адміністративний центр однойменного р-ну в Івано-Франківській обл.), У. С. К. «Сокил» Сколе (тепер адміністративний центр однойменного р-ну в Львівській обл.), У. С. К. «Сокил» Станіславів (тепер місто Івано-Франківськ), У. С. К. «Сокил III» Станіславів-Бельведер (тепер у складі міста Івано-Франківськ), У. С. К. «Сокил» Старі Кути (тепер село в Косівському р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. К. «Сокил» Стрий (тепер адміністративний центр однойменного р-ну в Львівській обл.), У. С. К. «Сокил» Судова Вишня (тепер місто в Мостиському р-ні Львівської обл.), У. С. К. «Сокил» Терєбовля (тепер адміністративний центр одно-

одного р-ну в Тернопільській обл.), У. С. К. «Сокіл» Тернопіль, У. С. К. «Сокіл» Тустань (тепер село у Галицькому р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. К. «Сокіл» Фрага (тепер село в Рогатинському р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. К. «Сокіл» Ходорів (тепер місто у Жидачівському р-ні Львівської обл.), У. С. К. «Сокіл» Яворів (тепер адміністративний центр одного р-ну в Львівській обл.), У. С. К. «Сокіл» Ямниця (тепер село в Тисменицькому р-ні Івано-Франківської обл.), У. С. Т. «Сокіл» Борислав (тепер місто у Дрогобицькому р-ні Львівської обл.), У. С. Т. «Сокіл» Хирів (тепер місто у Старосамбірському р-ні Львівської обл.).

Побіжний огляд української футбольної лексики зазначеного періоду може створити хибне враження, начебто українська футбольна лексика зазнала надмірного впливу польської мови, проте докладний аналіз дає підстави стверджувати, що більшість лексем, які досі функціують у польській футбольній терміносистемі, у першій половині ХХ ст. активно використовувались і в українській термінології футболу. Щоправда, у другій половині ХХ ст. під впливом позамовних чинників відбулося витіснення питомих лексем зі складу української футбольної лексики, а самотнім національним футбольним термінам надано статусу рідковживаних, застарілих або діалектних.

Завдання цієї статті – проаналізувати лексеми з найважливіших тематичних груп футбольної лексики, що функціювала в першій половині ХХ ст., зіставити її зі сучасними терміносистемами футболу польської й української мов для виявлення своєрідності розвитку останньої.

Джерельною базою для дослідження слугували сокільські видання (у 1937 р. Степан Гайдучок опублікував огляд публікацій «Сокола-Батька» під назвою «Пів століття сокільських видань»²), насамперед спеціальні праці, присвячені футболу, написані українською мовою, зокрема «Копана (Association Football)» (1900) Володимира Лаврівського³, «Забави і гри рухові. Часть III. Копаний мяч» (1906) Івана Боберського⁴, «Історія і теорія руханки» (1923) Тараса Франка⁵, в якій окремий розділ присвячено футболу, а також сокільська періодика (передовсім часописи «Сокільські вісти: орган українського сокільства» (1928–1937) та «Сокільські вісти: часопис присвячений тіловихованню» (1938–1939)).

Питання історії формування національної футбольної лексики в українських дослідженнях порушувалося лише принагідно – у працях про становлення і розвиток української спортивної лексики (зокрема, історико-методологічні студії Оксани

² Гайдучок С. Пів століття сокільських видань. – Львів, 1937. – 53 с.

³ Копана: Association Football / після Осипа Кленки зладив В. Лаврівский. Зошит перший. – Львів: З друкарні «У ділової», 1900. – 18 с.

⁴ Боберский І. Забави і гри рухові. Часть III. Копаний мяч. – Львів: Накладом Товариства «Сокіл», 1906. – 38 с.

⁵ Франко Т. Історія й теорія руханки. – Коломия–Львів: Накладом «Сокола-Батька», 1923. – 192 с.

Вацеби⁶ та Ігоря Янкова⁷, публікації Ольги Боровської⁸ про співвідношення національного та інтернаціонального в спортивній термінології, ґрунтовні дослідження Михайла Паночка⁹ та найновіші розвідки про сучасну футбольну термінологію Юрія Струганця¹⁰). Проте й надалі залишається актуальною потреба всебічного дослідження футбольної лексики української мови в діяхроній, насамперед на початкових етапах її формування.

На початку ХХ ст. визначальною тенденцією у розвитку футбольної лексики слов'янських націй, у тім числі й української, був пошук питомих відповідників до чужомовних термінів футболу, які, як і саму гру, запозичено з Англії.

- ⁶ Вацеба О. М. Нариси з історії західноукраїнського спортивного руху. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 232 с.; Вацеба О. Розвиток української спортивної термінології в ХХ ст. // Проблеми української науково-технічної термінології: тези доповідей 4-ої Міжнародної наукової конференції. – Львів: ДУ «Львівська політехніка», 1996. – С. 146–147; Вацеба О. М. Спортивно-гімнастичний рух в Західній Україні (кінець ХІХ ст. – кінець 30-х років ХХ ст.): автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика фізичного виховання, спортивного тренування та оздоровчої фізичної культури». – Київ: Укр. держ. ун-т фізичного виховання і спорту, 1994. – 24 с.
- ⁷ Янків І. Історичні аспекти розвитку спортивної термінології Галичини у першій половині ХХ століття // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк: Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки, 1999. – С. 101–105; Янків І. Роль Івана Боберського у розвитку української спортивної термінології // Молода спортивна наука України: матеріали ІІ Всеукраїнської наукової конференції аспірантів (11–13 березня 1998 р. м. Львів): в 2-х ч. – Львів: ЛДІФК, 1998. – Ч. 1. – С. 79–82; Янків І. Т. Українська спортивна термінологія (історико-методологічний аналіз): автореф. дис. ... канд. наук з фізичного виховання та спорту: 24.00.02. – Луцьк: Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2000. – 19 с.
- ⁸ Боровська О. В. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Інститут української мови. – Київ: Інститут української мови НАН України, 2004. – 17 с.
- ⁹ Паночко М. М. Дослідження спортивної термінології в східнослов'янських мовах // Інформаційні матеріали Наукової ради з проблем «Закономірності розвитку нац. мов у зв'язку з розвитком соц. нації». – Київ: Наукова думка, 1972. – Вип. 14. С. 15–20; Паночко М. М. Науково-технічний прогрес і спортивна термінологія // Науково-технічний прогрес і мова: тези доп. респ. наук. конф. – Житомир: Житомир. пед. інститут, 1976. – С. 108–110; Паночко М. М. Семантика спортивних термінів як результат метафоризації // Дослідження з словотвору та лексикографії. – Київ: Вища школа, 1995. – С. 90–92; Паночко М. М. Украинская спортивная лексика: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. – Київ: Київ. гос. пед. ин-т им. А. М. Горького, 1978. – 23 с.
- ¹⁰ Струганець Ю. Б. Загальноживані слова у складі футбольної лексики // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації: матеріали ІХ Всеукраїнської наук. конф., 18–22 листопада 2013 р. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – С. 203–205; Струганець Ю. Б. Процес іпшіомовних запозичень у футбольній лексиці сучасної української мови // Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Філологічна»: зб. наук. праць / гол. ред. І. Д. Пасічник. – Острог: Вид. Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. – Вип. 57. – С. 116–120; Струганець Ю. Б. Семантика, структура, функціонування футбольної лексики в українській літературній мові початку ХХІ століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника», 2016. – 21 с.; Струганець Ю. Б. Футбольна лексика української літературної мови: іманентні ознаки // Studia Metodologica. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. – Вип. 41. – С. 67–72.

На зламі XIX–XX ст. для **називання футболу**, поряд із запозиченим із англійської мови терміном, який функціював у кількох графічно-фонетичних варіантах (*фудбаль*, *футбал*, *футбаль*, *футболь*), використовувалися й українські відповідники – *гра в копаний м'яч*; *копана*; *копаний*; *копаний м'яч*; *копанка*; *копанья*; *м'яч*; *м'яч, копаний ногами* (гра, від грати, пол. *grać*, псл. **ъgrati* < **ъgrati*; іє. **aig-* «різко рухатися»¹¹; *копаний*, від *копати* «ударяти, бити, штовхати ногою», пол. *korąć* «бити (ногою)», псл. *korati* «бити ногою в землю», іє. *korati* «бити»¹²; *м'яч* «куля з пружного матеріалу», псл. **тєсь*, пов'язане з *тєкъ* «м'який» («зім'ятий»)¹³.

Для **називання футбольного поєдинку** використовувався запозичений з англійської мови термін (у трьох варіантах написання): *матч*, *меч*, *match* (від англ. *match* – змагання, суперник – спортивне змагання між двома спортивними командами¹⁴) і його питомі відповідники: *гра* (від *грати*¹⁵); *змагання* (від *змагати* «брати гору, перемагати»¹⁶, що походить від *могти*¹⁷); *змагання копаного м'яча*. Аналогії української лексеми *меч* із польською номінацією *mesz* зумовлені фонетичним пристосуванням терміна до української футбольної терміносистеми, з урахуванням звучання цього слова в мові-джерелі.

Основною засадою проведення футбольних матчів була вимога **чесної гри**, на позначення якої вживалися чужомовні **назви**, серед яких варваризми *fair*; *fairplay*; *фер* (англ. *фейр плей* – букв. «чесна, правильна гра»; справедливі умови в будь-якій справі¹⁸); гібридні терміносполуки *гра фер*; *гра, ведена фер*; *фер гра* та їх українські відповідники – *чиста гра* (чистий «не забруднений», пол. *czysty*, псл. *čistъ* «чистий <проциджений>»; утворене як пас. дієприкметник мин. часу від не збереженого в слов'янських мовах дієслова **čidjo* «очтщую», *čisti* «очищувати», що пов'язане з *čestiti* «чистити», *čediti* «цідити»¹⁹; гра, від *грати*²⁰), *чесна гра* (чесний, від *честь* «шана, повага, гідність», пол. *część*, псл. *čьсть*; пов'язане з псл. *čьsti*, *čisti* (čьтo) «читати; лічити, рахувати; шанувати», укр. *читати*²¹). З перелічених термінів початку XX ст. у сучасній українській терміносистемі функціують лексичні одиниці *чесна гра* і *fairplay*, а в польській – *fairplay* і *czystagra*, з яких ад'єктивний складник терміна *чесний* є точнішим перекладом англійського *fair*, аніж *чистий*.

Частини футбольного матчу мали запозичену з англійської назву – *хав-тайм* (від англ. *half* – пів, половина²² – одна з двох половин футбольного матчу, тайм), вживалися також українські номінації-відповідники: *півгра* (пів «половина», псл. *роль*

¹¹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 586–587.

¹² Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 565.

¹³ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 549.

¹⁴ Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 624.

¹⁵ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 586–587.

¹⁶ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 268.

¹⁷ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 494.

¹⁸ Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 1002.

¹⁹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2012. – Т. 6. – С. 327.

²⁰ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 586–587.

²¹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2012. – Т. 6. – С. 312.

²² Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 958.

(<*polū); іє. *(s)p(h)el- розколювати (надвоє)²³; гра, від грати²⁴), *половина*(половина²⁵). Між таймами робили *зупинку, що називалась* латинським терміном *navza* (від лат. *rausa*, що походить від грецького *rausis* – припинення – перерва, зупинка²⁶) і питомими номінаціями *перерва, перерив*(рвати, переривати²⁷). Паралельні шляхи розвитку української та польської терміносистем футболу зумовили й ідентичність номінацій згаданих футбольних понять: *половина* – *połowa*, *перерва* – *przerwa*.

Аналогічно для **найменування футбольних команд** в обидвох мовах використовувалася запозичена з англійської лексема *клуб* (від англ. *club*, похідна від давньоангл. *clubbe* – товариство – громадська організація, яка об'єднує людей з певними інтересами, що впливають з їхніх соціальних, професійних, наукових, політичних та інших зацікавлень²⁸) – *klub* і питомі аналоги: *дружина* (дружина «загін, почет», від друг, пол. *druh* (з укр. чи бр.), псл. **drugъ* «товариш, приятель», псл. *drugъ* виводиться з іє. *dhreu-/dhru* «міцний, тривкий, надійний, вірний»²⁹) – *drużyna*.

Для **називання команди з гравців різних клубів, які представляють свої місто чи країну на змаганнях**, у першій половині ХХ ст. функціювала запозичена з латини лексема *репрезентація* (від лат. *representatio* – наочне зображення – представництво³⁰) та національні терміни-відповідники – *збірна* (збірний, від збирати, брати, псл. *byrati*, *bero*, похідне від іє. **bher-* «носити, приносити»³¹), *збірна команда*, які в сучасній українській футбольній терміносистемі витіснили чужомовне запозичення *representacja*, яке дотепер функціює в польській терміносистемі футболу.

Серед **назв футбольного поля та його розмітки, а також частин футбольного поля** переважали питомі лексеми:

– футбольне поле– *грище* (грище «забава, гра, місце для гри», від грати, пол. *grac*, псл. **ǰygrati*< **ǰgrati*; іє. **aiǵ-* «різко рухатися»³²), *ігрище* (ігрище «гра, дитячий майданчик»³³), утворені від дієслівної твірної основи грати за допомогою суфікса –ищ(е), *зелена мурава* (зелений³⁴; мурава «моріг, молода трава», псл. *murawa*, можливо пов'язане з укр. моріг, [муріг] «лучна трава»³⁵), *мурава* (мурава «моріг, молода трава», псл. *murawa*, можливо пов'язане з укр. моріг, [муріг] «лучна трава»³⁶). З перелічених лексем термін *murawa* до цього часу функціює в польській футбольній терміносистемі поряд із терміном *boisko*, однак про польські впливи на українську футбольну

²³ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2014. – Т. 4. – С. 383–384.

²⁴ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 586–587.

²⁵ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 497.

²⁶ Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 720.

²⁷ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 345.

²⁸ Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 530.

²⁹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 133–134.

³⁰ Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 800.

³¹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 247–249.

³² Там само. – С. 586–587.

³³ Там само. – С. 586–587.

³⁴ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 257–258.

³⁵ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 535.

³⁶ Там само. – С. 535.

лексикону початку ХХ ст. говорити не варто – радше (як засвідчують етимологічні словники), навпаки.

– лицева лінія – *ворітня* (ворітний, від ворота, пол. wrota, псл. *vorta, мн. від *vortо, пов'язаного з дієсловом *ver-ti «запирати» і іменником vorъ «огорожа»³⁷), *ворітня лінія* (ворітний, від ворота³⁸; лінія «риска, смуга, кордон, безперервний ряд», запозичено з латинської мови, можливо за посередництвом польської або німецької³⁹), *воротна* (ворітний, воротній, від ворота⁴⁰), *воротна лінія* (ворітний, воротній, від ворота⁴¹; лінія⁴²), *воротова лінія* (ворітний, воротній, від ворота⁴³; лінія⁴⁴), *границя* (від границя «кордон», пол. granica, псл. granica, похідне від grānā «грань, край»⁴⁵);

– кути футбольного поля – *вугли ігрища* (від вугол «ріг, кут», пол. węgiel, псл. roгыль; споріднене з лат. angulus «кут»⁴⁶), *ріг* (ріг, псл. roгы, іє. *rogo-s «ріг»⁴⁷), *роги* (ріг⁴⁸);

– воротарський майданчик – *гряда* (від гряда «грядка», пол. grzęda «грядка», псл. gręda «підвищення»⁴⁹), *приворотє* (від при⁵⁰); ворітний, воротній, від ворота⁵¹);

– центральна лінія, що відділяє половину поля суперника – *границя неприятелів* (від границя⁵²; неприятель «ворог, супротивник»⁵³);

– одинадцятиметрова позначка, точка для виконання одинадцятиметрового штрафного удару – *займа* (займа⁵⁴, від імати «брати, ловити, хапати», псл. imati «брати»⁵⁵), *карна точка* (карний «кримінальний», від кара, пол. kara, псл. kara з похідним від нього дієсловом karati (або навпаки) пов'язане з koriti (укр. корити); споріднене з гр. καρῦ «школа, збиток; грошове стягнення; кара»⁵⁶, корити «картати, дорікати комусь», псл. koriti «корити; ганити; сварити; принижувати; карати, мучити»⁵⁷), *одинайцятиметрівка* (одинайцять, псл. *edinъ nadesęte, *edъnъ na desęte, що складається з числівника (j)edinъ «один», применника na «на» і форми місц. в.

³⁷ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 428.

³⁸ Там само. – С. 428.

³⁹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 263–264.

⁴⁰ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 428.

⁴¹ Там само. – С. 428.

⁴² Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 263–264.

⁴³ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 428.

⁴⁴ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 263–264.

⁴⁵ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 584.

⁴⁶ Там само. – С. 436.

⁴⁷ Там само. – С. 87–88.

⁴⁸ Там само. – С. 87–88.

⁴⁹ Там само. – С. 608.

⁵⁰ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 568.

⁵¹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 428.

⁵² Там само. – С. 584.

⁵³ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 586.

⁵⁴ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 225.

⁵⁵ Там само. – С. 296–297.

⁵⁶ Там само. – С. 381.

⁵⁷ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 20–21.

від числівника *desęć* «десять»⁵⁸; метр «одиниця довжини метричної системи мір», запозичення з французької мови, походить від грецького «міра»⁵⁹;

– площі за межами футбольного поля – «*замежі*» (від префікса за «по той бік»⁶⁰; межа, псл. **medja* «середина; границя»⁶¹); *запілля* (від префікса за⁶²; поле, псл. *polje* «відкрите місце, простір; рівнина, поле; рілля», похідне від *polъ* «широкий, плоский, порожній, неродючий»; – очевидно, споріднене з лат. *palat* «відкрито, явно», лат. *plānus* «пловий, рівний, прямиий; площина, низина, низьке місце; рівна, горизонтальна поверхня»⁶³);

– бокова лінія – *межа* (межа, псл. **medja* «середина; границя»⁶⁴), *межова* (межовий, від *межа*⁶⁵), *побочина* (побочина «бокова стіна», від бік, псл. *бокъ*⁶⁶);

– штрафний майданчик – *карне поле* (карний, «кримінальний», від кара, пол. *kara*, псл. *kara* з похідним від нього дієсловом *karati* (або навпаки) пов'язане з *koriti* (укр. корити); споріднене з гр. *καρνη*, що означає «шкода, збиток; грошове стягнення; кара»⁶⁷, корити «картати, дорікати комусь», псл. *koriti* «корити; ганити; сварити; принижувати; карати, мучити»⁶⁸; *поле*⁶⁹), *карний пояс* (карний, «кримінальний», від кара⁷⁰, корити⁷¹; пояс⁷²);

– фланг – *крило* (крило «літальний орган», пол. *skrzydło* [krzydło]; псл. *kridlo*, **skridlo*, суфіксальне утворення від дієслівної основи псл. **skri* (<ie.**skrei*-) «літати»⁷³), зафіксовано й запозичений термін *флянк* (фланг – від франц. *flanc* – бік – один з боків поля⁷⁴).

Серед одиниць цієї тематичної групи футбольної лексики на українсько-польські збіжності вказують питомі лексеми: *мурава* – *murawa*, *карне поле* – *polekarne*, *крило* – *skrzydło*, утворені від номінацій, що походять із праслов'янської мовної єдності – це є свідченням рівнобіжного розвитку спеціальних футбольних номінацій у цих мовах, а також запозичена з французької мови лексема *флянк* – *flanka*.

3-поміжназв **футбольного інвентарю** зафіксовано найменування м'яча, воріт, окремих їх елементів та іншого спортивного спорядження:

⁵⁸ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 159–160.

⁵⁹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 452.

⁶⁰ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 213.

⁶¹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 430–431.

⁶² Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 213.

⁶³ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 486–487.

⁶⁴ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 430–431.

⁶⁵ Там само. – С. 430–431.

⁶⁶ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 194–195.

⁶⁷ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 381.

⁶⁸ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 20–21.

⁶⁹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 486–487.

⁷⁰ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 381.

⁷¹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 20–21.

⁷² Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 549.

⁷³ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 92.

⁷⁴ Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 941.

– для найменування футбольного м'яча на межі XIX–XX ст. використовується запозичена з польської мови лексема *півка* ([пилка] «м'яч», пол. *piłka* утворено від старого *piła*, що походить від лат. *pila* «м'яч, куля»⁷⁵, *piłka*, *odpiła*, *pożyczkaz łac. piła*⁷⁶), яку можна вважати фонетичним запозиченням, оскільки специфічний для польської фонетичної системи огублений звук [ł] у ній відтворено за допомогою артикуляційно найближчого українського звука [в]. Паралельно функціювали номінації *бальон* (запозичення з фр. *ballon*, що походить від італ. *ballone* (*pallone*), похідне від *palla* – куля⁷⁷), *м'яч* (м'яч⁷⁸), *опука* (опука, заст. «м'яч»⁷⁹), які вже в 20-ті роки минулого віку витіснили полонізм *півка*;

– ворота – *брама*(брама «ворота», давнє запозичення з польської мови пол. *brama* «в'їзд, вхід до будови, великі двері, ворота; передмур'я; ключ; дорога, підхід, приступ, пов'язані з псл. **borniti*, укр. боронити»⁸⁰ та від боронити «захищати, захищати», псл. **borniti*, похідне від **bornъ* «сварка, битва, боротьба», утвореного, в свою чергу, від **borti* «бороти»⁸¹), *брамка* (від брама «ворота», давнє запозичення з польської мови пол. *brama* «в'їзд, вхід до будови, великі двері, ворота; передмур'я; ключ; дорога, підхід, приступ, пов'язані з псл. **borniti*, укр. боронити»⁸² та від боронити⁸³), *ворота*(ворота, пол. *wrota*, псл. **vorta*, мн. від **vorto*, пов'язаного з дієсловом **ver-ti* «запирати» і іменником *vorъ* «огорожа»⁸⁴);

– стійка воріт – *жердка*(жердка «деталь воза», від жердь «дишло для повертання вітряка», псл. *žędъ* (<**gęd-*), пов'язане чергуванням голосних з **gord-* «город»; – зіставлення з двн. *gerta* «прут», *gart* «колючка; важіль»⁸⁵), *стовп*, *стовпок* (стовп, стовпок «колода або товстий брус, установлені вертикально; колона; підпора», пол. *śłup*, псл. **stlǫpъ* «стовп; колода; опора», пов'язане з **stlǫbъ*⁸⁶);

– сітка воріт – *воротна сіта* (ворітний, воротній, від «ворота»⁸⁷); *сіть*, *сітка*, пол. *sieć*, *siatka*; псл. *sětъ* (<**soi-ti*, споріднене з лат. *saeta* «товстий волос, щетина»⁸⁸);

– перекладина – *поперечина*, *поперечка* (поперечина, поперечка «поперечка; стежка між полями»⁸⁹, від перека «суперечність, протидія; заперечення», пол. *przek(o)* «упо-перек», псл. **perкъ* «упоперек, поперек», утворене від **per* за допомогою елемента *-ko*⁹⁰);

⁷⁵ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 369.

⁷⁶ *Brückner Aleksander. Słownik etymologiczny języka polskiego.* – Warszawa, 1998. – S. 414.

⁷⁷ Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 148.

⁷⁸ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 549.

⁷⁹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 205.

⁸⁰ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 244.

⁸¹ Там само. – С. 233.

⁸² Там само. – С. 244.

⁸³ Там само. – С. 233.

⁸⁴ Там само. – С. 428.

⁸⁵ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 193.

⁸⁶ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 422.

⁸⁷ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 428.

⁸⁸ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 258.

⁸⁹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 516.

⁹⁰ Там само. – С. 342.

– кутовий прапорець – *хоруговка* (від «хоругва», хоругов «прапор, прикріплене до довгого держака полотнище...», пол. *chorągiew, chorąży*, псл. **χορογυ*, род. в. **χορογυε* – не зовсім ясне; розглядалося як давнє запозичення з монгольських мов через тюркське посередництво (на що вказує початкове *х*)⁹¹), *прапорець на тичці* (прапор, прапорець «малий прапор», псл. **porogorъ*, редульованого утворення, пов'язаного чергуванням голосних з **perti* «літати, рухатися», рего «перо», **por-тъ* «паром»⁹²; тичка, від тичяти «стирчати»⁹³, тикати, тичити «утикати тичи, ставити віхи», псл. *tykati*, **тъknoti*, пов'язане з *тъkati* «ткати», споріднене з гр. *τύμος* «молот, долото», *τυμίζω* «обтісую, тешу»⁹⁴).

У цій тематичній групі лексеми *брама, брамка* є запозиченнями з польської мови; серед інших лексичних збіжностей: *поперечка – poprzeczka, хоруговка – chorągiewka*, які є результатом рівнобіжного розвитку футбольної лексики близькоспоріднених мов, основу творення національних терміносистем становлять корені слів із праслов'янської мовної єдності.

Серед назв гравців за їх позиціями на футбольному полі та відповідними функціональними обов'язками під час матчу зафіксовано здебільшого питомі найменування.

Родова назва – гравець у футбол – окреслена єдиною запозиченою лексемою *футбаліст* та кількома питомими номінаціями, утвореними за типовими українськими словотвірними моделями для називання осіб за родом діяльності та з використанням продуктивних словотворчих суфіксів *-ач, -ун, -ик: грач* (грач, від грати, пол. *grać*, псл. **ъgrati* < **ьgrati*; іє. **aig-* «різно рухатися»⁹⁵, *копун* (від копати «ударяти, бити, штовхати ногою», пол. *kopać* «бити (ногою)», псл. *kopati* «бити ногою в землю», іє. *kopati* «бити»⁹⁶, *м'ячевик* (від м'яч⁹⁷). Із перелічених лексем у польській футбольній терміносистемі дотепер використовують термін *gracz* (od *gra*⁹⁸); у сучасній українській мові замість терміна *грач* (який до другої світової війни вживався на всій території України – лексему зафіксовано у харківських і київських спортивних виданнях) функціює термін *гравець*, утворений від дієслова грати за допомогою словотворчого суфікса *-ець*, що є синонімічним до суфіксального форманта *-ач*, при цьому як твірну базу використано не основу інфінітива (гра(ти) + *-ач*), а твірну основу минулого часу (грав + *-ець*). Польські впливи на використання безсуфіксованої лексеми *грач* в українській футбольній термінології початку ХХ ст. відсутні; найімовірніше, вона є наслідком паралельного розвитку терміносистем споріднених мов.

Видові назви футбольних гравців представлені такими лексемами:

– футболіст, який грає у воротах – *брамкар* (від брама «ворота», давнє запозичення з польської мови пол. *brama* «в'їзд, вхід до будови, великі двері, ворота; передмур'я;

⁹¹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2012. – Т. 6. – С. 204.

⁹² Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 555.

⁹³ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 577.

⁹⁴ Там само. – С. 565–566.

⁹⁵ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 586–587.

⁹⁶ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 565.

⁹⁷ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 549.

⁹⁸ *Brückner Aleksander. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa, 1998. – S. 154.*

ключ: дорога, підхід, приступ, пов'язані з псл. *borniti, укр. боронити»⁹⁹ та від боронити «захищати, забороняти», псл. *borniti, похідне від *bornь «сварка, битва, боротьба», утвореного, в свою чергу, від *borti «бороти»¹⁰⁰, *воротар* (воротар «поріг під воротами», від *ворота*, пол. wrota, псл. *vorta, мн. від *vorto, пов'язаного з дієсловом *ver-ti «запираєти» і іменником вогь «огорожа»¹⁰¹, *сторож брамки* (сторож, пол. strzec, псл. *stergiti /sterkti «стерегти»¹⁰²; від брама «ворота»¹⁰³ і від боронити «захищати, забороняти»¹⁰⁴;

– футболіст, який грає у захисті – *бек* (з англ. back – захисник у спортивних іграх з м'ячем¹⁰⁵), *захисник* (від захист, похідне утворення від кореня хист- (*хистї-), що є, можливо, розширеним варіантом давнішого хис-, (<хыз-)»¹⁰⁶), *оборонець* (від боронити «захищати, забороняти», псл. *borniti, похідне від *bornь «сварка, битва, боротьба», утвореного, в свою чергу, від *borti «бороти»¹⁰⁷), *позадній* («задній», від *зад*, пол. zad, псл. zadъ¹⁰⁸), *сторож границі* (сторож, пол. strzec, псл. *stergiti/sterkti «стерегти»¹⁰⁹; від границя «кордон», пол. granica, псл. granica, похідне від grānā «грань, край»¹¹⁰, у футбольній термінології початку ХХ ст. назвою *границя* окреслювали лицеву лінію футбольного поля);

– футболіст, який грає у півзахисті – *заложник* (заложник, від залога «гарнізон; охорона; засада»¹¹¹ і лежати, псл. ležati < *legētei, legti, *ložiti < *logītei¹¹²), *напівзахисник* (напів- – перший компонент складних утворень, складне утворення з прийменника на і основи пів- «половина»¹¹³, половина «стара міра в 1/8 літра», пол. połowa, псл. polovina, polovica, похідні утворення від роľь «половина»¹¹⁴; захисник, від захист¹¹⁵, *помічник* від помагати, помогти, псл. *pomogti, pomagati «допомогти», давніше «потягти, підтягти (важкі речі)», похідне від *mogti в давнішому значенні «тягти»; виведення від *mogti у значенні «могти»¹¹⁶, *резервіст* (з франц. réserve – який перебуває в резерві¹¹⁷);

– гравець атаки (родова назва); форвард – *гарцювник* (гарцівник «вершник», від гарцювати «скакати, бігати», очевидно, запозичення з польської і, далі, з чеської мов;

⁹⁹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 244.

¹⁰⁰ Там само. – С. 233.

¹⁰¹ Там само. – С. 428.

¹⁰² Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 410–411, 428.

¹⁰³ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 244.

¹⁰⁴ Там само. – С. 233.

¹⁰⁵ Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 159.

¹⁰⁶ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 244.

¹⁰⁷ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 233.

¹⁰⁸ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 222.

¹⁰⁹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 410–411, 428.

¹¹⁰ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 584.

¹¹¹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 229.

¹¹² Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 212–213.

¹¹³ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 38.

¹¹⁴ Там само. – С. 497.

¹¹⁵ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 244.

¹¹⁶ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 510.

¹¹⁷ Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 791.

пол. *harcować* «гарцювати; (старе) битися одному перед військом», старе *harc* «поєдинок перед боєм», чес. старе *harcovati* «розпочинати стрілянину, напад; скакати», *harc* «поєдинок перед боєм»; інші пов'язання – з угор. *harc* «боротьба, бій», пов'язаного з *harcol* «боротися, воювати, битися»¹¹⁸, *нападач* (від *напад*¹¹⁹, походить від *пасти*¹²⁰), *напасник* (напасник «нападник, причепа»¹²¹), *передовий* (від перед «передня частина»¹²², видові назви: *центральний нападник* – *середній передовий* (від *середина*¹²³ + *передовий*, від перед «передня частина»¹²⁴), *стрілець* (від *стріл* «постріл», *стрілити*, *стріляти*, *стрільнути*¹²⁵), *черговий* (від *черга* «ряд пострілів»¹²⁶), *чільник* (від *чільний*¹²⁷, що походить від *чоло*¹²⁸), *фланговий нападник* – *крайник* («прикордонний мешканець», від край «кінець, зріз»¹²⁹), *криловий*, *крилевий* («крайній облявник», від *крило* «літальний орган»¹³⁰; від термінового значення лексеми *крило* – *фланг* – у футбольній лексиці початку століття), *нападник між центральним і фланговим форвардами*: *лучник* («виготовлювач луків, стрілець з лука», від *лук* «знаряддя для метання стріл»¹³¹).

Із перелічених вище футбольних лексем першої половини ХХ ст. у сучасній українській футбольній терміносистемі залишилися лише терміни *бек*, *воротар*, *захисник*, *оборонець*, у дещо зміненому граматичному оформленні використовуються лексеми *(на)півзахисник*, *напа(с/д)ник*, а в сучасній польській термінології футболу – найменування *bramkarz*, *rotosnik*, *parastnik*. Лише назву *bramkarz* можна вважати польською калькою. Хоча в українській футбольній лексиці початку ХХ ст. використовувався термін *брамка* – найвірогідніше, скалькований із польської мови, адже в загальноживаній лексиці того часу на позначення воріт функціювала давно запозичена з польської лексема *брама*, демінутива *брамка* не зафіксовано. Збіжність українських (*помічник*, *напасник*) і польських (*rotosnik*, *parastnik*) лексем можна пояснити паралельним розвитком футбольної термінології у близькоспоріднених мовах, де для творення спеціальних номінацій вживалися праслов'янські кореневі морфеми.

У назвах *суддівського корпусу* домінують питомі найменування:

– *суддя в полі* – *голова* (голова, псл. **golva*; іє. **gel-* «щось кругле, кулясте»¹³²), *роземник*, *роз'ємник* (роздімати «рознімати», роздіяти «розняти», роздоймити¹³³);

¹¹⁸Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 478.

¹¹⁹Етимологічний словник української мови: У 7-ти т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 37.

¹²⁰Там само. – С. 309–310.

¹²¹Там само. – С. 37–38.

¹²²Там само. – С. 340–341.

¹²³Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 218.

¹²⁴Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 340–341.

¹²⁵Там само. – С. 444–445.

¹²⁶Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2012. – Т. 6. – С. 299–300.

¹²⁷Там само. – С. 330.

¹²⁸Там само. – С. 338–339.

¹²⁹Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 73.

¹³⁰Там само. – С. 92.

¹³¹Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 301–302.

¹³²Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 550–551.

¹³³Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 108.

– боковий суддя – *суддя граничний* (суддя, судія, від суд, псл. *soďъ*; загальноприйнятої етимології не має; здебільшого виводиться від іє. **somdhos* «спільний розгляд, спільне судження, примирення»¹³⁴; граничний, від границя «кордон», пол. *granica*, псл. *granica*, похідне від *grānā* «грань, край»¹³⁵), *суддя межовий* (суддя, судія, від суд, псл. *soďъ*; загальноприйнятої етимології не має; здебільшого виводиться від іє. **somdhos* «спільний розгляд, спільне судження, примирення»¹³⁶; межовий, від межа, псл. **medjā* «середина; границя»¹³⁷), *суддя автовий* (суддя, судія, від суд¹³⁸; автовий, від аут – запозичення з англійської мови від прийменника «поза, зовні»¹³⁹), останній з термінів є гібридними.

Назви ударів у м'яч охоплюють номінації родового поняття – *вдар* (вдар, удар, від ударити «вчинити удар, покарати»¹⁴⁰), *коп* (від копати «ударяти, бити, штовхати ногою»¹⁴¹), *стріл* (стріл «постріл», стрілити, стріляти, стрільнути, псл. *strĕla*¹⁴²), що є питомими лексемами, і видових понять – **різновидів ударів**:

– вільний удар – *вільний*, *вільний коп*, *вільне копнене з місця* (вільний, від воля, псл. *volja*, пов'язане чергуванням голосних з *velĕti* «веліти»¹⁴³; від копати «ударяти, бити, штовхати ногою», пол. *korac* «бити (ногою)», псл. *korati* «бити ногою в землю», іє. *korati* «бити»¹⁴⁴; місце «простір, місцевість»¹⁴⁵);

– удар головою – *головка* (головка, від голова, псл. **golva*; іє. **gel-* «щось кругле, кулясте»¹⁴⁶);

– удар від воріт – *грядяк* (від грядя «грядка», пол. *grzędą* «грядя», псл. *gręda* «підвищення»¹⁴⁷);

– штрафний удар з 11-метрової позначки – *займак* (займа¹⁴⁸, від імати «брати, ловити, хапати», псл. *imati* «брати»¹⁴⁹), *одинадцятиметровий* (одинадцять, псл. **edinъ desęęte*, **edъnъ na desęęte*, що складається з числівника (j)*edinъ* «один», прийменника *na* «на» і форми місц. в. від числівника *desęętъ* «десять»¹⁵⁰; метр «одиниця довжини метричної системи мір», запозичення з французької мови, походить від грецького «міра»¹⁵¹)

¹³⁴Там само. С. 466–467.

¹³⁵Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 584.

¹³⁶Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 466–467.

¹³⁷Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 430–431.

¹³⁸Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 466–467.

¹³⁹Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 98.

¹⁴⁰Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 6. – С. 18–19.

¹⁴¹Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 565.

¹⁴²Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 444–445.

¹⁴³Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 423.

¹⁴⁴Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 565.

¹⁴⁵Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 484.

¹⁴⁶Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 550.

¹⁴⁷Там само. – С. 608.

¹⁴⁸Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 225.

¹⁴⁹Там само. – С. 296–297.

¹⁵⁰Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 159–160.

¹⁵¹Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 452.

- і чужомовний запозичений термін *пенальді, пенальті* (від англ. penalty, букв. – покарання – у футболі – одинадцятиметровий штрафний удар по воротах суперника¹⁵²);
- штрафний удар – *карний, карний коп* (карний, «кримінальний», від кара, пол. kara, псл. kara з похідним від нього дієсловом karati (або навпаки) пов’язане з koriti (укр. корити); споріднене з гр. καρῦ «шкода, збиток; грошове стягнення; кара»¹⁵³, корити «картати, дорікати комусь», псл. koriti «корити; ганити; сварити; принижувати; карати, мучити»¹⁵⁴; від копати «ударяти, бити, штовхати ногою», п. корась «бити (ногою)», псл. korati «бити ногою в землю», іє. korati «бити»¹⁵⁵), *карний стріл* (карний, «кримінальний», від кара¹⁵⁶, корити¹⁵⁷; стріл «постріл», стрілити, стріляти, стрільнути, псл. strēla¹⁵⁸), *копняк* (від копати «ударяти, бити, штовхати ногою», пол. корась «бити (ногою)», псл. korati «бити ногою в землю», іє. korati «бити»), *провинний коп* (провинний, від вина, псл. vina, іє. џei «переслідувати, наступати»; ділі пов’язується з воювати, війна; від копати «ударяти, бити, штовхати ногою», пол. корась «бити (ногою)», псл. korati «бити ногою в землю», іє. korati «бити»¹⁵⁹; від копати¹⁶⁰);
 - перший удар по м’ячу на початку тайму – *закоп* (за + від копати¹⁶¹), *перше копнення* (перший «головний, перший», пол. [pierszy], pierwszy – очевидно, давніше *первший, що виникло як форма вищого ступеня від [первий]¹⁶²; від копати¹⁶³);
 - кутовий штрафний удар – *коп з рога* (від копати¹⁶⁴; ріг, псл. rogъ, іє. *rogo-s «ріг»¹⁶⁵), *копнення з кута* (від копати¹⁶⁶; кут, псл. *kotъ; споріднене з лат. campus «поле», іє. *kam- (*kam-tho-), *kam-p «згинати»¹⁶⁷), *наріжник* (наріжник «один із снопів, які вкладаються на розі солом’яного даху; кроква фронтона», від наріжний «кутовий, розташований на розі»¹⁶⁸), *наріжняк* (від наріжний¹⁶⁹) та чужомовний термін *корнер* (від англ. corner – ріг – у футболі – штрафний кутовий удар, який здійснює з кутового сектора футбольного поля один із гравців атакуючої команди¹⁷⁰);

¹⁵²Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 723.

¹⁵³Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 381.

¹⁵⁴Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 20–21.

¹⁵⁵Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 565.

¹⁵⁶Там само. – С. 381.

¹⁵⁷Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 20–21.

¹⁵⁸Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 444–445.

¹⁵⁹Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 376–377.

¹⁶⁰Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 565.

¹⁶¹Там само. – С. 565.

¹⁶²Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 358.

¹⁶³Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 565.

¹⁶⁴Там само. – С. 565.

¹⁶⁵Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 87–88.

¹⁶⁶Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 565.

¹⁶⁷Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 161.

¹⁶⁸Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 87–88.

¹⁶⁹Там само. – С. 87–88.

¹⁷⁰Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 560.

– удар з льоту – *волей* (від англ. volley – політ¹⁷¹ – удар, нанесений із льоту), український аналог – *удар з лету* (удар, від ударити, псл. *derti, іє. dēr-/dōr- «колоти, ударити»¹⁷²; лет, від летіти, літати, псл. letēti, lētati (<*lekt), іє. *lek-/lĕk «скакати»¹⁷³). Із перелічених футбольних лексем першої половини ХХ ст. про рівнобіжний розвиток терміносистем футболу в українській і польській мовах свідчать назви *стріл – strzał*, *гловка – główka*, *перше копнення – pierwszekopnięcie*, *наріжник – narożnik*, *роги – róg*, *волей – wolej*, останнє з яких є англійським запозиченням.

У тематичній групі **назв ігрових моментів** функціують такі запозичення та їхні національні відповідники:

– вкидання м'яча з-за меж поля – *авт, аут* (аут – з англ. out – поза, зовні – положення в спортивних іграх, коли м'яч [...] потрапляє за межі бокових ліній ігрового поля, майданчика¹⁷⁴, вкидання м'яча з-за меж поля); питомі аналоги до цієї чужомовної назви: *викидання м'яча з побочин* (викидання, від кидати м'яч «куля з пружного матеріалу»¹⁷⁵; м'яч «куля з пружного матеріалу»¹⁷⁶; побочина «бокова стіна», від бік, псл. bokъ¹⁷⁷), *вмет м'яча руками з побочин* (в + мет «кидок, змах, постріл», від метати «кидати, викидати»¹⁷⁸; м'яч¹⁷⁹; побочина¹⁸⁰), *бічняк* (від бік, псл. bokъ¹⁸¹);

– взяття воріт – *гол, голь* (мн. *голі*) (від англ. goal – букв. мета, гол, фініш, старт, ворота, походить від давньоангл. gāl – перешкода¹⁸², забитий у ворота суперника м'яч), зафіксовано низку питомих назв на позначення моменту взяття воріт – *ворота* (ворота¹⁸³), *добуті ворота* (добутий, від добути¹⁸⁴; ворота¹⁸⁵), *добуття воріт* (добуття, від добути¹⁸⁶; ворота¹⁸⁷), *здобута брамка* (здобути, від добути¹⁸⁸; брама «ворота»¹⁸⁹), *здобута* (здобути, від добути¹⁹⁰), *здобутте воріт* (здобуття, від здобути

¹⁷¹ Там само. – С. 224.

¹⁷² Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2012. – Т. 6. – С. 18–19.

¹⁷³ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 226–227.

¹⁷⁴ Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 135.

¹⁷⁵ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 429–430.

¹⁷⁶ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 549.

¹⁷⁷ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 194–195.

¹⁷⁸ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1989. – Т. 3. – С. 448–449.

¹⁷⁹ Там само. – С. 549.

¹⁸⁰ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 194–195.

¹⁸¹ Там само. – С. 194–195.

¹⁸² Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 297.

¹⁸³ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 428.

¹⁸⁴ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 98–99.

¹⁸⁵ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 428.

¹⁸⁶ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 98–99.

¹⁸⁷ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 428.

¹⁸⁸ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 98–99.

¹⁸⁹ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 244.

¹⁹⁰ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 98–99.

та від добути¹⁹¹; ворота¹⁹²), *здобути ворота* (здобути, від добути¹⁹³; ворота¹⁹⁴), *стрілені ворота* (від стрілити, стріляти¹⁹⁵; ворота¹⁹⁶);

– «положення поза грою – *офзайд, офсід, offside* (офсайд – від англ. *offside*, що походить від *off* – поза і *side* – край, сторона) – у деяких командних спортивних іграх (футболі...) – положення «поза грою», при якому гравець опиняється у вигідній позиції щодо суперника, але здобуває її з порушенням правил гри¹⁹⁷). Функціювало й кілька власномовних номінацій – *відсторона* (префікс *від-*, що означає рух від чого і до чого¹⁹⁸; сторона¹⁹⁹), *відсторонь* (мн. *відсторони*) (відсторонь «осторонь», від «сторона»²⁰⁰), *поза-грою* (поза²⁰¹; гра, від «грати»²⁰²), *спалений* (від «палити»²⁰³). Про збіжності у футбольній лексиці цієї тематичної рупи в українській та польській мовах свідчать запозичені назви: *авт* – *aut*, *голь* – *gol*, *офсайд* – *offsajd*, а також національні аналоги *спалений* – *spalony*; запозиченим з польської в українську терміносистему футболу є термін *здобута брамка* – *zdoxytabramka*.

У групі назв підсумкових результатів матчів і здобутих очок поряд із чужомовною лексемою *результат* (від лат. *resultatus* – відображений – підсумок, показник майстерності (зазвичай, спортивної)²⁰⁴), яка окреслює рахунок матчу, вживано питомі лексеми *вислід* (вислід «дослідження, результат дослідження, наслідок», від «вислідити», «слід»²⁰⁵), *відношення* (відношення, від «нести», «носити»²⁰⁶);

Серед назв результатів футбольних матчів найчисленнішою є група відприкметникових іменників, утворених морфолого-синтаксичним способом від питомих твірних основ:

– перемога, виграш – *виграна* (від грати²⁰⁷), *побіда* (побіда «перемога»²⁰⁸, від «біда»²⁰⁹);

¹⁹¹Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 98–99.

¹⁹²Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 428.

¹⁹³Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1985. – Т. 2. – С. 98–99.

¹⁹⁴Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 428.

¹⁹⁵Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 444–445.

¹⁹⁶Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 428.

¹⁹⁷Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 702.

¹⁹⁸Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 390.

¹⁹⁹Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 428.

²⁰⁰Там само. – С. 428.

²⁰¹Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 479.

²⁰²Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 586–587.

²⁰³Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 264–266.

²⁰⁴Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 792.

²⁰⁵Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 302.

²⁰⁶Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 77.

²⁰⁷Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 586–587.

²⁰⁸Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 466.

²⁰⁹Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 192.

– нічия – *вирівнання* (від «рівнати», «рівняти» та «рівний»²¹⁰), *нерішена* (від «рішити» – прийти до висновку, розв'язати²¹¹), *нерозіграна* (не + розиграш, від гра-ти²¹²), *так-на-так* (так²¹³) (нічия) і запозичений термін *ремис* (ситуація у спортивній грі, коли жодна зі сторін не перемогла);

– поразка – *програна* (про + грати²¹⁴).

Результати матчів оцінюються кількістю очок, для називання яких у досліджу-ваний період використовувалася українська номінація *точка* (точка «графічний знак, цятка»²¹⁵) та запозичені лексеми *нота* (від лат. *nota* – знак, зауваження²¹⁶) – очко, оцінка, бал, нараховані за результат у футбольному матчі) і *пункт* (пункт, запо-зичене через польське або німецьке посередництво з латинської мови²¹⁷). Лексичні паралелі в цій тематичній групі спеціальних номінацій зафіксовані як серед питомих назв: *виграна* – *wygrana*, *програна* – *przegrana*, так і серед запозичень: *ремис* – *remis*, *пункт* – *punkt*.

Як показав аналіз, на початку ХХ ст. футбольна лексика української та польської мов формувалася рівнобіжно, запозичуючи терміни на позначення спеціальних футбольних понять переважно з англійської мови, а також створюючи національ-ні відповідники до чужомовних термінів і використовуючи для цього питому та успадковану лексику праслов'янського походження. У другій половині ХХ ст., через негативний вплив позамовних чинників, багато українських питомих футбольних лексем, які активно функціювали на початку ХХ ст., було витіснено з терміносистеми футболу та замінено їх чужомовними запозиченнями. На жаль, на початок ХХІ ст. відсоток питомих найменувань відчутно зменшився; навіть там, де століття тому використовувалися власні мовні лексеми на позначення футбольних понять, у сучасній мові вживається їх чужомовний відповідник. Натомість, у польській футболь-ній термінології збережена тяглість термінотворчих традицій. Побіжний погляд на українську футбольну лексику початку ХХ ст. може створити хибне уявлення про її більшу спорідненість із сучасною польською термінологією, аніж із сучасною україн-ською, та про домінуючі впливи польської мови на розвиток української футбольної термінології. Лише ґрунтовний аналіз лексем дав змогу виявити рівнобіжність термінотворчих традицій обидвох мов, які зі своїх національних мовних ресурсів (питомих та успадкованих) створювали спеціальні футбольні назви.

²¹⁰ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 87.

²¹¹ Там само. – С. 97–98.

²¹² Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 586–587.

²¹³ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 504.

²¹⁴ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 1982. – Т. 1. – С. 586–587.

²¹⁵ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2006. – Т. 5. – С. 611.

²¹⁶ Словник іншомовних слів. – Київ, 2000. – С. 679.

²¹⁷ Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. – Київ, 2004. – Т. 4. – С. 633.

Iryna PROTSYK. FORMATION OF UKRAINIAN FOOTBALL TERMINOLOGY IN THE ACTIVITY OF UKRAINIAN SOCIETY «SOKIL»

The article analyses Ukrainian football terminology which functioned in the Ukrainian football discourse of Halychyna in the 1st half of 20th century and which was created in Ukrainian sports organizations, especially the gymnastic society «Sokil». The origin of Ukrainian football terms has been described, quantitative indicators of specific, inherited and borrowed vocabulary in the national football terminology of the initial stage of its formation have been clarified.

Key words: football discourse, Ukrainian football terminology, society «Sokil», specific vocabulary, inherited vocabulary, loanwords.

Андрій ГРЕЧИЛО

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕМОРІАЛІЗАЦІЮ СТАДІОНУ «СОКОЛА-БАТЬКА» У ЛЬВОВІ

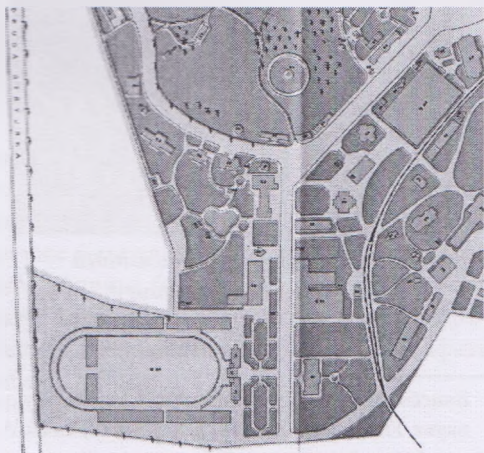
У статті розглядається історія виникнення стадіону «Сокола-Батька» у Львові та намагання української громади викупити ділянки для розширення цього спортивного об'єкту. Стадіон упродовж 1911–1939 рр. використовували як спортивні товариства, так і різні громадські організації для проведення своїх заходів. З політичних мотивів польська влада 1939 р. забрала цю ділянку для військових потреб і знищила стадіон. Сьогодні територія колишнього стадіону є частиною Стрийського парку. З огляду на важливе історичне та суспільно-політичне значення він потребує відновлення як спортивний об'єкт та належної меморіалізації.

Ключові слова: стадіон, «Сокіл-Батько», Львів, меморіалізація.

Стадіон «Сокола-Батька» (або «Український город») функціонував у Львові з 1911–1939 рр. і розташовувався на куті вулиць Стрийської та Козельницької (тепер – територія у південній частині Стрийського парку, де знаходиться т. зв. «Соржинарій» і по якій також проходить колія Дитячої залізниці та розташована станція «Сонячна»).

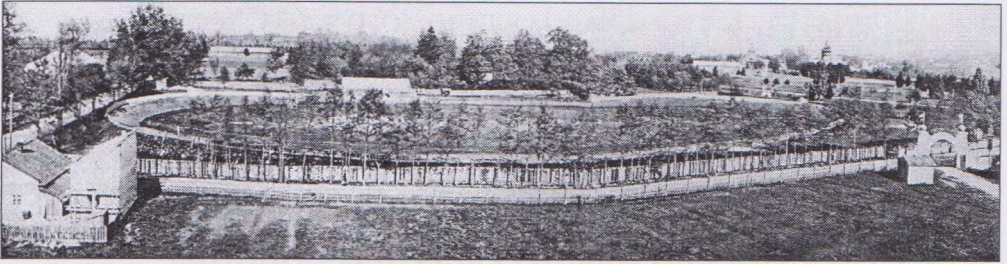
Спортивний об'єкт на цьому місці з'явився ще до проведення Загальної крайової виставки 1894 р. На ньому 14 липня 1894 р. відбулися показові футбольні матчі, які вважаються першим матчем на території України. Пізніше на цій площі було запроєктовано 1906 р. велосипедний трек, який використовувався «Товариством циклістів»¹.

10 вересня 1911 р. тут відбувся перший крайовий збиг «Сокола-Батька», а товариство орендувало площу для проведення заходу. Восени 1911 р. Іван Боберський виступив з ініціативою викупувати закінутий велотрек у Стрийському парку, щоб влаштувати там «Український город» – стадіон для потреб українського

Стадіон на плані Загальної крайової виставки 1894 р.

¹ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 2. – Оп. 4. – Спр. 1265. – Арк. 24.

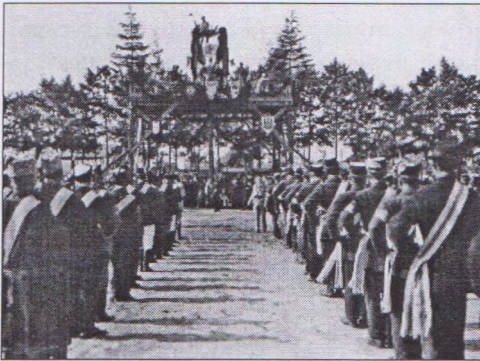

Вид на велосипедний трек 1911 р.

товариства «Сокіл»². Планувалося залучити багатих українських громадян до викупу майдану та цілого маєтку площею в 11,5 моргів (бл. 6,62 га) для цієї мети, а товариство згодом мало від них цю ділянку відкупити³.

До цієї спілки увійшли Іван Боберський, Микола Шухевич, Тадей Соловій, Кость Паньківський, Степан Федак, Микола Заячківський, Лесь Кульчицький, Кость Левицький, Іван Сполітакевич. Ділянку під стадіон виділили зі свого приватного ґрунту Юзефа та Клементина-Наталія Левицькі⁴. Завдяки цій ініціативі площу вдалося викупити, випередивши поляків.

На замовлення доктора Михайла Волошина архітектор Ян Карасінський виконав проект побудови трибун і тимчасового гардеробу, який товариство «Сокіл-Батько» 1911 р. подало на погодження до Львівського магістрату, який того ж року затвердив подані плани⁵.

Під час проведення ювілейного Шевченківського здвигу (28–29 червня 1914 р.)

«Український город» коштував 133 855 австрійських крон, мав розмір 190х120 м. До складу комплексу входило футбольне поле розміром 160х70 м із трибуною на 270 сидячих місць, три тенісні корти, легкоатлетичні доріжки та велосипедний трек з повною довжиною кола 400 метрів.

Для ювілейного Шевченківського здвигу, який мав відбутися 28–29 червня 1914 р., додатковий проєкт виконали архітектори Євген Нагірний та Антоній Сміяловський, які запроектували нову вхідну браму, постійну та тимчасову трибуни, а також опрацювали ситуаційний план

² Вацеба О. З історії спорудження першого українського стадіону у Львові // Молода спортивна наука України. – 2008. – Т. I. – С. 79; Сова А., Тимчак Я. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортивної традиції / за наук. ред. Євгена Пристуни. – Львів: ЛДУФК; Апріорі, 2017. – С. 53.

³ Гайдучок С. Хроніка Закупна Українського Городу від рр. 1911–1929 // «Сокіл-Батько»: спортивно-руханкове товариство у Львові. Альманах 1894–1994. – Львів, 1996. – С. 91.

⁴ ДАЛО. – Ф. 2. – Оп. 4. – Спр. 1265. – Арк. 25.

⁵ Там само. – Арк. 3, 25.

Під час проведення ювілейного Шевченківського здвигу
(28–29 червня 1914 р.)

стадіону⁶. Також було побудоване асфальтне покриття, а з південного боку розміщено трибуну для глядачів на 2000 місць, посвячення якої відбулося 25 квітня 1926 р.⁷ (ї в листопаді 1928 р. спалили польські шовіністи). Шевченківський здвиг був масовою маніфестацією 12 000 членів «Сокола», Українського Січового Союзу, «Бласту».

У 1925 р. за проектом Є. Нагірного (затвердженом 26 червня того ж року) за кошти центрального кооперативного банку «Крайовий союз кредитовий» було розібрано асфальтне покриття треку для велосипедистів і зведено нову велику дерев'яну трибуну для глядачів⁸.

Для викупу площі ще з 1911 р. організували збір коштів, який перервала Перша світова війна. Після війни цю роботу продовжили. Кошти на викуп квадратних метрів давали українці і з Галичини, а також із Америки, Канади та інших країн. На середину 1920-х рр. «Сокіл-Батько» володів уже 6-ма ділами, а ще на 14 необхідно було зібрати гроші⁹. За ініціативою Степана Гайдучка було запроваджено «Золоту книгу жертводавців», до якої вписували жертводавців. Серед них є імена митрополита Андрея Шептицького, єпископів Никити Будки, Григорія Лакоти, Йосафата Кожеловського, Івана Бучка та багатьох інших.

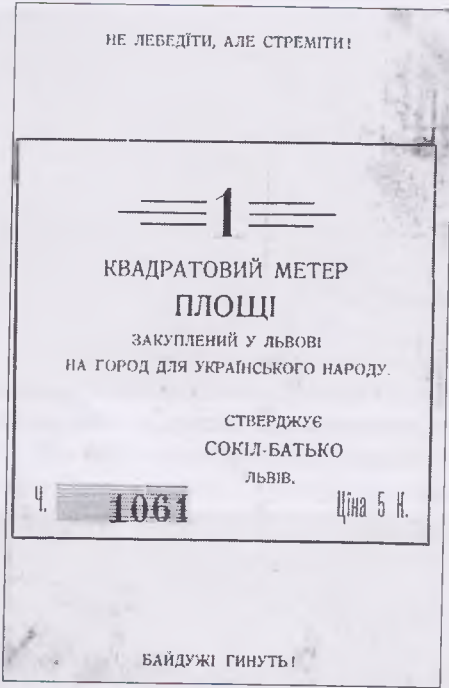
Під час проведення ювілейного
Шевченківського здвигу
(28–29 червня 1914 р.)

⁶ Там само. – Арк. 42.

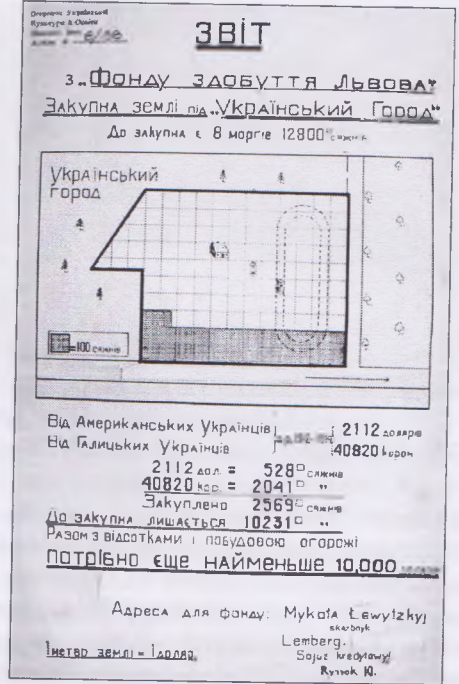
⁷ Посвячення ступениці на площі «Сокола-Батька» // «Сокіл-Батько». Альманах 1894–1994. – С. 117–118.

⁸ ДАЛО. – Ф. 2. – Оп. 4. – Спр. 1265. – Арк. 36–37.

⁹ Гайдучак С. Хроніка Закупна Українського Городу... – С. 93.

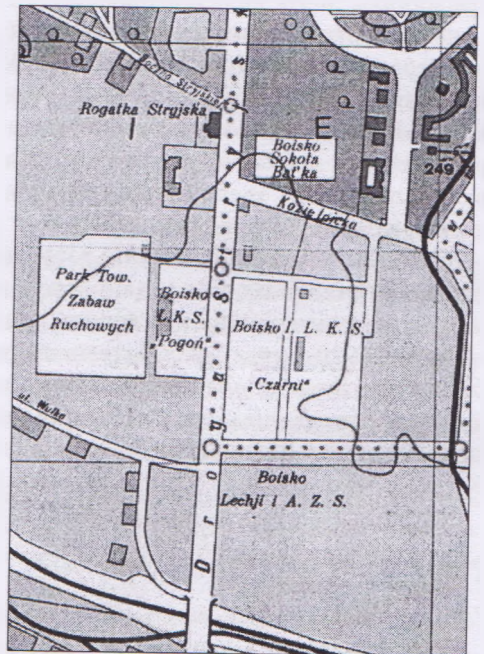
Картка про викуп 1 квадратного метра площі вартістю 5 корон

Звіт про закупівлю землі під «Український город» за 1912–1914 рр.

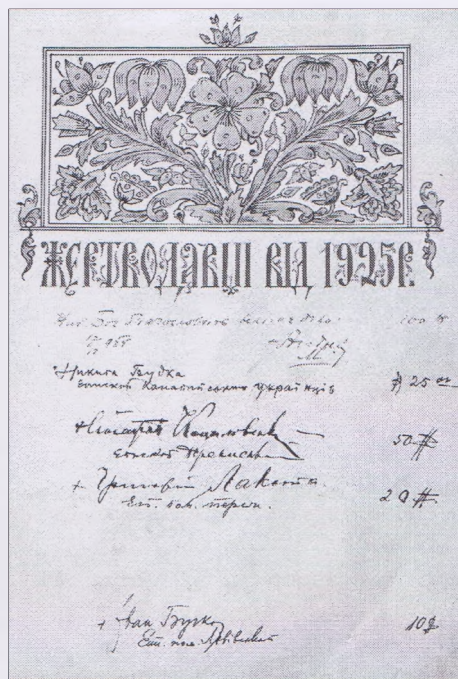
Агітаційна картка Союзу Українського сокільства за кордоном (мал. М. Бутовича)

Стадіон «Сокола-Батька» на плані Львова 1931 р.

«Золота книга жертв на Український майдан у Львові»

Сторінка зі списком жертводавців у «Золотій книзі жертв на Український майдан у Львові»

Протягом 1920–1930-х рр. на стадіоні «Сокола-Батька» відбувалися не лише різноманітні спортивні змагання за участю СТ «Україна» (зокрема їх пам'ятні товариські зустрічі з СК «Русь» Ужгород у травні 1927 р.) та інших українських клубів і товариств. У 1933 р. тут відбулося величне свято «Українська молодь – Христові» за участі митрополита Андрія Шептицького. Проводили свої заходи Академічна гімназія, Українське педагогічне товариство, «Луг», «Рідна школа», «Просвіта», українські кооператори та інші організації.

Однак 1938 р. польська влада, побоюючись активності української громади, стала робити спроби ліквідувати стадіон «Сокола-Батька». Табулярним власником ділянки був Краєвий союз кредитовий «Центробанк», а фактичним – руханкове товариство «Сокіл-Батько». На цей час розмір «Українського городу» становив 380 x 200 м, а загальна площа виносила 6,516 га¹⁰. 24 березня 1939 р. львівський воєвода надіслав товариству «Сокіл-Батько» розпорядження про вилучення території стадіону для військових цілей¹¹. За планом Львова 1931 р., аерофотозйомкою 1933 р. та фото зі супутника 2016 р. можна простежити межі колишнього майдану «Сокола-Батька» та зміни.

¹⁰ Великий удар. Вивласнюють площу «Сокола-Батька» // Діло. – 1938. – 12 квіт.

¹¹ Котов С. Вкуп «Українського городу» товариством «Сокіл-Батько» у роки Першої світової війни та післявоєнний період // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2015. – Вип. 26. – С. 290.

Світлина з товариської зустрічі СТ «Україна» з СК «Русь» Ужгород у травні 1927 р.

У 2001 р. перед будівлею Державної податкової адміністрації на вул. Стрийській, 35 (за ініціативою політичної партії – СДПУ(о)) було встановлено пам'ятний знак, на якому написано: «У 1911–1939 роках тут був спортивний майдан «Український Город» громадсько-політичного і гімнастично-пожежного товариства «Сокіл-Батько»».

Стадіон «Сокола-Батька» на аерофотозйомці 1933 р.

Однак насправді на цьому місці був стадіон клубу «Чарні» (потім – «Динамо»), а комплекс «Сокола-Батька» розташовувався північніше на 300 м, ближче до центру міста.

У 2004 р., з нагоди 110-річчя першого футбольного матчу, на території Стрийського парку було відкрито ще один пам'ятний знак, на якому написано: «Львів батьківщина українського футболу», «На цьому місці 14 липня 1894 року львівський «Сокіл» перемігши футбольну команду Кракова започаткував літопис українського футболу» і що пам'ятник споруджений «з нагоди 110-річчя першого в футбольного матчу України, на місці колишнього стадіону, де він відбувся». Але насправді цей пам'ятник стоїть на місці, де 1894 р. розміщувався павільйон Поппера, а футбольний матч проводили за 300 м на південний захід.

3 квітня 2019 р. під час урочисто-го засідання Львівської міської ради до відзначення 29-ї річниці підняття синьо-жовтого прапора над Львівською міською

радою нами було подано пропозицію про меморіалізацію та відновлення спортивного об'єкта на площі колишнього стадіону «Сокола-Батька». Мова йде передовсім про належне увічнення пам'яті про цей об'єкт, який відіграв важливу роль у житті та національно-визвольній боротьбі української громади Львова і Галичини у 1911–1939 рр., тим більше, що споруджені в 2001 та 2004 рр. два пам'ятні знаки, дотичні до історії цього стадіону, встановлені у зовсім інших місцях, що є неприйнятним і також потребує вирішення.

Тому видається доцільним відновити функціонування на цьому місці комунального спортивного об'єкту під назвою «Сокол-Батько». Очевидно, мова не йде про спорудження стадіону, а лише комплексу спортивних майданчиків, що не потребує ні капітального будівництва, ні вирубки великої кількості дерев і кущів. Таке рішення буде не лише найкращим варіантом збереження історичної пам'яті про український стадіон, але й вирішить деякі містобудівельні проблеми. На даний момент у цьому районі активно ведеться житлове будівництво по вул. Стрийській, розбудовується комплекс Українського

Вид на площу, де знаходився стадіон «Сокола-Батька» (фото зі супутника 2016 р.)

католицького університету, планується забудова кварталу по вул. Чмоли. Однак мешканці цього району не мають спортивних майданчиків з ігрових видів. Спорткомплекс Академії Сухопутних військ закритий для загального користування, а спортивні майданчики Львівської політехніки (у Стрийському парку) та стадіон «Юність» (у Парку культури і відпочинку ім. Б. Хмельницького) досить віддалені і частково також обмежуються у доступі. Тому спорудження майданчиків (на зразок комунального спортивного комплексу на вул. Кастильківка) може вирішити цю проблему.

Жаль, що всієї інформації про майдан «Сокола-Батька» в нас не було на період депутатської каденції 1990–1994 рр. Очевидно, що питання про відновлення такого об'єкту були би вже давно вирішені. Так, як було вирішене питання про відновлення військових поховань Українських січових стрільців та воїнів Галицької армії на полі № 38 Янівського цвинтаря у м. Львові на підставі підготованого нами рішення, прийнятого сесією міської ради 8 травня 1992 р. Зараз реалізувати його було би практично неможливо. Певним чином поступово ускладнюється і справа з «Соколом-Батьком»: на даний момент уже приватною власністю є ресторан «Супутник» з північного боку майдану, а також сприватизовані руїни будівлі зі східної сторони (вул. Козельницька, 1-Б). Хоча можливості відновлення спортивного об'єкту на цьому місці ще не втрачені. Тому в теперішнього складу Львівської міської ради та керівництва міста ще є шанси

повернути історичну пам'ять та відновити майдан «Сокола-Батька» у новому форматі, щоб зусилля і жертвність тисяч українців у минулому столітті не виявилися марними.

Andrij GRECHYLO. PROBLEM WITH MEMORIALI ZATION OF «SOKIL-BATKO» STADIUM IN LVIV

The article examines history of the «Sokil-Batko» Stadium in Lviv and the attempt of the Ukrainian community to buy plots for the expansion of this sports facility. In 1911–1939 the stadium was used by sports associations and various public organizations for events. In 1939, the Polish authorities took this area for military use and destroyed the stadium for political reasons. Today the territory of the former stadium is a part of Stryisky Park. Given its important historical and socio-political significance, it needs to be restored as a sports object and properly commemorated.

Key words: stadium, «Sokil-Batko», Lviv, memorialization.

Юрій ТИМОШЕНКО, Світлана АВДІЮК

ПОЛІТИЧНА ДИСКУСІЯ В УСРР НАВКОЛО ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У 1920-ТІ РОКИ

З'ясовані особливості артикуляції спортивної термінології в радянському політичному дискурсі 1920-х рр., коли більшовики прагнули знайти свої відповідники навіть для таких понять як «фізична культура» і «спорт», уважаючи їх буржуазними. Зауважено, що це було частиною ширшої проблеми – визначення цілевказуючих принципів для спеціально-організованої рухової активності в СРСР. Відтак можемо виснувати, що фізична культура і спорт спершу розглядалися радянською владою на українських теренах як засіб для виховання, найперше, колективізму; як спосіб прищеплення негачії до будь-якого виокремлення з маси. Означена проблема артикулюється новим словосполученням, що буде «модним» на теренах підрадянської України впродовж кількох наступних років, а саме «боротьбою з односторонністю» (це коли спортсмен займається якимось одним видом спорту). Постав запит на формування такого комплексу фізичних вправ, при виконанні якого відбувся б різнобічний розвиток індивіда. Еволюція поглядів на нього представлена у статті. Доведено, що засобами фізичної культури поступово формувалася нова система цінностей, у якій індивід мав підпорядковуватися колективу.

Ключові слова: фізична культура, спорт, фізкультурно-спортивна термінологія, масовізм, колектив, гігієна.

Необхідно зауважити, що в умовах відносної свободи, характерної для періоду нової економічної політики, культурне життя в Україні нуртувалося боротьбою різноманітних течій, тенденцій, поглядів за право визначати форми і норми постреволюційного суспільства. Фізична культура не залишається осторонь цього процесу. Передусім зазначимо, що поміж організаторів і керівників фізкультурним рухом в Україні не існувало єдиної думки щодо змісту і методів фізкультурно-спортивної роботи. Одні з них, переважно ті, хто мав за плечима політичне минуле (П. Буценко, М. Подвойський та інші), виходили з ідеї, що коли вже існує влада, яка постулює нові засадничі принципи суспільного життя, то і підходи до організації рухової активності людей повинні відрізнятися не лише від попередніх років, а й від культивованих у європейських буржуазних країнах. Це стосувалося як форм організації роботи (відмова від індивідуальних занять на користь колективних; заперечення змагань і визначення переможців тощо), так і змісту фізкультурної діяльності: створення нових, пролетарських, видів спорту (детальніше про це далі). У народі панував ентузіазм, очікування від прийдешнього були величезні, а найфантастичніші ідеї не видавалися такими. Тож і не дивно, що виникали різні бачення майбутнього фізичної культури в підрадянській Україні.

Мета дослідження – з'ясувати особливості артикуляції спортивної термінології в радянському політичному дискурсі 1920-х рр. Робота ґрунтується на використанні

таких методів, як аналіз наукової літератури та джерел, порівняльний аналіз, структурна адекватність.

У ті роки особливо гостро дискутувалося навіть питання термінів «фізична культура» і «спорт». Політичні керівники фізкультурного руху вважали поняття «спорт» не сумісним із поняттям «фізична культура», оскільки етимологія слова «спорт», як уже зазначалося, початково походить від англійського «відволікатися», «розважатися», «веселитися», тобто саме те, що роблять у спорті (*in sport*) і що асоціювалося з аристократичним життям. Цікаво, що «гімнастику» визнавали складником як «фізичної культури», так і «спорту», хоча кожне із цих понять сприймалося із соціально-класовим відтінком: «спорт» – це шляхетсько-вельможне заняття, а «фізична культура» – це для пролетарів та їм подібних для підтримання їхньої працездатності. Вперше означений термін пролунав на з'їзді Всевобучу в 1919 р. із вуст М. Подвойського. У 1924 р. він же, тепер як голова Червоного Спортивного Інтернаціоналу зауважив, що термін «фізична культура» запроваджений для того, щоби витіснити інший термін – «спортизація населення». Водночас підкреслював, що «фізична культура» – також невіддале визначення і правильніше було б називати – «фізичне оздоровлення»¹.

Натомість у західних країнах термін «спорт» використовувався в широкому сенсі, що, як пише Крістіана Айзенберг, «...позначає будь-який різновид фізичної культури» і містить у собі «мертві» фізичні культури Стародавнього Сходу й агон стародавніх греків»².

Привертає увагу зміст газет, що видавалися в армії. Зокрема, у них тривалий час повновживаним залишалося слово «спортизація», яке в іншій, «цивільній», пресі та документах мало негативний відтінок. Це ж стосується «олімпіад», що регулярно проходять в армії, починаючи з полкового рівня. У «цивільній» періодиці слово «олімпіада» переважно подавалося разом із прикметниками «буржуазна», «реформістська» чи «жовта», якщо пишуть про Люцернський Спортивний Інтернаціонал. Тобто, спостерігаємо певні «вольності», які дозволяють собі військові. Найповніше це проявилось в одній зі статей про життя 2 кавалерійського корпусу Г. Котовського, розквартированого в Подніпров'ї: «В основу обов'язкової програми занять покладена вольова гімнастика доктора Анохіна... Нарівні з програмою спортизації існують необов'язкові, за вибором і смаком кожного, спортзаняття з футболу, баскетболу, сокільська і снарядна гімнастика...»³. І це в той час, коли футбол вважається хуліганським спортом, а з сокільством, як пережитком минулого, влада активно бореться.

Наразі у військовому середовищі продовжували побутувати традиційні – до революційні – погляди на спеціально організовану рухову активність. Інколи це дисонує із загальною ситуацією в країні, оскільки та само київська газета «Красная Армия» (але згодом) напише, що в усіх частинах Червоної Армії (на території УСРР) вилучено з ужитку посібники із гімнастики для підготовки військ, що видавалися до революції, оскільки виконання вправ шведської та сокільської гімнастики ніякої

¹ Барчуков И. С., Нестеров А. А. Физическая культура и спорт: методология, теория, практика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / под общ. ред. Н. Н. Маликова. – 3-е изд., стер. – Москва: Издательский центр «Академия». – 2009. – С. 13.

² Айзенберг К. Открытие спорта современной исторической наукой // Логос. – 2009. – № 6. – С. 84.

³ Красная Армия. – Киев, 1924. – 30 января.

користі не приносило⁴. Ми вважаємо, що коли про «некорисність» сокільських вправ можемо дискутувати, то безсумнівним є факт, що заборонена література не мала ідеологічної складової, потрібної владі. Власне тому її вилучають, не даючи нічого на заміну. Одначе, у деяких частинах гімнастику продовжували культивувати, тому що виходили не з політичної доцільності, а з фізичної ефективності. Подібні «вольності» зв'язані з зміцненням позицій комуністичної партії у радянському суспільстві.

За таких умов суспільно значуща сутність фізичної культури і реальність, яку вона створює, потребували чітких вихідних принципів і орієнтовних кінцево-змістових параметрів. Одначе, замість їх вироблення прихильники змагальності у фізичній культурі впродовж 20-х років змушені втягтися у боротьбу за вплив з іншими поглядами на роль спорту в соціалістичному суспільстві.

Відомо, що перші роки радянської влади в Україні, радше навіть – перше десятиліття, пройшли під знаком зміцнення цієї влади на місцях. Диктатура пролетаріату, яка мала би стати перехідною ланкою на шляху до комуністичного (безкласового) суспільства, перетворилася на диктатуру партії, що виконувала – згідно з ленінськими ідеями – функцію «авангарду робітничого класу» й репрезентувала його «інтереси». Насправді ж партія більшовиків поступово еволюціонувала до централізованої, ієрархічної організації, що контролювала всі сфери суспільства й не допускала автономного представництва інтересів робітництва. Звідси й зрозуміле тільки радянській людині застереження про те, що в українському селі «є окремі випадки протиставлення демократії пролетарському керівництву»⁵. Відтак фізична культура в контексті державної політики розглядалася як засіб досягнення вказаної мети. Тому в ній, поза ідеологічним інтересом, виокремлювався лише гігієнічний (чи оздоровчий) складник як найбільш відповідний елемент зміцнення влади.

З одного боку, це чудовий популістський крок, що засвідчував турботу (реальну чи вдавану) нової влади про людей. Тому так широко й використовується у першій половині 20-х років тема оздоровлення людей – вона присутня в усіх партійних документах. Зокрема, в лютому 1922 р. відбулася перша Всеукраїнська нарада політпросвіти зі спорту та допризывної підготовки, яка зосереджує увагу на використанні фізичної культури, найперше, з метою оздоровлення пролетаріату. Для проведення означеної роботи у Києві створили спортивно-гімнастичний клуб ім. М. Подвойського, членами якого були переважно робітники заводу «Арсенал». Фізкультурні гуртки відкрили також на заводах «Більшовик», «Ленінська кузня», «Кабельний», «Красный пахарь».

З іншого боку – означена проблема дійсно на часі, особиста культура людей залишалася дуже низькою⁶. У цьому немає нічого дивного. Під час російсько-української війни, спровокованої більшовиками, було знищено значний відсоток національної еліти, серед іншого й культурної. Близько двох мільйонів її представників виїхали

⁴ Красная Армия. – Киев, 1924. – 22 февраля.

⁵ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ). – Ф. 7. – Оп. 1. – Спр. 195 а. – Арк. 27 зв.

⁶ Ще в 1935 р. комсомольська організація Харківського аеропорту звітувала, що, організувавши перевірку житлово-побутових умов та особистої дисципліни комсомольців, з'ясували, що більшість комсомольців не чистять зуби, деякі не відвідують регулярно лазню. Комсомольський осередок придбав для всіх зубні щітки й порошок, після чого 84 комсомольці почали чистити зуби й ходити до лазні.

в еміграцію. Більшовики власними руками створили справді «немиту Росію», в якій культуру необхідно було піднімати з «нуля»: в Україні зникли традиційно впорядковані стабільність і порядок, натомість непропорційно зросло представництво (в політичному і культурному житті) нижчих соціальних верств, раніше «вбудованих» у стану ієрархію й у такий спосіб змушених переймати культурні традиції еліти. Одночасно норми, встановлювані та контрольовані церквою, громадою, сім'єю, коли й не зникли геть, то все ж перестали бути обов'язковими для більшості. Отже, новий гегемон – пролетаріат – прагнув нав'язувати свої норми та культурні вподобання як загальносоціальні: вихованість стає анахронізмом, вульгарщина – розмовною мовою, тюремна субкультура наповнює соціальні інститути. Тенденцією часу стає (за Ортегою-і-Гассетом) те, що посередні люди, не обманюючись щодо своєї посередності, не боячись, стверджують власне право на неї та накидають її всім і всюди. Хто не такий, як усі й думає інакше – стає вигнанцем. Суспільство, що традиційно було неоднорідною єдністю маси й незалежних меншин, перетворюється на одноманітний натовп⁷.

Прихильники розвитку спорту в радянській фізичній культурі, зіштовхнувшись з поглядами людей, які досить критично ставилися до нього та його традицій дореволюційної доби. Представників одного з таких напрямів, які найповніше репрезентовані в середовищі керівників фізкультурного руху (М. Семашко, В. Крамаренко та ін., а в Україні – С. Привіс, Т. Кардман), можемо умовно означити як прихильники медичного напрямку або «гігієністи». Це переважно лікарі, які в силу обставин були втягнуті в орбіту фізкультурного руху. Вони відкидали змагальність, натомість пропонуючи «здорову» гімнастику. Футбол, бокс, важка атлетика вважалися шкідливими для здоров'я людей. Замість спортивних видів «гігієністи» пропонували залучати людей до колективної рухової активності, закликали відмовитися від трибун і глядачів. Одним із перших про «гігієністичні» тенденції у спорті, зокрема в гімнастиці, писав у своїй дисертації український радянський дослідник В. Бірюк⁸.

«Чемпіонство», «рекордсменство» – в ті роки це вульгарні слова, адже прагнення до рекордів – це виділення із загальної маси, це акцентування на індивідуальному, а не на колективному, тому з ним потрібно боротися. Квінтесенцією цього стане постановка Вищої Ради Фізичної Культури (ВРФК), прийнята в 1924 р., в якій стосовно відзначення переможців зазначено: «скасовується всяке преміювання цінними призами і жетонами за індивідуальні досягнення у вузько-спеціальних видах спорту, що не дають всебічного фізичного розвитку. Грошове преміювання, безумовно, забороняється; за кращі досягнення команд і осіб у багатоборстві здійснюється преміювання, яке відповідає ідеї фізкультури (статуями, спортивними інвентарем, обмундируванням, літературою і т. д.); преміювання у спортивних іграх відбувається не тільки за технічний результат, але й за коректність і тактику гри. За кращі досягнення команд і колективів преміюються відповідні фізкультурні осередки, до яких вони належать; учасники змагань отримують лише памятли листи»⁹. Відтак можемо

⁷ *Ортега-и-Гассет Х.* Восстание масс: Сб.: пер. с исп. – Москва: ООО «Издательство АСТ», 2001. – С. 22.

⁸ *Бірюк В. А.* Исследование особенностей и перспектив развития спортивной гимнастики Украинской ССР (опыт системного подхода): дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04. – Киев, 1975. – С. 37.

⁹ Вечернее радио. – Харьков, 1924. – 8 октября.

визнати, що фізична культура і спорт спершу розглядалися радянською владою на українських теренах як засіб для виховання, найперше, колективізму, як спосіб прищеплення негації до будь-якого виділення з маси – звідси і таврування «чемпіонства». Відзначимо й обережне ставлення до «вузько-спеціальних видів спорту», і заборона грошових нагород.

У колективізмі як такому, нічого поганого немає, якщо не зауважувати, що культуру творить вільна особистість, індивідуальність, а не маса. Колективізм, як його розуміли упродовж досліджуваного періоду, небезпечний нівелюванням (дискредитацією) індивідуальності. Звідси небезпека, що особистість почне вважати істинним те, що насправді ним не є, але таким визнається більшістю. Як наслідок – пригнічення і втрата власного «Я». В акцентації на масовості фізичної культури застереження викликає нав'язування її владою, як єдино можливої форми організації рухової активності людей. Тоді, коли сенс спортивного життя в агональності, яка в умовах домінування колективістських ідей відсувалася на задній план. Змагальність, прагнення до перемоги засуджувалось, як егоїстичне намагання виділитися. Але ж у цьому й полягає сутність спортивної боротьби – жадання бути кращим! Власне тому досить спрощене розуміння колективізму фізкультурними керівниками, а ширше – владою, гальмувало розвиток спортивного складника фізичної культури впродовж 20-х років. Йому навіщувався ярлик «буржуазного» й усіяко засуджувався. Ба більше, відзначимо, що за гаслами і закликами стосовно масового залучення широких народних верств до рухової активності, приховувалися великі проблеми, які залишалися не вирішеними упродовж десятиліть: відсутність кваліфікованих інструкторів, необхідного обладнання, стадіонів тощо. Відтак, за великими цифрами, що свідчили про нібито десятки тисяч фізкультурників, переважно не стояла повсякденна фізкультурна робота.

Аналізований вище уривок із документу цікавий ще й тим, що відтворює «дух епохи» – дає можливість відчувати радянське спортивне повсякдення пореволюційних років, його страхи й пріоритети. Подане нижче дослідження радянських газет, що виходили в УСРР, унаочнює пріоритети державної політики у фізичній культурі в цей період – «корисні» й «не корисні» види спорту, колективізм тощо. Зокрема, в одному з дописів ВРФК нагадає (звертаючись до Волинської губернської РФК), що «...марафонський біг не відповідає духу пролетарської фізкультури (явна шкода і повна непотрібність його)...»¹⁰. У наступному йдеться про те, що спорт дуже корисний для організму: він його загартовує, зміцнює, проте лиш доти, доки обмежується виконанням нескладних фізичних вправ. Зовсім інше, коли до спорту домішується елемент змагань, – тоді він шкодить здоров'ю. Тому – підсумовує автор статті – спортом, який узагалі дуже корисний, треба користуватися дуже обережно¹¹. Не заперечуючи позитивних сторін більярду, який розвиває влучність рухів, точність, окомір, – зауважується в іншому дописі – відзначають, що він дає незначне фізичне навантаження, а головне: «... гра зазвичай відбувається в закритих приміщеннях, які отруєні тютюновим димом і винними парами. У підсумку більярд не можна визнати фізкультурною грою...»¹². Автор свідомо акцентує на негативі, відкидаючи позитивні

¹⁰ Вечернее радио. – Харьков, 1924. – 22 октября.

¹¹ Комсомолец Украины. – Харьков, 1926. – 17 квітня.

¹² Известия. – Москва, 1926. – 27 ноября.

моменти більярду. Звертаючи увагу на небезпечне захоплення змаганнями, ще у 1924 р. ВРФК доводить до відома всіх організацій України, що вона самостійно розроблятиме календарний план змагань із усіх видів спорту і розсилатиме його на місця¹³. У такий спосіб влада прагнула обмежити кількість стартів; зацентувати увагу не на індивідуальних, а на колективних заняттях; ліквідувати самодіяльність низових колективів – фізкультура розглядалася тодішньою політичною номенклатурою (в Україні – Височиненко, Угаров, Буценко та ін.) як засіб політичного виховання мас, найперше молоді. Цілком зрозуміло, що за таких вимог до рухової активності самодіяльність жодним чином не підтримувалася.

Ідея масовості як принципової засади радянської фізкультури була сформована в постанові ЦК ВКП(б) від 13 липня 1925 р. «Про завдання партії у сфері фізичної культури». Однак сам термін «масовість» фізкультурні інструктори в УСРР розуміли двояко: одні вбачали у ньому одночасне виконання вправ великою кількістю людей (фізкультурні свята, «масовки»), інші – велику кількість учасників власне фізкультурного руху, членів гуртків. Таким чином, виділяємо кілька дискусійних ліній у розвитку організованої рухової активності досліджуваного періоду: спорт–гігієна, індивідуальні заняття (тренування)–колективні заняття (масові заходи). Звертаємо увагу, що велелюдність була політичним трендом тих років, яка неоднозначно сприймалася українською інтелігенцією. Зокрема, саме в ті роки розпочинається велика літературна дискусія щодо того, якою має бути українська культура, чи повинна вона орієнтуватися на масові смаки? Як ставитися до минулого: сприймати його чи відкидати як пройдений етап? Якими будуть взаємини різних верств культури: вищої і нижчої, авангардної і популярної? «Історики припускають, що компроміс, який примирив би «високе», «низьке» та всі «відтінки» між ними, був неминучим: високе задавало б тон і визначало б інтелектуальне лідерство. Однак цього не сталося, бо політичне втручання відсунуло «високе» і нав'язало стандартизовані смаки – запанував примітивізм. Результатом стала не так навіть пролетаризація, як плебеїзація – знецінення й занепад. Комуністична партія скористалася дискусією, щоб забезпечити триумф сил, конформістських у політиці й некомпетентних у мистецтві», – зазначає канадський славіст М. Шкандрій¹⁴. У цій же площині перебуває і дискусія щодо місця і ролі фізичного виховання в новому суспільстві, ставлення до спорту тощо. Дві концепції літератури та літературної організації – «масовізм» і «олімпійство» – у фізкультурному просторі України мали своїх відповідників у протиставленні спорту і фізкультури (індивідуальне–колективне). Втім, оскільки у фізкультурні справи втручалися представники влади, калібром менші, порівняно із тими, які вирішували літературні проблеми, ця дискусія не мала для фізкультури таких трагічних наслідків, як для української літератури¹⁵.

¹³ Вечернее радио. – Харьков, 1924. – 24 октября.

¹⁴ Шкандрій М. Модерністи, марксистки і нація. Українська літературна дискусія 1920-х років / Пер. з англ. М. Климчука. – Київ: Ніка-Центр, 2006. – С. 260.

¹⁵ У ці ж роки дискутується питання щодо майбутнього Червоної Армії – вона буде кадровою чи міліційною? Починається створення територіальних частин і, зокрема, на території України. Згодом ці спроби полишать, але вони засвідчують, що в 20-ті роки, в умовах формування нового суспільства, влада ще була готова до дискусії. Відтак, плюральність думок стосовно розвитку фізичної культури була унаочненням тодішнього соціального життя.

Означена проблема артикулюється новим словосполученням, що буде «модним» на теренах підрадянської України впродовж кількох наступних років, а саме «боротьбою з однокістю»: це коли фізкультурник (спортсмен) займається (спеціалізується) якимось одним видом спорту. Розбираючи тодішню пресу, може скластися враження, що ця «однокістю» – головна вада спорту. Як наслідок, уживаються всілякі заходи, аби її «подолати» в тих чи інших видах. Наприклад, для ковзанярів вводиться обов'язкове лазіння по канату без допомоги ніг¹⁶; для футболістів – іспити із шестиборства: біг на 100 і 1500 м, стрибки з розбігу в довжину та висоту, метання диска та штовхання ядра (обома руками). Для кожного з видів встановлювалися обов'язкові до виконання нормативи¹⁷. Відтак, удосконалення майстерності в обраному виді спорту наразі не виступає критерієм успіху в ньому. До прикладу, в Одесі футбольний сезон розпочався з розіграшу «призу відкриття», що складався з низки легкоатлетичних номерів і футбольного матчу між двома кращими командами за результатами легкоатлетичних змагань. Одночасно у Харкові перед початком гандбольної першості також виборюється «приз відкриття», який об'єднує біг, метання м'яча тощо. Велосипедна секція декларує, що в новому сезоні кількість змагань буде мінімальною, а основною роботою спортсменів стануть екскурсії та агітаційні поїздки¹⁸. Звертаємо увагу на те, що спортивний результат відходив на другий план, оскільки першість розігрували, скажімо, не кращі у футбольному протистоянні, а ті команди, чії гравці виявилися спритнішими «легкоатлетами». Отже, змагання втрачають свій агоніальний сенс, перетворюючись на звичайне випробування, яким є, наприклад, іспит у технікумі. Шельмування спорту, навішування на нього ярлика «буржуазного» спричинилося до згортання спортивної роботи. Старі кадри змушені були залишати галузь, що призвело до втрати традицій, розриву тяглості розвитку тих чи інших видів спорту, особливо таких, які нова влада вважала шкідливими – це бокс, футбол, гімнастика та інші.

Навіть біг на лижах, що завжди належав до «корисних» видів, не оминула нова мода: «... з метою запобігання деформації організму від вимушеного постійного зігнутого положення, лижникам рекомендуються заняття напруженим вигинанням і відповідно скорегованими вправами для шиї, плечей, спини»¹⁹. Порушуючи надумані проблеми – чи часто зустрічаються горбаті лижники? Наскільки заняття лижним спортом зумовлює захворювання хребта? – автори статей, як ми вважаємо, недолуго намагалися обґрунтувати обмеження спортивної роботи. Не йдеться про те, що люди, які, наприклад, тренуються в академічному веслуванні, не повинні займатися бігом чи важкою атлетикою. Для них такі заняття є необхідною умовою розвитку витривалості, силової підготовки, які сприятимуть, у кінцевому підсумку, перемогам на водній доріжці. Тобто, різні види фізичних навантажень забезпечують зростання майстерності у конкретному виді спорту. Натомість у наведених прикладах, вони заступають її, адже критерієм успіху є не перемога у запливі, а вдале виконання низки фізичних вправ, які безпосереднього стосунку до академічного веслування не мають. Така ситуація призведе до зниження спортивних результатів.

¹⁶ Вечернее радио. – Харьков, 1924. – 29 октября.

¹⁷ Вісті ВУЦВК. – Харків, 1925. – 9 липня.

¹⁸ Молодой ленинец. – Харьков, 1925. – 27 марта; 5 апреля; 8 апреля.

¹⁹ Вечернее радио. – Харьков, 1924. – 12 ноября.

Саме на хвилі боротьби з «однобокістю» виникає потреба певним чином унаочнити актуальні для влади форми рухової активності трудящих, вирішити проблему визначення критерію «корисності» того чи іншого виду занять. Постає запит на формування такого комплексу фізичних вправ, при виконанні якого відбувався б різнобічний розвиток індивіда. У першій половині 20-х років це – створений Б. Кальпусом комплекс «Нормального фізкультурника», який встановлював три групи вправ для чоловіків та жінок різної складності – перший, другий, третій (найвищий). Окрім іспитів, для другого рівня визначалася вимога не вживати алкоголю та тютюну, а для третього – річний стаж громадської роботи²⁰. Упродовж кількох років означений комплекс обговорювався, але новітні соціально-політичні запити висували й нові вимоги до фізичної культури: збереження здоров'я поступалося місцем мілітаризації. Тому «Нормальний фізкультурник» так і залишився проектом, відкривши, натомість, дорогу комплексу «Готовий до праці та оборони».

Вказані ідеї не виникли на порожньому місці, а висновувалися з програми комуністичної партії про всебічний і гармонійний розвиток особистості. Попри свою фантастичність, усе ж розумне і перспективне побажання в ті роки розумілося спрощено: м'язи рук, ніг, черевного пресу тощо мають бути розвинені однаково. Втім такого не може бути в принципі, оскільки різні види спорту роблять акцент на розвиткові різних видів м'язів: у легкоатлетів-спринтерів краще розвинені м'язи ніг, тоді як у веслувальників – рук. І в цьому немає нічого поганого аж настільки, щоби підносити боротьбу з ним на рівень державної політики у галузі фізичної культури. Єдиним поясненням «боротьби з однобокістю», на нашу думку, є прагнення влади обмежити спортивну роботу, яка спричиняла конкуренцію. Змагання – це перемоги і поразки, а перемоги обов'язково персоніфіковані. Відтак присутні об'єктивні критерії визначення кращих і гірших атлетів, акцентація на особистісних успіхах людини. Однак за такого підходу влада відсутня, вона не зможе з «принципів політичної доцільності» вплинути на визначення переможця. В умовах панування колективістської ідеології така ситуація вважалася неприпустимою.

Водночас це була форма реалізації марксистської максими про гармонійний розвиток особистості. Ідея щодо подолання відчуження людини в промисловому виробництві (коли вона перетворюється на додаток до засобів виробництва) цілком співвідносна, на думку тодішніх марксистів-філософів (зокрема О. Богданова) зі спеціально організованою руховою активністю. Спеціалізація атлета лише у своєму виді перетворювала його на додаток до спорту, вважали його супротивники-марксистів, призводила до поглинання індивіда спортивною галуззю, що призводило нібито до «випадання» його з інших соціальних сфер. Постійно тренуючись, атлет обмежував свою соціальну (політичну) активність лише цариною фізичної культури. Таке міркування, загалом, містить певний сенс. Відтак, ідея гармонійного розвитку особистості (і спортсмена зокрема), мала право на існування. Однак в СРСР у 1920-ті роки вона отримала збочене прочитання, що призвело до обмеження, а подекуди й заборони, спортивної роботи. Її супротивники твердили, що боротьба за рекорди спричиниться до індивідуалізму, «чуждого» пролетарській ідеології; відірваності від колективу. Врешті-решт стане на заваді велелюдності фізкультурного руху. Було висунуто гасло «масова фізкультура і

²⁰ Комсомолец України. – Харків, 1926. – 26 жовтня. Молодой ленинец. – Харьков, 1925. – 4 января.

середні колективні досягнення!». Спортивну (снарядову – за тодішнім правописом) гімнастику й бокс забороняли (не заохочували), вважаючи їх продуктом чуждої, буржуазної культури. Указані тенденції відбивали ідеї Пролеткульту, представники якого вимагали цілковитого відходу від культурної спадщини минулого.

Аналізуючи першу половину 20-х років констатуємо наявність плюральності думок стосовно розвитку постреволюційного суспільства. В пресі, науковій літературі спостерігаємо реальний пошук нових культурних форм, і зокрема, нової фізичної культури. Власне цим пояснюємо наявність «гігієністичних», педологічних, «трудо-вих» пошукових напрямів можливого розвитку фізкультурної сфери.

На нашу думку, ідея масової участі широких соціальних верств у фізкультурному русі безсумнівно була креативною. Але відсутність необхідної матеріальної бази не дозволяла реалізувати ці завдання. За таких умов постійна зацентрованість влади на таких питаннях свідчить про їх відверто демагогічний характер. Підтвердженням даного висновку слугує і недостатнє фінансування РФК, різноманітних фізкультурних заходів.

Ми вже звертали увагу на колізію з розмежуванням дефініцій «спорт» і «фізична культура». Наразі зауважимо, що «спорт» означається і як «пролетарський», і як «буржуазний»; він може бути «реформістським», «контрреволюційним», «червоним», «дрібнобуржуазним», «пацифістським» тощо; влада все ще з острахом дивиться на нього. Інша справа з «фізичною культурою» – термін більш нейтральний; претендує на глобальність, немовби закликаючи до започаткування нової культури, що її має виворити модерне революційне суспільство. З роками така позиція переглядатиметься. «Посприяла» цьому, певною мірою, «військова тривога» 1927 р. Тоді, після розриву Великою Британією дипломатичних відносин з СРСР, у ньому насаджується очікування військового зіткнення. Західний світ відновив економічне зростання після періоду повоєнної стагнації і на переконання багатьох радянських людей (сформоване засобами масової інформації) готувався до війни із першою країною робітників і селян.

Радянська преса відгукнулася на це кампанією «за мілітаризацію» фізичної культури²¹. В УСРР новопризначений (у вересні 1929 р.) голова ВРФК М. Василенко у своєму листі вимагає посилити військовизацію фізкультури (детальніше про це – у наступному розділі). Організації комсомолу та профспілок спільно з ТСОавіахімом і всіма фізкультурними товариствами повинні, – зазначає він, – негайно приступити до забезпечення повороту у фізичній культурі, поставивши її на службу підготовки бійця через укорінення в неї військово-прикладних елементів, більш широкого розвитку таких видів, які потрібні сучасному бійцю (водний, лижний, стрілецький, фехтування, туризм, планерний, мото-вело та ін.)²². Газета «Красный спорт» писала в ці дні: «Зараз наше спільне та конкретне завдання – ввести низку військових елементів у фізичну культуру. Кожен фізкультурний гурток і кожен фізкультурник, навіть якщо вони не мають відношення до Червоної Армії, зобов'язані широко використовувати спорт для оборони країни та збройної класової боротьби»²³. Тижневик «Физическая культура

²¹ Красный спорт. – Москва, 1927. – 12 июня; 6 ноября; Правда. – Москва, 1928. – 7 июня; Физическая культура и спорт. – Москва, 1928. – 16 июня; 14 июля; 18 августа.

²² ЦДАГОУ. – Ф. 7. – Оп. 1. – Спр. 505. – Арк. 59 зв.

²³ Красный спорт. – Москва, 1927. – 12 июня.

и спорт» підкреслював особливу значущість таких видів спорту, як легка атлетика, плавання та мотоспорт. Вони, як писали там, особливо корисні в плані підготовки бійців для майбутніх класових битв. Аби підняти рівень боєздатності спортсменів і солдатів, необхідно проводити більше змагань, – зазначається там²⁴.

Що цікаво, назви рубрик «фізкультура» і «спорт» упродовж 20-х років досить рівномірно представлені в українській радянській пресі, попри описану вище колізію з ними у партійних документах. «Спорт» не має чітко вираженого негативного змісту, хоча коли пригадують якісь негативізми (однобокість, чемпіонство, хуліганство) – це пов'язують саме з ним. «Фізкультура» позбавлена цього, вона постає лише у позитивному значенні. Часто вони сусідять і в назвах рубрик: «Фізкультура і спорт» у «Комсомольцю України» чи в «Молодом ленинці», лише «Спорт» у «Вечернем радио», натомість, невеличка колонка «Физкультура» в московських «Известиях». Повністю своїм життям живе рубрика «Шахи й шашки» – вона присутня у багатьох газетах, навіть тих, де фізкультурно-спортивна проблематика на маргінесі. В цьому виявляється ставлення радянської влади до інтелектуальних ігор, які підтримуються і заохочуються.

Із часом, зі зміною політичної кон'юнктури наприкінці 20-х років, буде інакшим не лише наповнення тих чи інших газетних колонок, але й самі вони зникатимуть зі шпальт. Наразі це лише поодинокі факти: у газеті «Вісті ВУЦВК» рубрика «Фізкультура» до часу сусідить із розділом «Спорт», у якій висвітлюються винятково кінські перегони, і в цьому, певною мірою, відображається тодішнє сприйняття означених термінів та їх змістове наповнення. У 1925 р. з'являється рубрика «Фізкультура і спорт», щоб у 1927 р. знову повернутися до «Фізкультури», водночас регулярні повідомлення про кінські перегони продовжували виходити під своїм звичним заголовком. Схожа ситуація і в харківській газеті «Вечернее радио», де з 11 грудня 1925 р. колонка «Спорт» заступає «Фізкультура».

Таким чином, від моменту остаточного закріплення влади більшовиків в Україні вони прагнули підпорядкувати собі фізкультурно-спортивний простір. Партія розглядала фізичну культуру дуже широко, бачила у ній передовсім елемент мілітарної підготовки та ідеологічного впливу. Поза цими інтересами, виокремлювалася лише гігієнічна чи то оздоровча складова, як найбільш актуальний елемент для популяризації нового ладу поміж людей. Власне тому впродовж перших пореволюційних років закриваються спортивні організації з дореволюційною традицією, сокільські гімнастичні гуртки, спортивні товариства єврейської молоді, у яких небезпідставно вбачали конкурентів у фізкультурній сфері. Така ж доля спіткала і Всеукраїнське спортивне товариство «Спартак» та Всеобуч, які хоч і стояли на радянській платформі, в організаційному плані були поза межами партійних і комсомольських організацій.

Засобами фізичної культури поступово формується нова система цінностей, у якій індивід має підпорядковуватися колективу, що відбилосся в ідеї масовості, як ключової засади радянської фізкультури. Індивідуальні змагання в ті роки всіляко обмежували, адже прагнення до рекордів – це виділення із загальної маси, це акцентування на персональному, а не колективному. Більшовики не визнавали спорт за найкращий засіб проведення дозвілля, і в цьому питанні з ними були солідарними багато лівих партій поза межами СРСР.

²⁴ Физическая культура и спорт. – Москва, 1928. – 16 июня; 23 июня.

Yuriy TYMOSHENKO, Svitlana AVDIYUK. POLITICAL DISCUSSION IN THE USSR AROUND PHYSICAL CULTURE AND SPORTS TERMINOLOGY IN THE 1920S.

The peculiarities of the articulation of sports terminology in the Soviet political discourse of the 1920s, when the Bolsheviks sought to find their counterparts even for such concepts as «physical culture» and «sport», considering them bourgeois. It was noted that this was part of a broader problem – the definition of goal-setting principles for specially organized physical activity in the USSR. Thus, we can conclude that physical culture and sports were first considered by the Soviet authorities in Ukraine as a means of educating, first of all, collectivism; as a way to inoculate negation to any selection from the mass. This problem is articulated by a new phrase that will be «fashionable» in the territory of sub-Soviet Ukraine over the next few years, namely the «fight against one-sidedness»: this is when an athlete is engaged in some one sport. There was a request for the formation of a set of physical exercises, the implementation of which would be a multifaceted development of the individual. The evolution of views on it is presented in the article. It is proved that by means of physical culture a new system of values was gradually formed, in which the individual had to obey the team.

Key words: physical culture, sports, physical culture and sports terminology, massism, collective, hygiene.

Маріанна МОВНА

ВИДАВНИЧІ СЕРІЇ ТОВАРИСТВА «СОКІЛ-БАТЬКО» (1920-ТІ – 1930-ТІ РР.)

Досліджується концепція українського спортивного руху Галичини у виданнях товариства «Сокіл-Батько», зокрема у публікаціях видавничих серій «Сокільська Бібліотека» та «Бібліотека «Сокільських Вістей». Встановлено засновника серії «Сокільська Бібліотека», активного діяча українського сокільського руху, теоретика національного спорту, інженера, педагога, публіциста – Ярослава Благітку. Розшукано та введено до наукового обігу як самі книжки двох серій, так і маловідомі відгуки фахової періодики на аналізовані видання.

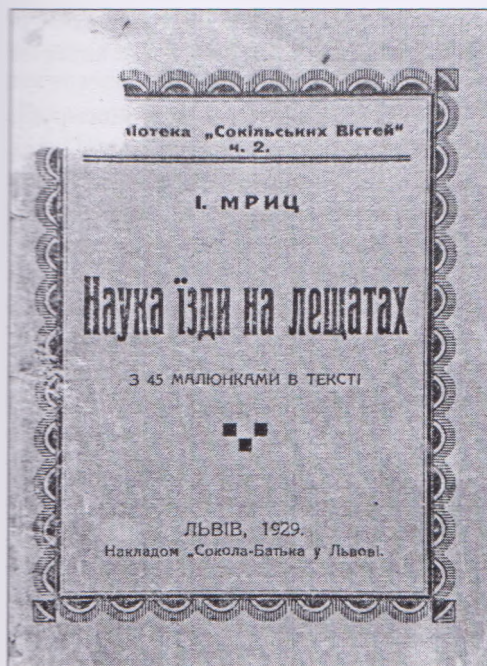
Ключові слова: спортивний рух, «Сокіл-Батько», видавничі серії, Галичина, Ярослав Благітка.

Українське патріотичне тіловиховне товариство «Сокіл» було засновано у Львові у 1894 р. на зразок слов'янських (чеського та польського) патріотично-гімнастичних товариств, утворених на теренах тодішньої Австро-Угорщини. Ці народи скористалися спортом для консолідації своєї нації та пробудження національної самосвідомості. Аналогічно товариство «Сокіл» поставило собі за мету шляхом плекання тіловиховання (в єдності душі, тіла та розуму) виховувати в українському народі почуття єдності, сили й честі, витривалість, спритність, кмітливість, енергійність, розуміння колективної праці, самодисципліну. Першим його головою було обрано піонера сокільського руху Василя Нагірного. Значна заслуга у розбудові спортивного товариства належить Івану Боберському¹, який від 1908 р. став головою «Сокола», що поширив свою діяльність на всю Галичину. У містах виникали руханкові філії «Сокіл», а по селах – руханкові, руханково-пожежні або пожежні філії («гнізда»). Завдяки активній організаційній роботі І. Боберського до початку Першої світової війни в краї діяло 974 сокільські гнізда².

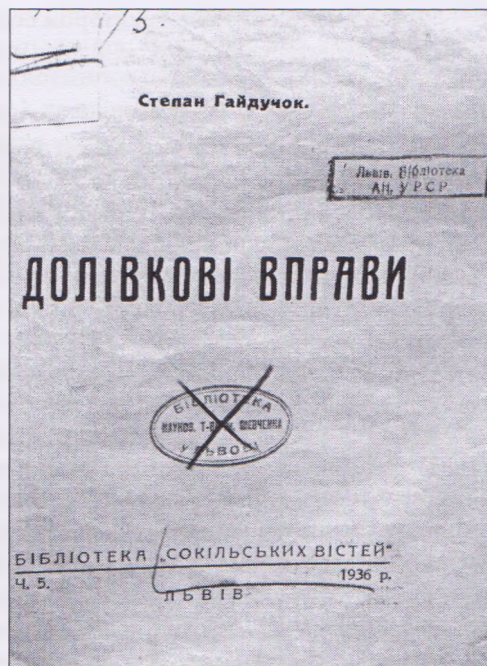
З часу свого заснування товариство вело активну видавничу діяльність – виходив журнал «Вісти з Запорожа» (1910–1914; редактор І. Боберський). Накладом

¹ Докл. див.: *Сова А.* Іван Боберський – провідний діяч українського сокільського руху. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. редкол. *Микола Литвин*, упоряд. і наук. ред. *Михайло Романюк*; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2017. – Вип. 30: Український визвольний рух ХХ ст. – С. 3–22; *Сова А.* Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Львівський державний університет фізичної культури ім. І. Боберського; Центр незалежних історичних студій. – Львів, 2019. – С. 122–181.

² «Сокіл-Батько»: спортивно-руханкове товариство у Львові: альманах 1894–1994 / відп. за вип. і упоряд. *Анна Благітка*. – Львів: РВО «Основа», 1996. – С. 191.

Мриц І. Наука їзди на лещатах.
Обкладинка (1929)

Гайдучок С. Долівкові вправи.
Титульний аркуш (1936)

часопису вийшла низка видань: О. Грицяя «У «Сокола-Батька» (1914), І. Боберського «Забави і гри рухові» (1914), «Устав руханково-стрілецького товариства і пожежної сторожі «Січ» – філії львівського гімнастичного товариства «Сокол» (1914). Активно працювала його видавничі секція.

У 1928–1939 рр. у Львові виходив місячник, орган Українського Соколіства «Сокольські Вісти» (перший редактор – Іван Гижа, згодом Микола Левицький (1938–1939) та Іван Мриц (1939); окремі числа редагували Тимотей Білостоцький, Нестор Яців, Володимир Гафткович, члени редколегії: Степан Гайдучок, Іван Мриц, Альфред Будзиновський, Тарас Франко, Микола Левицький, Степан Корецький, Ярослав Сахно, В. Мигаль, Роман Копач, Володимир Тихоліз, Едвард Жарський); сокольські календарі (перші видані Володимиром Лаврівським від 1894 р.) та книги.

Наприкінці 1920-х рр. при місячнику була заснована серія «Бібліотека «Сокольських Вістей», що виходила неперіодично. Сьогодні вдалося встановити поки що лише чотири її видання з п'яти заанонсованих: І. Мриц «Наука їзди на лещатах» (1929 р., чис. 2), «Лещетарський впоряд» за редакцією В. Тихолоза (1935 р., чис. 3), С. Гайдучок «Свобідний дручок: складанка вправ» (1935 р., чис. 4) та С. Гайдучок «Долівкові вправи» (1936 р., чис. 5). Усі видання серії – кишенькового формату, здебільшого без обкладинок. Назву та число серії зазначено на титульному аркуші. За тематикою розшукані видання поділялися на два типи: з характеристикою окремих спортивних дисциплін (2 одиниці, лещетарство) та посібники для виконання вправ С. Гайдучка (2 одиниці). Книжечки з вправами ілюстровано рисунками до них та фотографіями (зокрема, А. Цибульського).

Д-р Іван Мриць був інструктором лещетарського спорту, від 12 листопада 1933 р. проводив лещетарський курс «Сокола-Батька» для охочих³, а тому виступив автором видань з цієї тематики.

Степан Гайдучок (1890–1976) – активний діяч українського фізкультурного руху, педагог, публіцист. Викладач руханки в українських гімназіях. Літописець українських визвольних змагань та спортивного руху. Його книжечка «Долівкові вправи» спочатку була апробована на сторінках часопису «Сокільські Вісті» впродовж чотирьох номерів у 1935 р.⁴, а згодом вийшла окремим виданням (1936) накладом 500 примірників і мала на меті насамперед слугувати посібником тим сокільським гніздам, що не мали відповідного приладдя, а також поширити долівкові вправи (напр., віджимання) для підготовки чоловічих змагань.

Окрім серії «Бібліотека «Сокільських Вістей» однойменний часопис видавав своїм накладом й позасерійні видання, як от М. Тріль «Вправи шабельками» (1929) та І. Копач «3 моїх сокільських споминів (на 40-літній ювілей українського «Сокола»)» (1934). Остання книга містила дві промови автора на сокільських прилюдних виступах 1902 і 1905 рр. й побачила світ накладом 1000 примірників⁵.

У 1930-х рр. видавнича діяльність «Сокола-Батька» була підсилена новою книжковою серією «Сокільська Бібліотека». В 1932 р. начальником «Сокола-Батька» обрано активного діяча українського сокільського руху, теоретика національного спорту, гімнаста, інженера, педагога, публіциста Я. Благітку.

Ярослав-Василь Благітка народився 13 березня 1908 р. у м. Теревовля (тепер – Тернопільської області) у родині судового урядовця Томи Благітки та Марії з Романовичів. Був старшою дитиною в сім'ї, мав ще братів Євгена і Олександра. Початкову освіту здобув у «Рідній Школі» ім. Т. Шевченка у Львові. В 1927 р. закінчив Українську Академічну гімназію (УАГ) у Львові. З 1927 р. навчався на інженерному факультеті гідротехнічного відділу Української Господарської Академії в Подебрадах (Чехословацька республіка). Згідно із ухвалою професорської ради інженерного факультету отримав диплом інженера-гідротехніка. У дипломі зазначалося, що «прослухав повний курс наук і виконав усі належні вправи та праці». Ще під час навчання виконував обов'язки секретаря Союзу українських сокільських організацій в ЧСР, займався руханкою у чеському «Соколі» з українською групою.

Після закінчення студій та прибуття до Львова 1932 р. став активним членом спортивно-руханкового товариства «Сокіл-Батько». Був керівником руханкових груп і учительського гуртка. У 1932–1939 рр. – начальник товариства «Сокіл-Батько». 1934 р. виступив організатором III Краєвого здвигу українського сокілства у Львові, присвяченому 120-річчю від дня народження Т. Шевченка⁶. Невтомно працюючи на спортивно-освітній ниві, багато зусиль віддавав вишколу підростаючого покоління. Організував численні секції товариства (легкоатлетичну,

³ Лещетарський курс у «Соколі-Батьку» // Діло (Львів). – 1933. – 9 листоп. (чис. 296). – С. 6. – Спорт.

⁴ Долівкові вправи / зібрав Степан Гайдучок // Сокільські Вісті (Львів). – 1935. – Верес. (чис. 9). – С. 6; жовт. (чис. 10). – С. 6; листоп. (чис. 11). – С. 6; груд. (чис. 12). – С. 6.

⁵ Гайдучок С. Пів століття сокільських видань. – Львів, 1937. – С. 31.

⁶ III Краєвий Сокільський Здвиг у Львові (в днях 30 червня і 1 липня 1934 р.) // Нова зоря (Львів). – 1934. – 5 лип. (чис. 49). – С. 4.

боксерську, лещетарську, змагання з бігу, стрибків у довжину та ін.). Викладав на курсах провідників, інструкторів-відпоручників. Водночас був активним дописувачем львівської спортивної преси міжвоєнного періоду («Сокільські Вісти», «Руханковий додаток «Сокільських Вістей»), де часто користувався криптонімом Я. Б. Тематика його статей охоплює широке коло питань фізичного виховання молоді, гігієни та спорту: «Вплив руханки на людину» (Сокільські Вісти. 1928 р., чис. 1), «Що роблять українські Соколи в Чехії» (Сокільські Вісти. 1929 р., чис. 1), «Як ратувати потопаючого?» (Сокільські Вісти. 1929 р., чис. 3), «Дещо з гігієни в зимі» (Сокільські Вісти. 1929 р., чис. 10), «Що нам треба знати з гігієни?» (Сокільські Вісти. 1929 р., чис. 11/12), «Діточий вік, а фізичне виховання» (Сокільські Вісти. 1930 р., чис. 1/3), «Спорт чи руханка» (Сокільські Вісти. 1931 р., чис. 1/3), «Ви» чи «Ти» (дискусійна стаття)» (Сокільські Вісти. 1933 р., чис. 2), «Індржіх Ванічек: [некролог провідника чехословацького сокільства]» (Сокільські Вісти. 1934 р., чис. 6). Вправи з дручком» та «Вправи на коні в довжін» (Руханковий додаток «Сокільських Вістей». 1935 р., чис. 1) та ін.

Із приходом радянської влади діяльність «Сокола-Батька» припинилася. Я. Благітку заарештовано 23 лютого 1940 р. На той час він працював на посаді інженера-гидравліка міськкомунгоспу Львова. Відбував покарання у в'язниці на вул. Замарстинівській. Завдяки клопотанню тодішнього ректора Львівського державного університету ім. І. Франка і депутата Верховної Ради УРСР Кирила Студинського в жовтні 1940 р. йому вдалося вийти на волю. Додому повернувся інвалідом I групи із діагнозом «розсіяний склероз». Помер 10 жовтня 1965 р. у Львові, похований на Личаківському цвинтарі (поле № 82)⁷.

Я. Благітка – автор фахових підручників: «В ніч Купала»: вправи віночком для посестер на Краєвий здвиг українського сокільства в 1934 р. у Львові» (1933), «10 годин руханки. 145 рисунків» (1936), «“Будуймо”: вправи вільноруч для побратимів» (1936), «Соколи, Соколи»: збірка вправ для 7-ох побратимів» (1937), «Жіночі вправи вінком», «Вправи», «Вежі» та ін.

Через брак кваліфікованих інструкторів та підручників спортивне життя клубів та сокільських гнізд не могло розвиватись у повному обсязі. Тому начальник товариства Я. Благітка виступив засновником серії «Сокільська Бібліотека» (видавничий референт – Едвард Жарський)⁸, що виходила впродовж 1935–1939 рр. та видавала книжки з тематики спорту, руханки і посібники для праці в товаристві. У програмному викладі ініціатор видання обґрунтував його доцільність: «Найбільшою досі болючою справою українського Сокільства був брак підручників з обсягу сокільської ідеології, руханки, змагу, гігієни. Щоби цьому зарадити «Сокіл-Батько» рішив видавати «Сокільську Бібліотеку», – на яку зложиться ряд книжечок з усіх ділянок нашого життя. Всі книжечки, зібрані разом, творитимуть книжку, яку повинен мати кожний член сокільської організації»⁹.

⁷ Мовна М. Благітка Ярослав Василь // Українська журналістика в іменах: матеріали до енциклопедичного словника / за ред. М. М. Романюка; НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаніка. – Львів, 2013. – Вип. 20. – С. 47–48.

⁸ Мороз В. Жарський Едвард // Енциклопедія Львова / за ред. А. Козицького. – Львів: Літопис, 2008. – Т. 2. – С. 301.

⁹ «Сокільська Бібліотека» // Сокільські Вісти (Львів). – 1935. – Трав. (чис. 5). – С. 4.

Усього побачило світ 21 число. Сьогодні вдалося встановити видання всієї серії за винятком одного (чис. 20, не знаємо ні автора, ні назви книги) та розшукати 20 видань, які понад п'ятдесят років були «ув'язнені» у спецфондах ЛННБ України ім. В. Стефаника та НБ ЛНУ ім. І. Франка. Серед них – книги восьми авторів (Івана Боберського, Ярослава Благітки, Едварда Жарського, Олега Вальчика, Анни Продан, Володимира Тихолоза, Михайла Тріля, Андрія Фавицького). Усі видання серії – кишенькового формату, на титульному аркуші та обкладинці зазначено назву і число серії. Обкладинки здебільшого двоколірні, авторства Володимира Левицького та Степана Луцика. Ілюстрації до вправ виконав художник Ярослав Сиракуза. Книжки друкувалися в друкарнях Наукового товариства імені Шевченка, Медицький-Тиктор, Ставропігійського інституту, видавничої спілки «Діло». Замовити і придбати книжки серії можна було у центральній товариства «Сокіл-Батько», за адресою вул. Руська, 20. Ціна одного видання становила 50 сотиків¹⁰.

Тематично книги серії «Сокільська Бібліотека» поділяються на три види: видання з теорії спорту і фізичного виховання (4 одиниці); видання, присвячені характеристиці окремих спортивних дисциплін (4 одиниці) та видання суто практичного змісту, як-от посібники для виконання вправ та їх комплексів як осіб, так і на приладах (12 одиниць).

Розпочинаючи характеристику видань, слід відзначити книгу «Основи Сокільства» українського науковця, педагога, дійсного члена НТШ, автора кількох сотень популярних книг та брошур Едварда Жарського. Вона відкривала серію (1935, чис. 1) і витримала перевидання у 1937 р. Як зазначала щоденна газета «Діло» у рубриці «Нові книжки й журнали», «друге видання цієї книжки в доволі короткому часі є найкращим мірилом її запотребування й актуальності»¹¹.

«Основи Сокільства», що у коротких питаннях і відповідях розкривали мету та суть сокільського руху, обов'язки членів товариства та історію українського сокільства, основні відзнаки, справедливо вважалися катехизмом українського сокола¹².

Благітка Я. «10 годин руханки». Обкладинка (1936)

¹⁰ Ковчак В. Українська спортивна періодика Галичини 20-30-х рр. XX ст. / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. – Львів, 2008. – С. 89.

¹¹ Основи сокільства // Діло (Львів). – 1937. – 19 берез. (чис. 60). – С. 9. – Нові книжки й журнали.

¹² «Сокіл-Батько»: спортивно-руханкове товариство у Львові: альманах 1894–1994 / відп. за вип. і упоряд. Анна Благітка. – Львів: РВО «Основа», 1996. – С. 149.

Тріль М. «Вправи на поручні».
Обкладинка (1937)

Жарський Е. «Фізичне виховання».
Титульний аркуш (1937)

Книжка вийшла накладом 2 тис. примірників (перше видання) та 3 тис. примірників (друге видання).

Теоретичний характер носили і наступні видання першого виду: «Фізичне виховання» Е. Жарського (1937 р., чис. 5); «Українське Сокільство. 1894–1939» І. Боберського (1939 р., чис. 7); «Помічення про Англійський Пласт» І. Боберського (1939 р., чис. 18). Книги Івана Боберського мали на меті розробляти ідеологію сокільства та застосовувати її для потреб української нації. За словами сучасних дослідників спортивного руху Галичини, незважаючи на тривалий побут за межами рідного краю, авторитет Боберського як визнаного фахівця з питань фізичної культури, Батька українського тіловиховання в українському середовищі з плином часу лише зростав¹³. Це засвідчує як перевидання його праць, так і врахування його зауважень і доповнень до книжок діячів сокільського руху, наприклад, до посібника Е. Жарського «Основи Сокільства»¹⁴.

Другий вид книг серії творили підручники «Легкоатлетика» Е. Жарського (1935 р., чис. 3), «Плавання» А. Фавицького (1939 р., чис. 4), «Боротьба навкулач-

¹³ Сова А., Тимчак Я. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції / за наук. ред. Євгена Приступи. – Львів: ЛДУФК; Апріорі, 2017. – С. 166.

¹⁴ Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, ЛДУФК ім. І. Боберського; Центр незалежних історичних студій. – Львів, 2019. – С. 119.

ки. Бокс. Підготовка – приписи змагань» Е. Жарського (1936 р., чис. 8) та «Правила легко-атлетичних змагань» Е. Жарського (1939 р., чис. 21).

Підручник «Легкоатлетика» Е. Жарського сприяв поширенню розглянутої дисципліни в сокільських лавах, ознайомлюючи спортсменів з технікою бігу, стрибків та метання приладів та подаючи методичні вказівки щодо організації легкоатлетичних змагань. Він був виданий накладом тисяча примірників¹⁵.

Навчальний посібник «Плавання» учителя руханки і тіловиховання А. Фавицького виклав вимоги щодо організації безпечної плавання учнів у відкритих водоймах та загальні правила поведінки на воді¹⁶.

Третій, найчисельніший вид видань серії охоплював книги М. Тріля «Вправи на дручнику» (1936 р., чис. 9), «Вправи на поручні» (1937 р., чис. 6); Я. Благітки «Будуймо»: вправи вільноруч для побратимів» (1936 р., чис. 10), «10 годин руханки» (1936 р., чис. 2), «Соколи, Соколи»: збірка вправ для 7-ох побратимів» (1937 р., чис. 13); О. Вальчика «В єдності сила»: вправи дручком для учасників» (1936 р., чис. 12); В. Тихолоза «Як цвітки»: вправи вільноруч для дівчат» (1936 р., чис. 11), «У лісі літом...»: збірка вправ вільноруч для посестер» (1937 р., чис. 14); А. Продан «Ходім дівчата...»: 16-рухові вправи пластинками для посестер» (1939 р., чис. 19).

Михайло Тріль (1905–1955) – атлет, брав участь у місцевих та міжнародних спортивних змаганнях. Закінчив правничий факультет Львівського університету. Член гуртка інструкторів тіловиховання. Учень С. Гайдучка. До 1931 р. – начальник «Сокола-Батька». Автор численних складанок руханкових вправ, що їх виконували українські соколи на своїх здвигах, а також методичних підручників для інструкторів тіловиховання з вправами на приладах (коні, поручах, дручнику) і численних збірок руханкових вєж¹⁷. Вправи на приладах (приладівка) дозволяли руховикам проде-

Боберський І.
«Помічення про Англійський Пласт».
Титульний аркуш (1939)

¹⁵ Звіт референта з пропаганди видаць // Сокільські Вісти (Львів). – 1935. – Квіт. (чис. 4). – С. 9.

¹⁶ Мужичок В. О. Творче використання досвіду організації водних видів спорту з учнівською молоддю Західної України міжвоєнного періоду в сучасних закладах освіти України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Педагогіка, соціальна робота. – Ужгород, 2011. – Вип. 21. – С. 121.

¹⁷ Білостоцький Т. Пам'яті М. Тріля // «Сокол-Батько»: спортивно-руханкове товариство у Львові: альманах 1894–1994 / відп. за вип. і упоряд. Анна Благітка. – Львів: РВО «Основа», 1996. – С. 102.

монструвати на змаганнях свою силу, відвагу, витривалість, спритність. Підручники авторства М. Тріля «Вправи на дручнику» (1936)¹⁸ та «Вправи на поручні» (1937) характеризують автора як доброго знавця української спортивної термінології (тіло-виховного назовництва) та є багатим лексикологічним джерелом. Вони, користуючись популярністю серед вчителів, спортивних інструкторів та молоді, давали можливість численним сокільським гніздам активізувати руханкові вправи.

Книжка Я. Благітки «“Будуймо”: вправи вільноруч для побратимів» (1936) заохочувала руховиків до колективних фізичних вправ під час збірних виступів. Посібник «10 годин руханки» (1936) отримав позитивний відгук у часописі «Спорт»: «Видавнична секція «Сокола-Батька» видала дуже актуальну для спортивно-руханкових товариств, гнізд, клубів книгу Ярослава Благітки, що є для них невичерпним джерелом праці – 10 годин вправ – без приладів, а також на дручнику, поручах та коні»¹⁹. Його книжечка «Соколи, Соколи...» (1937) спершу була апробована в часописі «Сокільські Вісти» в 1936 р.²⁰

Наочним прикладом практичного застосування книжок «Сокільської Бібліотеки» було Сокільське свято у с. Хоросно Старе 19 липня 1936 р., де члени товариства виконували публічні вправи на коні (під проводом побратима Володимира Биленя²¹), на дручнику, долівкові вправи, а дівчата (32 посестри) – вправи «Чаша», «Платки», «Танок», «Яка гарна», «Дівчинонька» з книги В. Тихолоза «Як цвітки» (1936 р., чис. 11)²².

Вихід 14 числа серії був приурочений до IV Краєвого здвигу українського сокільства у Львові (1938), що мав показати здобутки організації у царині тіло-виховання. В рамках підготовки до цієї події провідник жіночих відділів товариства Володимир Тихоліз підготував книжку «“У лісі літом...”: збірка вправ вільноруч для посестер», хоча невдовзі перед здвигом, польська влада заборонила проведення публічних спортивних виступів.

Авторкою числа 19 серії вперше стала жінка, молода членкиня «Сокола» Анна Продан (1920–2017), майбутній педагог, громадська діячка, одностудець, а пізніше дружина начальника товариства Я. Благітки. Народилася у Львові 31 серпня 1920 р. у сім’ї Стефана Продана та Катерини з Блонських. Навчалася у «Рідній Школі» ім. Б. Грінченка, а згодом в ім. Т. Шевченка, яку закінчила в 1935 р. Згодом продовжила навчання в Учителському семінарі С.С. Василянок у Львові, де одержала кваліфікацію педагога (1938). У 1939 р. поступила на філологічний факультет Львівського університету, але у зв’язку із арештом чоловіка Я. Благітки в 1940 р. навчання довелося залишити. Впродовж 1949–1952 рр. навчалася у Львівському музично-педагогічному училищі. У 1963–1969 рр. навчалася у Львівській державній консерваторії ім. М. Лисенка, яку закінчила з відзнакою. З 1965 р. аж до виходу на

¹⁸ [Рецензія] // Спорт (Львів). – 1936. – 30 квіт. (чис. 5). – С. 7. – Рец. на кн.: Вправи на дручнику / М. Тріль. – Львів, 1936. – 68 с.

¹⁹ [Рецензія] // Спорт (Львів). – 1936. – 30 квіт. (чис. 5). – С. 7. – Рец. на кн.: 10 годин руханки / Я. Благітка. Львів, 1936. – 78 с.

²⁰ Благітка Я. «Соколи, Соколи»: збірка вправ для 7-ох побратимів // Сокільські Вісти (Львів). – 1936. Лют. (чис. 2). – С. 5; берез. (чис. 3). – С. 6-7; трав. (чис. 5). – С. 7-9.

²¹ Володимир Билень (1914–1989) – член «Сокола-Батька», голова гнізда в с. Хоросно Пустомитівського р-ну Львівської обл., дідусь автора статті.

²² Замісцевий. Сокільське свято в підльвівському селі // Новий час (Львів). – 1936. – 28 лип. (чис. 168). – С. 7.

пенсію у 1993 р. працювала викладачем Львівського музично-педагогічного училища ім. М. Шашкевича. У 1940 р. одружилася з Я. Благіткою²³. Виховали двоє дітей – Богдана і Марту. Померла 31 жовтня 2017 р., похована на Личаківському цвинтарі.

С. Гайдучок в огляді сокільських видань за півстоліття їх існування (1887–1937) охарактеризував видавничу продукцію «Сокола-Батька», в тому числі книги із серії «Сокільська Бібліотека», як дрібні, але такі, що «зробили цінний вклад в українську тіловиховну літературу»²⁴. У статті в часописі «Діло» теоретик національного спортивного руху зазначав, що «хоч сокільські видання – це не грубезні книги, але скромні брошури і брошурки (деякі навіть на вісім сторінок) свої завдання виконували як слід серед нашого громадянства. Користали з них учителі в школах, провідники в руханково-пожежних і спортових товариствах. Ішли вони і на еміграцію в Америку»²⁵. Скромні видавничі засоби видавців книжок обох серій виказують їх часті передруки, петитовий (від фр. «petit» – маленький) шрифт видань та вузьке коло авторів. Але незважаючи на це, книги сприяли активізації українського тіловиховного руху та здорового способу життя, пропагували український спорт та його окремі дисципліни серед широких кіл молоді, практично навчали фізичній стороні вправ та організації спортивних змагань, поширювали нові методики фізичної культури, усталювали українську спортивну термінологію, були важливим чинником патріотичного виховання. Вони є цінним джерелом для сучасного вивчення історії розвитку української фізичної культури та спорту.

Marianna MOVNA. PUBLISHING SERIES OF THE «SOKIL-BAT'KO» SOCIETY (1920–1930)

The concept of the Ukrainian sports movement in Galicia is studied in the publications of the «Sokil-Bat'ko» society, in particular in the publications of the publishing series «Sokil Library» and the «Sokil News Library». The name of the founder of the series «Sokil Library», an active member of the Ukrainian falcon movement, theorist of national sports, engineer, teacher, publicist Yaroslav Blahitka was setted. Both the books of the two series and the little-know reviews of professional periodicals on the analyzed editions were searched for and introduced into scientific circulation.

Key words: sports movement, Sokil-Bat'ko», publishing series, Galicia, Y. Blahitka.

²³ Приватний архів Анни Благітки (м. Львів).

²⁴ Гайдучок С. Пів століття сокільських видань. – Львів, 1937. – С. 36.

²⁵ Гайдучок С. Видавнича діяльність нашого сокільства // Діло (Львів). – 1937. – 16 лют. (чис. 33). – С. 6.

Олександр ПАГІРЯ

ПРЕДТЕЧА КАРПАТСЬКОЇ СІЧІ: ДІЯЛЬНІСТЬ СПОРТИВНО-ПОЖЕЖНОГО ТОВАРИСТВА «СІЧ» У ПІДКАРПАТСЬКІЙ РУСІ У 1920–1938 РР.

У статті розглянуто діяльність спортивно-пожежного товариства «Січ» на Підкарпатській Русі у міжвоєнний період. Проаналізовано його організаційну структуру, соціальний склад, основні види діяльності, символіку, однострій, зв'язок з українським національним рухом та політичними процесами у краї, а також висвітлено ставлення чехословацької адміністрації до діяльності товариства. З огляду на численні урядові обмеження, «Січ» так і не змогла перетворитися у справді масову громадську організацію. Попри це, вона пройшла еволюцію, характерну для її галицьких і буковинських аналогів, заклавши основу для формування Організації Народної Оборони «Карпатська Січ» (ОНОКС) – зародку регулярного війська Карпатської України (1938-1939).

Ключові слова: «Січ», «Карпатська Січ», Степан Клочурак, Дмитро Климпуш, Підкарпатська Русь, Чехословаччина.

Карпатська Січ як напівмілітарна організація сформувалась на Закарпатті в період існування автономної Підкарпатської Русі/Карпатської України як складової федеративної Чехо-Словацької республіки (ЧСР) у 1938–1939 рр. Однак вона постала не на порожньому місці, а була закономірним результатом розвитку українського національного руху в краї впродовж міжвоєнного періоду. Зокрема, її предтечою можна вважати пожежно-спортивні, руханкові і скаутські організації «Січ» та «Пласт», а також підпільної Організації Українських Націоналістів (ОУН).

У цій статті розглянемо обставини заснування, основні напрямки діяльності, організаційну структуру, склад, символіку та однострій спортивно-пожежного товариства «Січ» на Підкарпатській Русі, його зв'язок з українським національним рухом та політичними процесами у краї у міжвоєнний період, а також ставлення чехословацької адміністрації до діяльності товариства. Джерелами для нашої розвідки стали архівні документи, мемуари та матеріали періодики.

Чехословацька парламентська демократія створила сприятливі умови для розвитку громадського та політичного життя підкарпатських русинів-українців. Конституційно закріплене право участі у різних товариствах, спілках та об'єднаннях громадян незалежно від їхнього соціального походження, національності, віросповідання, політичних поглядів відкривало широкі можливості для формування мережі громадських організацій. Серед них помітне місце займали товариства, зорієнтовані на військову та доармійську підготовку населення. Тільки упродовж 1918–1926 рр. у Чехословаччині виникли 56 громадських об'єднань оборонного

спрямування¹. Їхньою метою було забезпечити готовність населення до захисту республіки на випадок війни та довійськового вишколу молоді. Попри домінування пацифістських настроїв у суспільстві та поширення загального переконання, що захист держави зможе забезпечити сама армія, розвиток мережі парамілітарних організацій в ЧСР став відображенням загальної європейської тенденції. З огляду на приховану мілітаризацію в сусідніх Німеччині, Австрії та Угорщині – країнах, що зазнали поразки у Першій світовій війні і прагнули ревізії Версальської системи міжнародних відносин, така політика вважалася необхідною. Закон про оборону ЧСР від 19 березня 1920 р. визначав можливість здійснення доармійської підготовки в рамках добровільних громадських напівмілітарних організацій, члени яких на випадок війни та мобілізації повинні були допомагати армії у виконанні оборонних завдань². Такий підхід уможливував діяльність не тільки різного роду проурядових оборонних організацій, що стояли на позиціях «чехословакізму», але й спортивно-виховних товариств національних меншин, зокрема русинів-українців Підкарпатської Русі. До таких у першу чергу належали організація «Січ» та «Пласт».

У мемуарній літературі вважається, що перші товариства «Січ» були засновані у квітні 1920 р. у Ясіні та Перечині за ініціативи «січового батька» Кирила Трильовського, який після відступу частин Галицької армії (ГА) на територію Чехословаччини певний час перебував на Закарпатті. Для координації січового руху в краї тоді мав постати крайовий січовий комітет в Ужгороді³. Однак архівні матеріали свідчать про те, що перший статут товариства «Січ» в Ужгороді подав на затвердження 30 травня 1920 р. колишній президент Гуцульської республіки Степан Ключурак, якого земський уряд повідомив про реєстрацію товариства 7 липня⁴. Згідно з документом, завданням товариства визначалися: фізичне виховання молоді, організація пожежної безпеки, поширення освіти та розвиток культурного життя. «Січ» мала право утримувати громадські приміщення, читальні, бібліотеки, місця для стрільб, відкрито носити однострій, організувати концерти, вечори, театральні вистави, брати участь у міжнародних з'їздах та союзах громадських організацій. Управління товариством будувалося на демократичних традиціях запорізького козацтва із загальними зборами усіх членів, що скликалися принаймні раз на рік (після Нового року), та уряду, що складався із кошового (голови), осавула (заступника), писаря, обозного, вчителя, скарбника, бібліотекаря, яких обирали загальні збори на один рік⁵.

¹ *Čaplovič Miroslav. Obranné organizácie Československu 1918–1939 (sozretelomna Slovensko) / Ministerstvo obrany Slovenskej Republiky. – Bratislava, 2001. – S. 12.*

² *Ibidem. – S. 16–17.*

³ *Трильовський К. З мого життя... (уринок зі спогадів) // «Гей, там на горі Січ іде!..» Пропам'ятна книга «Січей» / Упор. Петра Трильовського. – Вінніпег, 1965. – С. 32, 373.*

⁴ *Archiwum Akt Nowych w Warszawie (далі – AAN), Konsulat RP w Użhorodzie [1922] 1928–1938, num. zesp. 460, sygn. 2, s. 102–104; AAN, Wicekonsulat RP w Koszycach, num. zesp. 458, sygn. 7, s. 10–14. У тогочасній пресі фігурували дата затвердження статуту – 22 червня 1922 р. (Михайленко І. Січовий рух на Прикарпатській Україні. І. Закарпатська Україна // Луговик. Письмо присвячене Луговим і Січовим справам, просвіті і науці. – 1927. – 20 січня. – Ч. 1. – С. 13).*

⁵ *AAN, Konsulat RP w Użhorodzie [1922] 1928–1938, num. zesp. 460, sygn. 2, s. 102–104; AAN, Wicekonsulat RP w Koszycach, num. zesp. 458, sygn. 7, s. 10–14.*

Перший народовецький з'їзд в Ужгороді. Зліва: січовики на чолі з кошовим Дмитром Климпушем. 7 липня 1929 р.

Як можна судити, статут підкарпатського товариства «Січ» був розроблений на основі галицького аналогу. Цілком вірогідно, що його заснування відбулося не без впливу Кирила Трильовського, втім офіційним фундатором виступив Степан Ключурак, який став першим кошовим «Січі» (1920–1928). Функції осавула виконував Володимир Шуба, писаря – Микола Величковський⁶. З 1928 р. до 1938 р. підкарпатську «Січ» очолював відомий учасник гуцульського повстання у січні 1919 р., підстаршина австро-угорської армії Дмитро Климпуш, який у 1938–1939 рр. став головним командантом Карпатської Січі⁷.

На початку «Січ» не ставила перед собою жодних політичних завдань і займалася переважно спортивно-виховною роботою, організовуючи різні змагання (верхові, лижні, біг, гімнастика тощо), а також протипожежною охороною та стройовою підготовкою молоді. У співпраці з філіями «Просвіти» січовики і січовички проводили культурно-освітню роботу серед населення, брали участь у відзначенні національних і державних свят, вшануванні пам'ятних дат, організації вистав, вечорів, концертів

⁶ Ibidem.

⁷ Бандусяк М. Рядки з біографії командира Карпатської Січі Дмитра Климпуша // Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції присвяченій 56-й річниці Карпатської України (Ужгород, 11–12.03.1995). – Ужгород: Гражда, 1996. – С. 97; Мушинка М. Лицар волі. Життя і політично-громадська діяльність Степана Ключурака. – Видання друге, змінене і доповнене. – Ужгород: Гражда, 2011. – С. 84; Галузевиј державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). – Ф. 6. – Спр. 76497 фп. – Т. 1. – Арк. 200–201; Т. 4. – С. 40 зв.

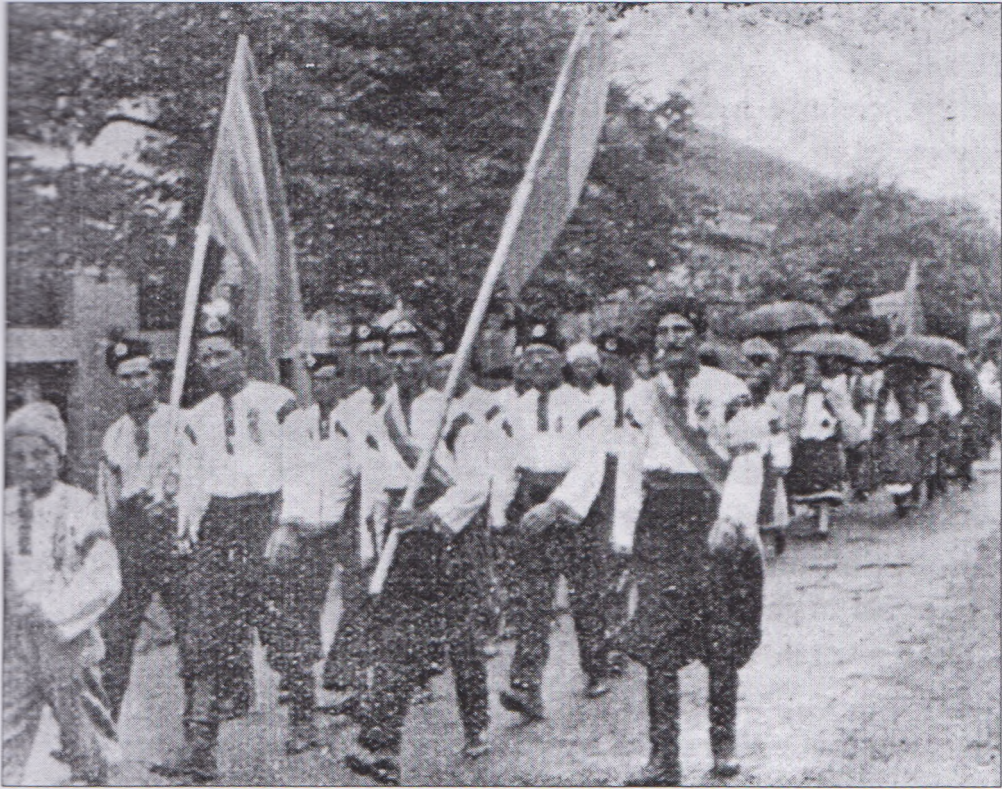
тощо. Влітку влаштовувались походи в гори. Окрім цього січовики і січовички долучилися до проведення масових молодіжних здвигов – українських народовецьких з'їздів в Ужгороді (1929), Мукачеві (1934) та Рахові (1936), а також з'їздів «Просвіти» в Ужгороді (1930, 1937). Товариство складалося в основному з селян, робітників та інтелігенції молодого покоління. Існувало воно за рахунок членських внесків (3 чеські крони на рік) і пожертв.

Упродовж першого міжвоєнного десятиліття філії «Січі» постали у Ясіні, Ужгороді, Перечині, Чинадієві, Великій Копані, Тересві, Дубовому, Великому Бичкові та Рахові. На жаль, про їх діяльність збереглися тільки фрагментарні дані. Спробуємо проілюструвати структуру, форму організації та основні напрями діяльності «Січі» на прикладі перечинського товариства, яке розгорнуло діяльність у західній частині краю на початку 1920-х рр. Перечинська «Січ» постала у 1922 р. за ініціативи місцевих активістів Юрія Шварца, Василя Дехи, Василя Станка і Василя Квича, які у такий спосіб намагалися висловити незгоду із обмеженим порядком денним місцевої «Просвіти» і чехословацького «Сокола». За підтримки Степана Ключурака та колишнього сотника ГА Євгена Пузи вони започаткували організацію «Січ», яка взяла за основу статут ужгородського товариства. На початковому етапі діяльність місцевого коша обмежувалася просвітництвом, гімнастикою і протипожежною охороною, а згодом поширилася на більш витончені культурні форми – співи, танці і театральні вистави, які з часом зайняли провідне місце у її програмі.

Керівна структура «Січі» уособлювала історичні форми демократичного самоврядування на Запорізькій Січі із виборною старшиною (кошовий – Василь Деха, осавул – Василь Станко і писар – Василь Квич) та членами ширшої ради, яких обирали більшістю членів товариства для виконання конкретних функцій (господар – Василь Бабинець, отаман – Іван Бабинець і чотири чотарі: Іван Керецман, Юрко Мушка, Яків Гоерта, Іван Цмур). Кошовий був відповідальний за ведення книги наказів, в яких він визначав завдання черговим січовикам і програму діяльності товариства на день.

На кінець 1920-х рр. кількість членів перечинського коша складала 45 осіб, включно з 15 дівчатами. Всі члени і членкині зобов'язані були брати участь у діяльності товариства у позаробочий час – з 18 до 22 год. У будинку місцевого активіста Петра Мулеша вони раз на тиждень відвідували заняття з руханки, тричі – співи і двічі – театральний гурток. Певний час приділяли також читанню, грі в шахи, карти тощо. Чергові січовики стежили за дотриманням порядку та патрулювали у місті. Під час літніх походів січовики і січовички вдягалися у спеціальний однострій і носили топірці, крокуючи у замкнутому порядку під керівництвом кошового. Вони брали участь у відзначенні більшості державних і освітніх свят, що дало підстави перечинському окружному начальнику не вважати товариство антидержавним. Зокрема, 20 січовиків із Перечина взяли участь у відкритті будинку «Просвіти» в Ужгороді 7 жовтня 1928 р. Вплив «Січі» поширився поза межі Перечина. У сусідніх Ворочеві, Старому Сімері (зараз – Сімер) та Зарічеві виникли групи прихильників спортивно-пожежного товариства (від 10 до 20 осіб), які прагнули наслідувати приклад своїх перечинських друзів⁸. Внаслідок зростання жіночого руху відбулося гендерне розшарування у складі перечинської «Січі»: у 1930 р. постав жіночий осередок у складі

⁸ Державний архів Закарпатської області (далі – ДАЗО). – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 39. – Арк. 72–75, 91–92; ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 76497 фп. – Т. 2. – Арк. 109 зв.

Члени ясінського товариства «Січ» на чолі з кошовим Дмитром Климпушем у поході містом після з'їзду народовецької молоді у Мукачеві. 2 липня 1934 р.

40 молодих січовичок на чолі з Марією Химинець. Вони вивчали народні танці, співи, читали українську літературу, організовували концерти тощо⁹.

Найбільш масштабну діяльність «Січ» розгорнула у селищі Ясіня, де вона спиралася на досвід самоорганізації і традиції Гуцульської республіки¹⁰. Засноване 11 січня 1922 р., товариство, символом якого став гуцульський топірець, носило виключно культурно-просвітницький характер і мало на меті виховання місцевого населення у національному дусі. Першими його членами стали 39 місцевих селян, які заплатили вступний внесок розміром в одну чеську крону. Згідно із звітом в окружний уряд, у 1923–1924 рр. товариство провело двоє загальних зборів, вісім нарад, шість виступів на культурні теми, 24 спортивних занять (по дві години),

⁹ Кедюлич-Химинець М. Відлуння буремних років. Спогади. – Нью-Йорк–Ужгород: Патент, 2011. – С. 11–12.

¹⁰ Див. докл.: Пагіря О. ЗУНР і національно-визвольний рух на Закарпатті у 1918–1919 роках // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2018. – Вип. 31. – С. 100–126.

Кінний відділ ясінької «Січі» на Карловому мосту під час святкування тисячоліття св. Вацлава у Празі. 28 вересня 1935 р.

сформувало власну бібліотеку та аматорський гурток «Верховинці»¹¹. До кінця 1920-х рр. кількість членів встигла майже подвоїтися і складала 70 осіб¹², а на початку 1930-х рр. сягнула 116 осіб, з яких 23 дівчини¹³. У 1930-х рр. до місцевої «Січі» входили також комуністи, зокрема секретар закарпатського крайкому та уродженець села Ясіня Олекса Борканюк¹⁴. Окрім спортивних секцій ясіньська «Січ» мала також драматичний і хорувий гуртки¹⁵.

Оцінюючи заслуги ясінької «Січі» в організації національно-культурного життя, газета «Свобода» у 1931 р. писала: «Виконана праця для піднесення рівня культури та національної свідомості ясінької молоді гідна похвали. Діяльність товариства коротко виглядає наступним чином: подібно як і минулого року, протягом 4 місяців відбулися збірки у відділах товариства. До програми збірок належать відчити на різні освітні теми, бесіди, співи, декламації, новини, танці і забави. На подвір'ї відбувався вишкіл, муштра та забави. На збірки, які відбувалися кожної неділі та на свята приходило багато членів і гостей. Протягом року товариство провело дві вистави, дві забави

¹¹ Михайленко І. Січовий рух на Прикарпатській Україні. І. Закарпатська Україна // Луговик. Письмо присвячене Луговим і Січовим правам, просвіті і науці. – 1927. – 20 січня. – Ч. 1. – С. 13–14.

¹² ДАЗО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 39. – Арк. 91, 95.

¹³ AAN, Konsulat RP w Uzhorodzie [1922] 1928–1938, num. zesp. 460, sygn. 2, s. 106.

¹⁴ Реабілітовані історією. Закарпатська область. – Кн. 2. – Ужгород: Закарпаття, 2004. – С. 90.

¹⁵ ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 76497 фп. – Т. 1. – Арк. 16.

Члени товариства «Січ» на святі «Просвіти» у Перечині. 1937 р.

з танцями, академії та колядки. Воно брало участь у культурних обходах у сусідніх селах та відсилало делегатів на подібні свята. Кількість членів нараховує 116 осіб, з них 23 дівчини. Власним коштом утримують свій осередок та закуплені декі речі. Завдяки своїй свідомій та корисній праці товариство здобуло багато прихильників серед місцевого громадянства, яке тішиться з розвитку своєї молоді. Очевидно, має зно водночас чимало ворогів, які дивуються з того, як може товариство процвітати без жодної підтримки так самостійно та незалежно. Кожен протест проти народного руху приписують особам з-поміж товариства «Січ». Ненависть та нарікання ворогів свідчать про те, що товариство має велику вагу та значення»¹⁶.

28 вересня 1935 р. кінний відділ ясінської «Січі» на чолі з Д. Климпушем взяв участь у святкуванні тисячоліття св. Вацлава у Празі, пройшовши маршем у козацьких і гуцульських одностроях центром чехословацької столиці¹⁷.

Очевидно, не без впливу успішного ясінського січового осередку, товариство «Січ» у 1930 р. постало також в окружному центрі – Рахові, де його заснував галицький емігрант, колишній сотник Галицької армії адвокат Семен Юськів. До місцевого осередку записалося 60 осіб, серед них – державні службовці, вчителі, діячі греко-католицької церкви і селяни. Першою публічною акцією стала організація у Рахові народного свята 10 серпня 1930 р. під протекцією лідерів українофільського руху Августина Волошина

¹⁶ Свобода. – 1931. – 10 вересня. – № 36. Цитовано за: AAN, Konsulat RP w Uzhorodzie [1922] 1928–1938, num. zesp. 460, sygn. 2, s. 106.

¹⁷ Куцинський А. Закарпаття в боротьбі. – Буенос-Айрес, 1981. – С. 92.

та Августина Штефана та за участю 400–500 січовиків, просвітян і звичайних жителів Рахова, Великого Бичкова, Ясіня і Квасів. Програма дійства включала спортивні змагання, танці, співи, виставку українських книг, часописів, гуцульського одягу та вишиванок¹⁸. На святі січовики з'явилися у власних одностроях. Зокрема представники із Ясіня прибули у високих чорних чоботах, широких світло- або темно-синіх штанах, вишитих сорочках із темно-синьою «лентою», протягнутою через усе тіло, та козацькій шапці з синьо-жовтою стрічкою. Водночас січовики з Рахова, за описом чехословацької поліції, були вбрані у блузу із зеленого полотна військового крою з синіми еполетами та військову шапку низької форми із синіми відзнаками та пером¹⁹.

Ужгородське товариство «Січ» було засноване у 1922 р., однак дуже швидко його діяльність, зокрема у фізичному вихованні, викликали спротив з боку шкільного реферату земського уряду, контрольованого русофілами, який заборонив членам «Січі» займатися фізичними вправами²⁰.

Тоді ж (1922 р.) для координації січового руху в Ужгороді було засновано Січовий комітет, що складався переважно з українських емігрантів. Оскільки чехословацька влада з політичних міркувань невдовзі усунула більшість з них із території Підкарпатської Русі, комітет фактично опинився в руках Степана Клочурака. Його завданням було сформувати «Січовий союз на Підкарпатській Русі» з перспективою розширення на всю територію ЧСР²¹. Однак через протидію чехословацької адміністрації цим планам так і не судилося здійснитися.

Починаючи з 1929 р., земський уряд в Ужгороді почав відмовляти у реєстрації статутів нових філій товариства «Січ» і перезатвердження старих, побоюючись зростання його впливу на місцеве населення. Зокрема, за даними польського віце-консульства в Ужгороді, місцева влада відмовила в реєстрації 83 (!) статутів товариства «Січ»²². Такі заходи відображали ширшу політику чехословацької влади, спрямовану на перешкоджання розвитку українського руху в краї, на фоні негласної підтримки русофільського руху, який вважався безпечнішим для стратегічних інтересів Праги у регіоні. Не без впливу русофілів чехословацька влада вдалася до блокування розвитку січового руху. Саме через адміністративні перепони у міжвоєнний період так і не вдалося закласти «Січовий союз Підкарпатської Русі», який мав об'єднати всі місцеві осередки «Січі», а також осередки на території всієї ЧСР. Це було також причиною, чому у 1920–1930-х рр. товариство так і не змогло перетворитися у справді масову організацію, попри наявність широкого суспільного запиту населення. Чехословацька влада напрямую пов'язувала діяльність підкарпатської «Січі» із галицькими «січовими стрільцями» і вважала, що офіційна мета товариства – фізичне виховання – була лише прикриттям, а насправді воно переслідувало ширші політичні цілі²³.

¹⁸ ДАЗО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 70. – Арк. 12–15.

¹⁹ ДАЗО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 70. – Арк. 16–17.

²⁰ Михайленко І. Січовий рух на Прикарпатській Україні. І. Закарпатська Україна // Луговик. Письмо присвячене Луговим і Січовим справам, просвіті і науці. – 1927. – 20 січня. – Ч. 1. – С. 14.

²¹ Михайленко І. Січовий рух на Прикарпатській Україні. «Січ» у Ясіні // Луговик. Письмо присвячене Луговим і Січовим справам, просвіті і науці. – 1927. – 20 лютого. – Ч. 2. – С. 11–12.

²² AAN, Konsulat RP w Użhorodzie [1922] 1928–1938, num. zesp. 460, sygn. 2, s. 93; ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 87 (1954 р.). – Спр. 3. – Арк. 48–49.

²³ ДАЗО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 39. – Арк. 71.

Товариство «Січ». Рахівщина. 1937 р.

Попри свою декларативну аполітичність, товариство «Січ», як і більшість виховних та оборонних організацій Чехословаччини, справді не уникнуло політичного ангажування. Від початку значний вплив на його діяльність у 1920–1930-ті рр. мала підкарпатська філія Соціал-демократичної партії Чехословаччини, до якої зокрема належали її кошові Степан Клочурак і Дмитро Климпуш, а також більшість керівників ясінської «Січі».

У січні 1935 р. у центральному пресовому органі підкарпатської соціал-демократії – газеті «Вперед» – появилася стаття її члена Юрія Манівчука із закликом закладати осередки пожежно-спортивного товариства «Січ» у населених пунктах Підкарпатської Русі на противагу чехословацькому «Соколу» з метою формування «Січового союзу» із конкретною політичною програмою дій. «Організація молоді в руханкових товариствах має велике значіння в громадському життю. Тут побіч плекання тіла, учить молодь порядку, дисципліни і організаційно думати. Такі товариства відіграли у визвольній боротьбі інших народів велику роль, творили кадри людей, яким можна було доручити виконання важливіших завдань», – не приховував Манівчук. Він наводив приклад успішного довоєнного досвіду товариства «Січ» у Галичині, участі його членів в українській визвольній боротьбі після розпаду Австро-Угорської імперії, а також відзначав ту роль, яку відіграли чеські «Соколи» та сформовані на їх основі легіони у проголошенні Чехословацької держави після Першої світової ві-

йни²⁴. Очевидно, що ці близькі до Закарпаття паралелі мали слугувати зразком для наслідування з метою підготовки в рамках «Січі» своїх майбутніх військових кадрів.

Після переходу одного із «батьків-засновників» «Січі» С. Ключурака до Аграрної партії та заснування ним її української секції у 1934 р., окремі філії товариства стали орієнтуватися на цю політичну силу²⁵. Водночас «Січ» вважалася також осередком впливу Народно-християнської партії, яку очолював Августин Волошин. Зокрема, як зазначалося у звіті цивільної влади Підкарпатської Русі за 22 серпня 1931 р.: «Християнсько-народна партія Волошина стало підтримує український рух й утворенням нових організацій товариств «Просвіта» і «Січ» намагається здобути нових членів, з допомогою яких прагне ширше пропагувати українізм, зокрема серед молоді»²⁶.

У міжвоєнній Чехословаччині існувала популярні проурядові парамілітарні організації «Сокол», «Орел» та «Гімнастична спільнота», діяльність яких поширювалась також на територію Підкарпатської Русі. Місцева молодь, яка брала участь у їхній діяльності, неодноразово висловлювала бажання перейти до лав української «Січі». Проте празький уряд вбачав у діяльності останньої загрозу для єдності держави через приписувану їй пропаганду ідей «українського іредентизму», зокрема поширення тези про єдність населення Підкарпатської Русі та Наддніпрянської України. Чехословацькі поліційні органи побоювалися, що «Січ» зможе еволюціонувати у зародок військової організації та наслідуватиме традицію боротьби за українську державність легіону Українських січових стрільців (УСС)²⁷. У чехословацькій пам'яті часів Першої світової війни останній насамперед асоціювався з боротьбою на Східному фронті на боці австро-угорців проти російської царської армії, в складі якої у той час воювали чехословацькі легіони.

У статті «Ким є і чого хочуть січові стрільці», що появилася у жовтні 1930 р. в офіційному органі земського уряду «Podkarpatské hlasy», невідомий автор звертав увагу чехословацької влади на небезпеку використання українськими емігрантами організації «Січ» на Підкарпатті для поширення «великоукраїнської пропаганди» та підготовку визвольної акції. «Тут виховуються бойовики для визволення всіх українських земель, до яких зараховується також Підкарпатська Русь, щоби вони були зараз готові на *всякий* випадок і могли вирушити до бою», – писав автор, закликаючи уряд вжити термінових заходів для протидії загрози цілісності держави та запобіганню деструктивним діям «Січі»²⁸.

У зв'язку з цим чехословацькі органи безпеки посилили стеження за діяльністю товариства на Підкарпатській Русі. Деякі його керівники стали жертвами переслідувань. Зокрема, у березні 1933 р. чехословацька поліція провела обшуки у помешканні керівника «Січі» у Великому Бичкові, місцевого учителя Василя Йосипчука, в ході якого було вилучено українську літературу із Галичини, мапи України, інструкції для проведення стрійової підготовки із січовиками тощо. Поліція підозрювала, що

²⁴ Вперед. – 1935. – 1 січня. – Ч. 1–2. – С. 2.

²⁵ Шандор В. Армія і Карпатська Січ // Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції присвяченій 56-ій річниці Карпатської України (Ужгород, 11–12.03.1995). – Ужгород: Гражда, 1996. – С. 58.

²⁶ Národní archivv Praze, PMR 1082, kart. 314. 1938.

²⁷ ДАЗО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 70. – Арк. 18.

²⁸ AAN, Konsulat RP w Użhorodzie [1922] 1928–1938, num. zesp. 460, sygn. 2, s. 100–101.

Ясинські січовики на чолі з Іваном Климпушем (на коні) під час маніфестації у Хусті. Межа 1938–1939 рр.

великобичківський осередок «Січі» був прихованою філією Української військової організації (УВО). У донесенні військового гарнізону 12-ї піхотної дивізії у березні 1935 р. повідомлялося, що через осередки пожежно-спортивного товариства «Січ» у Польщу переправлялася підпільна література УВО та журнал «Сурма»²⁹.

Внаслідок переслідувань та адміністративних утисків замість 13 функціонуючих осередків «Січі» на середину 1930-х рр. на Підкарпатській Русі залишилися всього три: у Ясині, Перечині та Ужгороді³⁰. У відповідь там, де місцевою владою була заборонена діяльність «Січі», українці засновували відділи культурного товариства «Просвіти» та організації «Пласт».

Коли на початку листопада 1938 р. у Хусті було вирішено заснувати парамілітарну організацію для допомоги чехословацьким органам безпеки у захисті населення автономної Підкарпатської Русі від нападів угорських і польських диверсантів³¹, то першою запропонованою назвою для цієї організації були «Карпатські Січові Стрільці»³², за аналогією із легионом УСС, що воював у складі австро-угорської армії

²⁹ ДАЗО. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 157. – Арк. 131–132.

³⁰ Вперед. – 1935. – 1 січня. – Ч. 1–2. – С. 2.

³¹ Див. докл.: *Пагіря О.* Співпраця чехословацьких військових і «Карпатської Січі» у протидії диверсійним акціям Польщі й Угорщини проти Карпатської України (1938–1939) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / гол. ред. *Ігор Соляр*; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2019. – Вип. 32. – С. 97–112.

³² *Гурняк Л.* На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. – Нью-Йорк, 1979. – С. 35.

у роки Першої світової війни, а в 1914–1915 рр. проходив вишкіл та формування на території Угорської Русі³³. Ініціативу відразу підхопив автономний уряд А. Волошина, який вирішив використати ідею січового руху для посилення обороздатності краю. 7 листопада 1938 р. особистий секретар прем'єра Іван Рогач по телефону запросив керівника культурно-пожежного товариства «Січ» Д. Климпуша до Хусту, де повідомив про рішення уряду розширити пожежно-спортивне товариство «Січ» на всю територію автономного краю. Климпушу було запропоновано стати головним комендантом нової організації. Інженер Євген Кульчицький отримав завдання на базі старого статуту «Січі» розробити новий, який мав відобразити нові завдання товариства. 9 листопада 1938 р. був розроблений новий проект статуту і затверджено назву: «Організація Народної Оборони Карпатська Січ» (ОНОКС)³⁴.

Підсумовуючи, можна провести паралелі між еволюцією «Січі» на Закарпатті у міжвоєнний період та розвитком січового руху у Східній Галичині та Буковині перед початком Першої світової війни, який призвів до створення першого українського збройного формування у ХХ столітті – легіону Українських січових стрільців. Подібно до своїх галицьких і буковинських аналогів закарпатська «Січ» у період чехословацької кризи 1938–1939 рр. стала фундаментом для формування парамілітарної організації – Організації Народної Оборони «Карпатська Січ» (ОНОКС), що стала на захисті державних і національних інтересів автономної Підкарпатської Русі/Карпатської України та зародком її регулярного війська. Хоча ОНОКС формувалася на ширшій організаційній платформі і мала яскраво виражений ідеологічний характер позначений впливами ОУН, у багатьох відношеннях товариство «Січ» стало безпосередньою предтечою Карпатської Січі, започаткувавши її символіку, атрибутику та організаційну структуру. «Січ» заклала основи козацького міфу на Підкарпатській Україні, який знайшов своє втілення у діяльності Карпатської Січі. Континітет двох організацій можна також простежити на рівні їхніх лідерів.

Попри запозичення самої ідеї та організаційних засад січового руху з Галичини, підкарпатська «Січ» постала на власному ґрунті. Її появу можна пов'язувати з досвідом першого державотворення та військового будівництва на сході краю – Гуцульської республіки (1918–1919). Попри свою поразку, остання сформувала ширший запит на український рух та ідентичність. З одного боку, товариство «Січ» продовжувало військові традиції Гуцульської республіки у мирний період, розвиваючи фізичну культуру населення, а з іншого боку, воно стало одним із агентів поширення української свідомості у селянських масах. В умовах демократичної Чехословацької республіки товариство «Січ» мало значно кращі стартові умови для розвитку, ніж її аналоги у Галичині та Буковині під польським чи румунським пануванням. Втім, дуже швидко чехословацька адміністрація побачила у товаристві «Січ» потенційну загрозу для національної безпеки республіки і почала адміністративними методами блокувати розвиток січового руху та подекуди переслідувати її керівників. Такі дії були частиною ширшої політики, спрямованої на протидію розвитку українського руху у регіоні, що

³³ Див.: Штефан А. За правду і волю. Спомини і дещо з історії Карпатської України. – Торонто, 1973. – С. 293–299.

³⁴ ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 76497 фп. – Т. 1. – Арк. 19. Див. докл.: Пагіря О. Карпатська Січ: військово-формування Карпатської України. Науково-популярне видання. – Київ: «Темпора», 2010. – 152 с.

Прага розглядала як небезпечний для чехословацьких державних інтересів. Маючи на плечима власний досвід розвитку сокільського руху у передвоєнний період, чехи чудово розуміли, що січовий рух може швидко мілітаризуватися, перейти стадію пожежно-гімнастичного товариства і стати зародком формування війська. Очевидно, що інтуїція їх не підвела, і товариство справді пройшло подібну трансформацію, ставши предтечою Карпатської Січі.

Oleksandr PAHIRIA. THE FORERUNNER OF THE CARPATHIAN SICH: THE ACTIVITY OF THE SPORTS AND FIRE SOCIETY «SICH» IN PODKARPATSKA RUS IN 1920–1938

The article deals with the activity of the sports and fire society «Sich» in Podkarpatska Rus in the interwar period. The author analyses Sich's organizational structure, social basis, main activities, symbols, uniforms, as well as its connection with the Ukrainian national movement and the political processes in the region. It also studies the attitude of the Czechoslovak administration to the society's activities. Given numerous governmental restrictions, «Sich» had failed to establish itself as a mass non-governmental organization. However, it passed through an evolution similar to its Galicia and Bukovina analogues and laid the ground for the Carpathian Sich People's Defence Organization – the nucleus of Carpatho-Ukraine's army (1938–1939).

Key words: Sich, Carpathian Sich, Stepan Klochurak, Dmytro Klympush, Podkarpatska Rus, Czechoslovakia.

Роксоляна ГАВАЛЮК

МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА «СІЧ» У ВІДНІ І ГРАЦІ

Розвідку присвячено розвитку форм музично-концертного життя Академічного (студентського) товариства «Січ» у Відні і Граці в загальному контексті діяльності січового руху, їх суспільному резонансу, цілям і засобам декларування національного начала українських «січовиків» в полікультурному середовищі. Констатовано високий рівень самоорганізації українських студентів у справі мистецько-просвітницької ділянки праці. Простежено функції музично-просвітницької діяльності, її роль у політичних і суспільних процесах, у поєднанні з театром, хореографією, декламацією, спортом, військовим вишколом, харитативною діяльністю. Відзначено залежність зростання професіоналізації української музичної освіти, і репрезентації актуального і високофахового характеру концертних програм.

Ключові слова: мистецько-просвітницька діяльність, академічне товариство «Січ», національна самоідентифікація, репрезентативна функція, форми концерткування.

Ідея утворення Академічного (студентського) товариства «Січ» з'явилася в Галичині. У середовищі української молоді Австро-Угорщини ця організація була покликана насамперед вести культурно-просвітницьку діяльність у власній національній громаді. Перше товариство «Січ» виникло у Львові у 1861 р. і діяло до 1863 р. Студенти-українці низки навчальних закладів Львова об'єдналися в організацію, члени якої декларували свою національну приналежність на вулиці, на лекціях народними строями (козацькі шапки, високі чоботи, вишивані сорочки, шаровари, гуцульські сардаки), публічним виконанням народних пісень. Однак іще більш актуальною січова ідея стала для студентів-українців віденських навчальних закладів, де презентація і самоорганізація за національним принципом була культивованою доволі широко. «У Відні студенти-слов'яни вели бурхливе культурно-освітнє життя, гуртувалися у товариства, навколо бібліотек, часописів (чехи мали видання “Славія”, “Моравія”, словаки – “Татран”, хорвати – “Велебіт”, серби – “Зоря”, болгари – “Балкан”, поляки – “Ognisko”)), – зазначає Володимир Качкан, дослідник культурологічного аспекту діяльності А. Вахнянина¹. У наукових дослідженнях феномену віденської «Січі» здебільшого приділяється увага

¹ Качкан В. Анатоль Вахнянин і його роль у розвитку культури Західної України // Народна творчість і етнологія. – 2003. – № 1–2. – С. 16.

соціологічним, культурологічним, політичним чинникам², спортивним новаціям³, діяльності окремих визначних членів цієї організації⁴, впливу її досягнень на культуру Галичини⁵. Натомість музична складова, яка відіграла винятково важливу роль в репрезентативних акціях та мала ключове значення для формування національного самоусвідомлення самих учасників організації, здебільшого залишається на маргінесі дослідницьких зацікавлень (за дуже нечисленими винятками⁶). Метою розвідки є висвітлити форми музично-концертного життя в контексті січового руху, їх суспільний резонанс, цілі і засоби декларування національного начала українських «січовиків» у полікультурному середовищі Відня і Граца.

Віденська «Січ» (заснована 9 січня 1868 р.) є однією з найстарших українських студентських організацій, у Відні. Засновниками й першими її головами були Анатоль (Наталь) Вахнянин, Лев Шехович і Юліан Целевич; у подальшому товариство очолювали Михайло Подолинський, Іван Пулюй, Іван Горбачевський, Ярослав Окуневський, Іван Куровець, Мирон Кордуба, Володимир Старосольський, Роман Перфецький, Зенон Кузеля, Омелян Бачинський, Роман Залозецький, Дмитро Равич, Богдан Лончина,

² *Нагірняк А. Я.* До історії створення та діяльності січових організацій у Галичині (кінець XIX – початок XX ст.) // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. – 2013. – № 752. – С. 41–46; Над синім Дунаєм: ювілейний збірник Українського академічного товариства «Січ» у Відні / за ред. О. Грицяя і Т. Марітчака. – Відень, 1932. – 191 с.; Січ: Альманах / Упоряд. З. Кузеля, М. Чайківський. – Львів, 1908. – 245 с.; *Черепанин М.* Відень і українська музична культура другої половини XIX ст. – 1918 р. // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1996. – Т. ССXXXII: Праці музикознавчої комісії. – С. 233–244.

³ *Андрухів І.* Західноукраїнські молодіжні товариства «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг». – Івано-Франківськ, 1992. – 80 с.; *Арсенич П.* Засновник «Січі» Кирило Трильовський (до 100-річчя створення спортивно-пожежного товариства «Січ» у с. Заваллі). – Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2000. – 78 с.; *Вацеба О. М.* Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. – 232 с.; *Сова А.* Актуальні питання вивчення печаток українських організацій «Сокіл» «Січ» «Пласт» і «Луг» у Галичині (кінець XIX ст. – 1939 р.) // Сфрагістичний щорічник. – Київ: НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Інститут спеціальних історичних дисциплін Музею Шереметьєвих, 2011. – Вип. I. – С. 402–427; *Сова А.* Сфрагістичні пам'ятки січового руху в Галичині першої третини XX століття. – Львів: ЛДУФК, 2014. – 72 с. – (Серія 1. Дослідження. Вип. 1).

⁴ *Вахнянин А.* Спомини з життя (посмертне видане) / Зладив Кирило Студинський. – Львів: 3 печатні В. А. Шийковського у Львові, 1908. – 137 с.; *Мельник В.* Діяльність Теофіла та Ярослава Окуневських у Віденській «Січі» // Схід. – 2009. – № 9 (100). – С. 66–70.

⁵ *Качкан В.* Анатоль Вахнянин і його роль у розвитку культури Західної України // Народна творчість і етнологія. – 2003. – № 1–2. – С. 15–24; *Бермес І. Л.* Роман Кухар – співак і організатор музичного життя української діаспори // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. – 2015. – Вип. 1. – С. 88–93.

⁶ *Кияновська Л.* Музичні сторінки діяльності українського товариства «Січ» у Відні // Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини XIX – початку XX ст. – Київ; Чернівці, 1999. – С. 182–194; *Черепанин М.* Відень і українська музична культура другої половини XIX ст. – 1918 р. // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1996. – Т. ССXXXII: Праці музикознавчої комісії – С. 233–244; *Карась Г. В.* Роль молодіжних організацій західної діаспори у збереженні національної музичної культури: історико-культурний контекст // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Зб. наук. праць: наук. зап. Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2008. – Вип. 14. – С. 64–70.

Андрій Мельник та ін. Вона стала першою статутною організацією українських народовців⁷. У «Зверненні», оприлюдненому 16 березня 1868 р., йшлося про засадничі ідеї. Зокрема, преголошувалося, що «...наш прапор руський», що «Січ» має намір «зібрати коло сего по змозі всіх русинів, живучих тут, у Відні...»⁸. Співзасновник і перший кошовий віденського «Академічного товариства «Січ»» Анатоль Вахнянин мав міцну музичну підготовку, входив до складу хору, заснованого при товаристві, яким керував студент Барбареуму Теофіль Скобельський. Саме А. Вахнянин ініціював вшанування українською громадою Віденського університету 5-ї річниці з дня смерті Тараса Шевченка, організувавши у 1866 р. урочистий студентський Шевченківський вечір у віденському готелі «Під зеленою брамою», де прозвучав твір Михайла Вербицького «Ще не вмерла Україна». У своїй мемуарній праці, в розділі «Спомини про засноване «Січи»» він згадував: «Ще заки «Січ» зложилася, наш гурток розвивав свою діяльність досить широко. В 1866 році в марті, приміром, дали ми концерт в V роковини Тараса в салі «Zum grünen Thor», на який ми запросили всі слав'янські студентські товариства. Я говорив вступне слово, Юл. Целевич деклямував «Невольника» та грав на флеті руські мелодії, а Ферхгот-Товачовський, явившись на моє запрошене з своїм співацьким «Spolk»-ом [Slovanský Spivácký Spolek. – P. Г.], доповнив програму концерту»⁹. Окрім цього А. Вахнянин наводить приклади слов'янських балів, де багатонаціональним товариством танцювали коломийки, участь у студентських комерсах (товариських вечорах-частуваннях з музикуванням та іншими творчими виступами), де під гітару виконували соло та дуетом українську історичну пісню «Ой, став Пугач на могилі» та «Думу про Морозенка» поряд з чеською «Тече вода проти води».

Як людина багатогранних обдаровань, Анатоль Вахнянин після завершення навчання у Відні мав можливість почати блискучу кар'єру за кордоном. Він заклад важливі засади діяльності товариства, яке розвивалося цим шляхом і після його повернення в Галичину, а найголовніше – було сформоване позитивне ставлення до товариства з боку інонаціональних об'єднань.

Зокрема, 13 березня 1868 р. «Січ» ініціювала вшанування роковин Маркіяна Шашкевича, будителя українського духу. З цієї нагоди було організовано великий концерт, на якому прозвучали українські народні пісні, поетичні твори, січовий хор виконував нові композиції М. Лисенка, написані й прислані ним із цієї нагоди¹⁰. В 1873 р. у статуті товариства навіть було закріплено, що це товариство літературно-забавове (дозвіллове), хоча ці функції воно виконувало й у попередні роки. Після кількох років занепаду культурницької роботи (оскільки «Січ» підозрювали у прихильності до революційних і соціалістичних настроїв) у Відні прозвучали обробки та композиції М. Лисенка за участю автора. На Шевченківських концертах у березні 1875 р. січовий хор (під орудою диригента Гапановича) виніс на сцену композиції

⁷ *Нагірняк А. Я.* До історії створення та діяльності січових організацій у Галичині (кінець XIX – початок XX ст.) // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. – 2013. – № 752. – С. 41; 46.

⁸ Центральний державний історичний архів України у Львові. – Ф. 834. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1.

⁹ *Вахнянин А.* Спомини з життя (посмертне видане)... – С. 87.

¹⁰ *Марітчак Т.* Минуле Віденської «Січи», заснування товариства // Над синім Дунаєм: ювілейний збірник Українського академічного товариства «Січ» у Відні / за ред. О. Грицяя і Т. Марітчака. – Відень, 1932. – С. 141.

М. Лисенка, С. Воробкевича, програми концертів включали також вокальні та інструментальні твори Ф. Шуберта, В. Белліні. Від літа 1877 р. до 1879 р. триває спад діяльності «Січі». Внаслідок цього докладно підготований концерт до вшанування пам'яті Т. Шевченка, куди було запрошено всі слов'янські товариства, в 1879 р. було скасовано просто перед початком при переповненому залі¹¹. Причиною заборони відзначення стала пісня «Косарі», що видалася владі революційною, небезпечною для публічного й державного порядку. Справжнім реваншем стали Шевченківський вечір у 1882 р. та святкування 15-ліття «Січі» «величавими музикально-декламаційними вечорницями», які мали великий міжнародний резонанс. Найбільший з усіх відомих до того часу Шевченківський вечір відбувся 1884 р.: 300 гостей різних слов'янських народностей, 40 привітальних телеграм. Хор (диригент С. Шухевич) виконує твори А. Вахнянина, М. Вербицького, а піаністка Г. Озаркевич інтерпретує твори Л. Бетовена, М. Лисенка, демонструючи високий рівень техніки¹².

До святкувань національних урочистостей залучалися австрійські, німецькі, чеські, польські виконавці, для концертів орендувалися кращі зали Відня, представництво запрошених було титулованим та полінаціональним. Зокрема 5 березня 1887 р. у «Erbahr-Halle» на вечорі, присвяченому вшануванню 24-й річниці з дня смерті Т. Шевченка та 20-й річниці від заснування «Січі», піаністка В. Пальтінгер блискуче виконала Фантазію e-moll, ноктюрн Ф. Шопена та Полонез As-dur М. Лисенка. «Програма цього концерту свідчить як про широке коло зацікавлень учасників "Січі", так і про прагнення "вписати" українське мистецтво в контекст світової культури... таким чином українська музика на тлі німецьких, чеських польських творів звучала природно і достойно і здобувала численних прихильників»¹³. Після сильного землетрусу, що стався в Любляні 18 березня 1895 р., українці збирали грошові пожертви та разом з іншими студентами-слов'янами організували концерт на підтримку жертв стихії. Це була остання акція українських студентів у Відні в межах слов'янської солідарності.

Найактивнішим січовий рух став на початку ХХ століття і був пов'язаний з діяльністю галицького радикала Кирила Трильовського. Саме йому вдалося надати січовому рухові форм товариства гімнастично-спортивного характеру. До функцій товариств, які в Галичині розрослися в мережу, увійшли завдання пожежної безпеки в галицьких селах. Перша пожежно-гімнастична «Січ» була організована в с. Завалля Снятинського повіту (тепер – Івано-Франківської області)¹⁴. Новим етапом діяльності товариства у Відні став період після 1901 р., зумовлений сецесією українських

¹¹ Січ: Альманах ... – С. 29.

¹² Черепанин М. Відень і українська музична культура другої половини ХІХ ст. – 1918 р. // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. Праці музикознавчої комісії. – Львів, 1996. – Т. ССXXXII. – С. 234.

¹³ Кияновська Л. Музичні сторінки діяльності українського товариства «Січ» у Відні // Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – Київ; Чернівці, 1999. – С. 185.

¹⁴ Сова А. Роль Кирила Трильовського у розробці символіки січового руху в Галичині // Кирило Трильовський і січовий рух: Матеріали наукової конференції «Кирило Трильовський і січовий рух» (Коломия, 6 травня 2014 р.), приуроченої 150-річчю з дня народження Кирила Трильовського та 100-річчю створення Легіону Українських Січових Стрільців. – Коломия: Вік, 2014. – С. 193–204.

студентів з Львівського університету, необхідністю завершення їхнього навчання у Відні і Празі та, відповідно, їх долученням до діяльності товариства «Січ»¹⁵. Наново було засновано січовий хор, який влаштовує низку концертів і лекцій мистецько-просвітницької тематики. Так, у 1907 р. січовий хор під орудою С. Людкевича виконує твори українських композиторів («Іван Гус» М. Лисенка, «Було колись» Ф. Колесси, «Даремне пісне» Д. Січинського та низку композицій в гармонізації С. Людкевича).

Чисельне зростання організації призводить до прийняття нового статуту в 1911 р., де констатуються можливості об'єднання січовиків у окремі фахові секції (зокрема театральну), а в 1914 р. засновано січову стрілецьку дружину з метою військового вишколу, започатковано харитативну діяльність щодо поранених вояків-українців, документально передбачено проведення фестивалів, вечорниць зі співом. Кирило Трильовський став автором текстів січових пісень «Січ в Заваллю», «Про Січ славну», «Гей, там на горі Січ іде», композитор Д. Січинський написав твір для чоловічого хору «Січ» в поході («Сурма грає, в ряд ставай!») на вірш К. Малицької (присвячену докторові К. Трильовському)¹⁶, І. Франко відгукнувся на діяльність товариства віршем «Гей, "Січ" іде!..», який також послужив текстом для пісні¹⁷.

На цей період припадає формування і розвитку студентського товариства «Русь» у Іраці (засноване 1895 р., у 1910 р. руське академічно-технічне земляцтво «Русь» було перейменоване на «Січ»). Початково воно об'єднувало близько 50 членів. Серед них був Іван Боберський¹⁸.

Після Першої світової війни діяльність віденської «Січі» занепадає, оскільки центр активних дій зміщується в Галичину. Але у 1920–1925 рр. Відень стає центром української еміграції, товариство стрімко зростає кількісно (понад 350 осіб галичан, буковинців і наддніпрянців) і нарощує творчу активність (шевченківські, листопадові вечорниці, річниці М. Шашкевича та інші важливі національні дати). Саме мистецька і просвітницька діяльність дозволяла об'єднати людей з різними політичними платформами. Беручи до уваги поширення діяльності численних філій Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка в Галичині і подальше зарубіжне навчання багатьох його талановитих випускників, середовище української діаспори у Відні поповнюється кваліфікованими музикантами зі сценічним досвідом і прогресивними поглядами на форми концертної практики. Ганна Карась наводить масштабний, хоч і далеко не повний перелік виняткових за масштабом і мистецьким рівнем українських музикантів, які були осердям культурного життя громади того часу: «...піаністи Володимира Божейко, Галина Левицька, співаки Теодор Пасічинський, Софія Коренець, Іванна Шмериківська-Приймова, Анна Остапчук, Ірина Туркевич, диригент Лев Туркевич, композитори і піаністи Нестор Нижанківський та Стефанія Туркевич. До гурту молодих галичан приєдналася Любка Колесса. Вона виросла у Відні і саме розпочинала

¹⁵ *Марітчак Т.* Шістдесят літ організації // Студентський вісник (Прага). – 1928. – № 4–6. – Квітень–травень. – С. 1–14.

¹⁶ *Січинський Д.* Січ у поході // *Січинський Д.* Вокально-хорові твори: навчально-методичний посібник / автор-упорядник *Ганна Карась*. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. – С. 104–107.

¹⁷ *Гей, Січ іде!* Січовий співаник / Упорядник *Кирило Трильовський*. – Відень: Друкарня «Адрія», 1921. – С. 24–25.

¹⁸ *Сова А.* Печатка пластового куреня імені гетьмана Івана Мазепи в Іраці // Знак. Вісник Українського геральдичного товариства. – Львів, 2021. – Травень. – Чис. 84. – С. 4.

свою музичну кар'єру. До старшого покоління належали співак Олександр Носалевич, віолончеліст Богдан Бережницький та піаністка Софія Дністряньська, які вже здобули собі ім'я в австрійській столиці. О. Носалевич закінчив Віденську консерваторію ще 1896 р.; був провідним солістом ряду європейських оперних театрів, у 1908–1920 рр. – соліст віденської опери. Б. Бережницький навчався у Львівській та Ляйпцизькій консерваторіях; у Відні працював в оркестрі О. Недбала, концертмейстером віденської «Фольксопер»; розпочав концертну діяльність як віолончеліст. С. Дністряньська навчалася у Львові та Відні; у 1913–1915 рр. – викладач Віденської консерваторії; у 1916–1922 рр. – викладач і директор приватної музичної школи¹⁹. З ініціативи Б. Бережницького була здійснена спроба заснування товариства «Українська музична громада», яке працювало півроку під його керівництвом. Самі ж концерти відбувалися в престижних залах: Концертний зал Віденського музичного товариства, зал Сецесіону тощо. Щоби скласти уявлення про склад учасників і рівень мистецьких програм наведемо фрагмент рецензії на шевченківський концерт 8 травня 1926 р.: «... цьогорічне Шевченкове свято, ... в великій салі Arkitektenverein ... згуртувало майже всю Українську колонію і дало їй змогу бодай на хвилину об'єднатися в одну рідню і пережити спільно кілька радісних хвилин мистецького захоплення. Дяка за це належить в першій мірі чelisтові Б. Бережницькому та п'яністці Галі Лавицькій. Бережницький відіграв Барвінського «Думку», Cooperin «Chanson Lois XIII», Davidof «Springbrunnen» та наддаток: Cassado «Serenade», п. Левицька, знана українській і чужій віденській публиці зі своїх самостійних концертів минулих літ, грала цим разом Брамса: Рапсодію Es-dur, Барвінського: «Заколисну пісню», «Гумореску» та Лішта [Ференца Ліста. – Р. Г.]: Етюд Des-dur. В програму концерту входили ще реферат п. Чайки, барітонове сольо п. Савки, продукції мужеського хору «Січи» та декламації «Сон» («Гори мої») в інтерпретації д-ра Кучковського робили сильне вражіння, а й молоденька дівчинка робітниця, правдива вже віденська «Міці», що може лиш раз в рік стала українською Марусею, а України не бачила зроду, не без чуття віддекламувала «Лічу в неволі». Робітниче тов. «Єдність», в яким гуртуються комуністи і їх симпатики, святкувало річницю смерти Шевченка окремо дня 10. V., виставою «Назара Стодолі» з «Вечерницями» Ніщинського»²⁰.

Піднесення рівня січового хору пов'язане з діяльністю досвідчених учасників і диригентів львівського хору «Бандурист» Івана Охрiмовича та Лева Туркевича. Ось приклад рецензії за участю хору, з якого постає розмах та мистецький рівень репрезентативних хорових програм українців: «Хор церкви св. Варвари у Відні спільно з хором Акад. Т-ва «Січ» уладив у четвер 29. м. м. «Український день» у місті Медлінг біля Відня, щоб познайомити тамошнє німецьке населення з греко-кат. богослуженням, церковними й народними українськими піснями, українськими національними танцями і т. д. На програму «Українського дня» зложилися: 1) Служба Божа св. Ів. Золотоустого в міській парохіяльній церкві (год. 10), яку відправив віденський парох

¹⁹ Карась Г. В. Роль молодіжних організацій західної діаспори у збереженні національної музичної культури: історико-культурний контекст // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Зб. наук. праць: наук. зап. Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2008. – Вип. 14. – С. 67–68.

²⁰ Х. У. З емігрантського життя. Шевченкове свято у Відні // Діло. – 1926. – Чис. 99. – 8 травня. – С. 3.

<p>ПРОГРАМА СВЯТА ІВАНА МАЗЕПИ:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Вступне слово . . . Володимир Мацілінський 2. М. Гайворонський: «За рідний край» . . . мужський хор 3. «Доба Мазепи» . . . д-р Юрій Вітошинський 4. В. Леонтович: а) «Ой горе тій чаді» . . . (Соло І. Мазепи) б) «Запила дішчовина» . . . жіночий хор 5. Уляна Кравченко: «В день великих роковин» . . . декламація: Геня Мороз 6. а) О. Кошиць: «Та болить рука» . . . (Хоро при зруйнуванні Сич в 1773 р.) б) С. Людкевич: «Чорна ріка» . . . мужський хор 7. М. Лисенко: а) «Гетьман» . . . б) «Ой Дітиро мій» . . . Соло: І. Савка, член віа. держ. опери 8. Йоганнес Брамс: Радіозія Г-міль . . . Фортелінові соло: Дарія Каранович 9. Шевченко-Давидовський: «Родина могола» . . . жіночий хор <p>Диргент хору: А. Гуцалішин Фортепіанний супровід: М. Вишняк</p> <p>Добровільні дамки приймається з вдячністю!</p>	<p>В суботу, 25 червня 1932 р., відбудеться в год 300-літництва Посвячення нової української домівки у Відні с. о. орг. «Український клуб» І. М. з ініціативи Української Товариства, паремі організації С. П. у Відні. Відома програма.</p> <p>Торжественные відкриття успіху, який, що велика честь українській культурі у Відні організації І. М. з ініціативи Української Товариства, паремі організації С. П. у Відні. Відома програма і артисти: велика кількість Сичу у честь доброго рідного трупа.</p> <p>ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ Гетьманська рада, організує Івану Мазепу в різноманітні на це велика Сичу організації гурми.</p> <p>Український Клуб у Відні Він, «Сич» у Ф. Т. Родина — «Український Клуб» — Ф. Т. Родина</p> <p>Самstag, den 25. Juni 1932, um 7.30 Uhr abends, findet die Einweihung der neuen ukrainischen Klubräume in Wien i. z. o. o. g. (Український Клуб) в Відні. Сичу Української Товариства, паремі організації С. П. у Відні. Відома програма і артисти: велика кількість Сичу у честь доброго рідного трупа.</p> <p>fiirliche Eröffnung успіху, який, що велика честь українській культурі у Відні організації І. М. з ініціативи Української Товариства, паремі організації С. П. у Відні. Відома програма і артисти: велика кількість Сичу у честь доброго рідного трупа.</p> <p>HETMANS IWAN MAZEPPA Herrn, wir gedenken, dass die ukrainische Kultur in Wien gestiftet ist durch den ukrainischen Klub in Wien. Der Klub hat diesen Festtag (Sich) damit einleitend zu Ehren des 300. Geburtstages (1632—1932) des Herrn.</p> <p>UKRAINIŠKY KŁUB W WIEDNI Obr. «Sich» — Ukr. Akad. Klub — «Ukr. Praco-witwo» — Ukr. Akad. Klub — «Ukr. Praco-witwo»</p>	<p>PROGRAMM DER IWAN MAZEPPA-FEIER:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Einleitende Worte . . . Wolodymyr Maclynskyj 2. M. Hajworonyskyj: «Za rōdnai kraj», Mānnerchor 3. «Das Zelätter Mazerpa» . . . Festrede von Dr. Georg Witowskyuskij 4. W. Leontowitsch: a) «Oj non ty chad» (Wort von I. Mazerpa) b) «Zachumila dišchowniza» Gemischter Chor 5. Uljana Krawczenko: «W denj welykych rokown» Vortrag: Genja Moroz 6. a) Al. Koschyzj: «Ta boljat ruky» (Uma šlo die Zerstörung der Sitch 1773) b) S. Ljudekwytsh: «Tschorna Rika», Mānnerchor 7. M. Lyszenko: a) «Hetman» b) «Oj Dytiro mii» Solisten: Iwan Sawka, Mitglied der Wiener Staatsoper 8. Johannes Brahms: Rhapsodie H-Moll Klaviersolo: Daria Karanowycz 9. Schewtschenko-Dawydowskyj: «Rodyna mojyla» Mānnerchor <p>Chordirigent: A. Haustychn Am Ffötel: M. Wysznycka</p> <p>Freiwillige Spenden werden dankend angenommen!</p>
--	---	--

Програма святкування 300-ліття Івана Мазепи з відкриттям власної домівки «Українського клубу» 25 червня 1932 р. у Відні. Архів українського студентського товариства «Січ» у Іраці

о. д-р Мирон Горникевич, а співав хор церкви св. Варвари у Відні (Сл. Б. Борзнянського і Вербицького) під проводом п. Павла Маценка. 2) Український концерт у святочній салі реальної гімназії (8. год. веч.), на якому виконано цілу низку творів українських композиторів і українських національні танці. Виконавцями були студенти(тки), члени Акад. Т-ва «Січ»; мистецьким провідником проф. Евген Чунак. У концерті брав теж участь як соліст член віденської опери п. Іван Савка (бас), промову виголосив б. старшина УГА, тепер доцент віденського університету Д-р Ганс Кох. Зі змісту летючки, яку в цій справі видало в німецькій мові «Т-во св. Йосафата» у Відні під проводом о. д-ра М. Горникевича, бачимо, що агітацію в цій справі поведено дуже вміло і нема сумніву, що «Український день» у Медлінгу пройшов з успіхом. При цій нагоді варто пригадати, що в тому ж Медлінгу відбувся український концерт з подібною програмою вже в часі війни (мабуть у 1915 р.), що пройшов теж з повним успіхом і причинився немало до обзнайомлення тамошнього громадянства з українськими культурними надбаннями²¹.

Якщо до 1932 р. власне приміщення організації «Січ» було орендованим, як і зали, які винаймалися на концерти та урочистості, то в час святкування 300-ліття І. Мазепи під час проведення у Відні Конгресу національностей, ситуація змінилась докорінно: «Чотири віденські українські установи, а саме: Українська Бесіда, Товариство українських робітників «Родина», Український Жіночий Союз і Українське Студентське Т-ство «Січ» придбали у Відні спільними силами прегарну домівку з великою, репрезентаційною салею (пригідною і для концертів та вистав). Сало розмалювали в українському стилі та зробили її правдивим, повним життя осередком українського руху в наддунайській столиці. ... У часі відправи співав хор під управою п. Гнатюшина Андрія. ... На свято зложилися такі точки: вступне слово п. Волод. Мацілінського, декорування старшин і стрільців УГА пропам'ятною відзна-

²¹ Новинки // Діло. — 1930. — Чис. 123. — 6 червня. — С. 5.

вою, хоріві продукції мужеського і мішаного хору під батутою меткого та вправного диригента п. Гнатишина, гарна деклямація п-ни Г. Мороз, сольоспіви д-ра Тисяка, п. Савки з державної віденської опери і фортепянове сольо п-ні Дарії Гординської-Каранович. Фортепяновий супровід до хорових продукцій спочивав у руках п-ні Наталії Пігуляк-Грос... Після концерту відбулися в новій домівці Товариські забави, що затягнулись поза північ»²². Серед учасників події, зокрема, згадується уродженець с. Чижиків, студент Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка, стипендіат митрополита Андрія Шептицького у Віденському університеті музики та виконавського мистецтва (*Universität für Musik und darstellende Kunst Wien*) Андрій Гнатишин, який до кінця життя буде очолювати хорову справу української громади Відня, будучи регентом греко-католицької церкви св. Варвари. Піаністка Дарія Гординська-Каранович, сестра художника Святослава Гординського, випускниця Віденської музичної академії (клас професора Пауля Вайнгартена), у 1931 р. репрезентувала у Варшаві педагогічний рівень Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка (після цього за ним було визнано статус вищого музичного навчального закладу), а наступного року виграла Другий конкурс міжнародний піаністів у Відні, отримавши в нагороду концертний рояль.

У період Другої світової війни робота товариства розгорталась у секціях (культурно-освітня, танкова, театральна, жіноча, хорова). Хор українців «Бандура» очолював студент музикології К. Цепенда, січовий хор – Ю. Мохнацький, до мистецьких подій долучались запрошені мистецькі колективи. Так, взимку 1943 р. в концерті української громади брав участь мандрівний хор під керуванням В. Божика²³. У статті, присвяченій 70-річчю товариства у березні 1941 р. доктор Остап Грицай акцентував: «...віденська “Січ” була вже заздалегідь, ще й у перших починах свого існування, свідомо своєї репрезентаційної станиці супроти чужинців. Її історія оповідає нам не одно цікаве й гарне про колишні українські національні свята, – зокрема ж Шевченківські концертні – влаштовувані “Січчю”, починаючи від 40-их років мин. століття. Але якщо за епохи Франца Йосифа один такий концерт у році був достаточним виявом нашої тодішньої пропаганди – то її нинішнє завдання далеко ширше, тяжче й глибше. Нині віденська “Січ” працює тісно зі старшим громадянством, згуртованим у рядах тутешнього Українського Національного Об’єднання, якого чергові імпрези – особливо в театральнім відділі – без співучасті “Січі” – невикональні»²⁴.

Саме цей період є часом розквіту мистецької активності «Січі» у Граці, яка мала подібну до віденської секційну структуру діяльності. Причому не лише у сфері репрезентації національного, але й скеровуючи творчі зусилля на тематичні програми європейського змісту: «Львів, 20 червня. Музична секція Т-ва “Січ” у Граці влаштувала 4-го червня ц. р. концерт-лекцію, присвячену творчості найбільшого італійського оперного композитора, Джузеппе Верді. Лекцію-реферат виголосив голова музичної секції Мирослав Антонович, який теж разом із тенором Мирославом

²² З життя української колонії у Відні. Свято тристалиття народин гетьмана Івана Мазепи, получене з відкриттям нової домівки Українського Клубу. Заходи біля утворення українського архіву // Діло. – 1932. – Чис. 149. – 9 липня. – С. 2.

²³ Бермес І. Л. Роман Кухар – співак і організатор музичного життя української діаспори // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. – 2015. – Вип. 1. – С. 93.

²⁴ Грицай О. Відень і допомога українському студентству // Краківські вісті. – 1941. – 29 березня. – С. 4.

Старицьким та О. Ройком виконав ілюстрацію до реферату. М. Антонович виконав, м. ін., монолог Ріголетта, здобуваючи признання у широкої публіки. Прекрасний успіх на цьому концерті здобув відомий нашій публіці зі сцени Львівської Опери тенор Мирослав Старицький, який незабаром виступить у Віденській Опері. Він виконав між іншим, славну арію “Ля донна е мобіле” з опери “Ріголетто” та арію графа Люни з “Трубадура”. Героїчний тенор О. Ройко виконав арію з “Маскового балу” та арію Радамеса з “Аїди”. Фортепіанний супровід пп. Наталки Ляхович і Ольги Сушко причинився немало до успіху співаків. Другий концерт, що про нього заговорила й німецька преса («Tagespост», Грац, 14 травня) відбувся 12-го травня ц. р. українському студентському клубі. На цьому ж вечорі присутній був державний міністр освіти, д-р Бернард Руст і багато високопоставлених німецьких гостей, як теж ректори, декани та професори німецьких високих шкіл у Грацу. В цьому концерті взяли участь; відомий німецький скрипак, Норберт Гофман, українські солісти: Мирослав Старицький і Мирослав Антонович, чоловічий хор болгарських студентів та український студентський хор із Відня під управою п. К. Цепенди. Великий успіх на цьому вечорі здобув тенор М. Старицький, який із чуттям та великою силою переконливої інтерпретації виконав “Сонце низенько” М. Лисенка, “О, бре, море, бре” Січинського-Людкевича, “Безмежне поле” М. Лисенка та “Надії” Лопатинського. Німецька газета пише про виступ М. Старицького таке: “...тенор, який з інтензивною, пробиваючою силою та легкістю видобування горішних тонів подав сумовито-задумливі та повні темпераменту народні пісні...” Гарним був виступ і баритона Мирослава Антоновича, який своїм чистим голосом відспівав: “Не буду я женитися” та “Ой, ненько, зацвіло серденько” Лисенка “Дівча в сінях стояло” Людкевича. Оба співаки виконали ще дует із опери “Тарас Бульба” Лисенка. Акомпанювала співакам п. Н. Ляхович. Великий успіх здобув теж український хор під управою п. Цепенди. В загальному вечір продемонстрував високий рівень української музичної культури. Присутній міністр Німеччини особисто висловив усім виконавцям своє признання»²⁵. Наведені в рецензії імена учасників – це постаті митців, які

Український вечір товариства «Січ» у Граці 19 травня 1925 р.
Архів українського студентського товариства «Січ» у Граці

²⁵ Е. Успіх львівських співаків у Німеччині. Два концерти у Відні та у Грацу // Львівські вісті. – 1942. – № 136. – 21 червня. – С. 3.

своєю концертно-виконавською діяльністю вже здобули чимале визнання, а надалі потужно представляли українську музичну культуру (виконавську, диригентську, композиторську, педагогічну, наукову) в Україні і за кордоном.

Підсумовуючи огляд музичної складової в діяльності товариства «Січ» у Відні і Граці, можемо констатувати доволі високий рівень самоорганізації українських студентів у справі мистецько-просвітницької ділянки праці. Вона мислиться як за-сіб національної самоідентифікації через народну пісню і творчість українських композиторів, як можливість репрезентувати власну мистецьку самобутність серед слов'янських народів (в умовах насаджування ідеї панслов'янства), сформувані позитивне ставлення до української нації в цілому через її найвищі мистецькі здобутки різних епох, стилів і жанрів, забезпечити співвітчизникам запит на національний характер дозвілля, створити умови для усвідомлення національної приналежності для молодшого покоління діаспори. Музично-мистецька складова у діяльності студентської організації також стала важливим важелем політичних і суспільних процесів, у поєднанні з театром, хореографією, декламацією, спортом, військовим вишколом, харитативною діяльністю. В міру зростання професіоналізації української музичної освіти, вона репрезентувала щораз актуальніший і високофаховий характер концертних програм, які включали найновіші зразки української і світової композиторської творчості у досконалих виконаннях.

Roksoliana GAVALYUK. MUSICAL ACTIVITY OF THE «SICH» SOCIETY IN VIENNA AND GRAZ

The study is devoted to the development of forms of music and concert life of the Academic (Student) Society «Sich» in Vienna and Graz in the general context of the «Sich» movement, their social resonance, goals and means of declaring the national origin of Ukrainian «Sich» in a multicultural environment. The high level of self-organization of Ukrainian students in the field of art and educational work was stated. The functions of music-educational activity, its role of a lever in political and social processes, in combination with theater, choreography, recitation, sports, military training, charitable activity are traced. The dependence of the growth of the level of professionalization of Ukrainian music education and the representation of the current and highly professional nature of concert programs is noted.

Key words: artistic and educational activity, academic society «Sich», national self-identification, representative function, forms of concerting.

Ростислав ПОЛІЩУК

ПРОКЛЯТТЯ ТА ПРОРОЦТВА В СПОРТІ: НА ПРИКЛАДІ АНТИЧНОЇ ГРЕЦІЇ

Автор погоджується з думкою про те, що світ «давніх» людей був пронизаний містичною уявою. Не були винятком і давні греки (античні). Можна навіть припустити, що для них спостереження над невідомим було світоглядною необхідністю. З літературних джерел та багатьох археологічних знахідок нам вдається отримати загальний образ та опис їхнього стилю життя. Давні греки вважали, що у світі домінують вічні, вищі та невидимі сили, які існують поза людською спільнотою, та які мають силу формувати свій власний порядок речей і пропонувати рішення та давати відповіді стосовно тих чи інші явища. Якщо врахувати специфіку такого світогляду та зважити на агоністичну традицію, прагнення атлетичної перемоги в давнину, то ми можемо з легкістю припустити, що спортсмени/атлети того часу, як і всі інші, також користувалися такими методами, які збігалися з великою кількістю прийнятих в суспільстві забобонів. Тому, цікаво було б зрозуміти «магічний» бік античного спорту греків, спробувавши відслідкувати певні містичні явища, які його оповили: звернення до оракулів, ворожіння/пояснення снів, заклинань і магії.

Ключові слова: спорт, агоністика, прокляття, пророцтво, онейромантия, оракул.

Для ілюстрації вступу до цієї статті, варто згадати фрагмент з книги відомого дослідника «Античної Олімпії» – Вольфганга Декера. Він вважав, що серед людей, які шукали певної магічної підтримки у провидіннях оракула, були також атлети, які брали участь у Панелінських агонах, тобто ті, які хотіли почути прогноз своїх шансів на перемогу. В своїй книзі він наводить конкретний приклад: «Евбатос Кіренський (Eubatos) настільки вірив у пророцтва оракула, що взяв із собою власну статую перемоги в Олімпію в 408 р. до н. е. – це унікальна подія в історії античного спорту»¹.

Взагалі космологічний світогляд і віра в надзвичайні сили не могли не позначитися на побуті давніх греків. Містика та інші неосяжні раціональному осмисленню явища часто приваблювали людину (варто тільки згадати магію чисел Піфагора). Жителі давнини, які не особливо шанували своїх сусідів чи колег, або ті, хто хотів виграти на перегонах чи захиститися від хвороби чи спрогнозувати зростання власного доходу – користувалися різноманітними методами для досягнення своїх цілей або ж для демонстрації своїх бажань. Автори книги «Магія ураження: давньогрецька магія та релігія» («Magika hiera: ancient Greek magic and religion») Крістофер Фараоне та Дірк Оббінк зазначають: «Деякі все ще знайомі нам; інші потрапили в небуття (принаймні в західному суспільстві) разом із своїм походженням, діяльністю та соціальною функ-

¹ Decker W. Sport in der griechischen Antike. Vom minoischen Wettkampf zu den Olympischen Spielen. – München: C. H. Beck, 1995. – P. 153.

цією. Практика написання проклять (дефіксіонів*, тобто, “прив’язуючих заклинань”) на свинцевих табличках, і скидання цих табличок у колодязь, джерело чи могилу була задокументована всюди, де жили греки чи римляни та здійснювали свій вплив. Практика засвідчує це ще у V столітті до н. е. у місцях, таких далеких, як Сицилія, Аттика та узбережжя Чорного моря. Навіть в Аттиці виявили свинцеві “ляльки-вуду”, на яких були написані імена відомих ораторів IV століття та пронизані залізними цвяхами або бронзовими шпильками. Знахідки виявили великий обсяг магічних довідників, у яких фігурували рецепти для привороту коханого або лікування хвороби, забезпечення опіки певного божества або захисту будинку чи робочого місця людини проти інших або проти потенційних загроз у громаді загалом»².

Магія, знахарство та інші окультні явища мали характер професійної практики в цей час. Зокрема, така практика часто побутувала в стародавній Афінійській агорі, тобто громадському та торговому центрі, про що згадували і Платон³, і Фукидід, і Плутарх⁴. З часів Лукіана, грецького письменника, який жив у II столітті нашої ери, ми також маємо свідчення того, що відьма біля Керамейків, кладовища, що виходить із стін міста Афін, поверне загублених закоханих своїми заклинаннями за драхму та коровай хліба⁵.

Як зазначає відомий дослідник, соціальний антрополог та етнолог Джеймс Фрезер: «Найперші Олімпійські ігри, за переказами, були проведені Ендиміоном, який влаштував своїм дітям змагання з бігу, а призом в цьому змаганні він зробив своє царство. Повідомляють, що його могила знаходилась в тому місці бігової доріжки, звідки стартували бігуни»⁶. Тобто, тут також присутній містичний елемент. У відомій праці «Золота гілка – дослідження магії та релігії», він сформував два основоположні принципи, на яких базується магія. Перший з них полягає в тому, що результат нагадує свою причину, і він називається «законом подібності». Другий полягає в тому, що речі, які колись контактували, все одно впливають одна на одну, навіть після того, як вони перестають контактувати. Це називається «законом про контакт або контагіозність». Фрезер зазначає: «Магічне мислення ґрунтується на двох принципах. Перший з них говорить: подібне виробляє подібне або наслідок схожий на свою причину. Згідно з другим принципом, речі, які один раз зіткнулися одна з одною, продовжують взаємодіяти на відстані після припинення прямого контакту. Перший принцип може бути названий законом подібності, а другий – законом дотику чи інфікування. З

* Дефіксіони, більш відомі як таблички прокляття, – це вписані шматочки свинцю, як правило, у вигляді невеликих тонких аркушів, призначених надприродними способами впливати на дії чи добробут людей чи тварин проти їх волі. *Jordan D. R. A Survey of Greek Defixiones Not Included in the Special Corpora // Greek, Roman and Byzantine Studies. – 1985. – P. 151–197.*

² Faraone, Christopher A., and Dirk Obbink. *Magika hiera: ancient Greek magic and religion.* – New York: Oxford University Press, 1991. – P. 6.

³ Платон. *Держава* / Пер. з давньогр. Д. Коваль. – Київ: Основи, 2000. – 355 с.

⁴ Плутарх. *Порівняльні життєписи* / Пер. з давньогрецької Й. Кобова та Ю. Цимбалюка; передм. Й. Кобова. – Київ: Дніпро, 1991. – 440 с.

⁵ Лукіан. *Як писати історію* / перекл. У. Головач, О. Маханець, Н. Різун. – Львів: Видавництво УКУ, 2014. – 88 с.

⁶ Фрезер Дж. *Золотая ветвь: Исследование магии и религии: В 2 т. Т. 1: Гл. I–XXXIX* / Пер. с англ. М. Рыклина. – Москва: ТЕРРА – Книжный клуб, 2001. – 528 с.

першого принципу, а саме – із закону подібності, маг робить висновок, що він може зробити будь-яку бажану дію шляхом простого наслідування. На підставі другого принципу він робить висновок, що все те, що він проробляє з предметом, зробить вплив і на особу, яка одного разу була з цим предметом в контакті (як частина його тіла чи інакше). Гомеопатичною, або імітативною, магією можна назвати чаклунські прийоми, засновані на законі подібності. Контагіозною магією можуть бути названі чаклунські прийоми, засновані на законі дотику або інфікування»⁷.

Зокрема, можна обґрунтувати нагородження переможців Олімпійських ігор вінками з оливкового листа на магії контагіозності, в основі якої «закон про контакт або контагіозність». Оскільки атлет контактує з цією вічнозеленою рослиною, він може перейняти можливість бути сильним вічно. Звичайно, це лише припущення та здогади, але вони мають право на існування, зважаючи на наукові дослідження багатьох вчених. У даному випадку, вінок можна прирівняти до найближчого чи найбільш відомого нам еквіваленту, а саме, до африканських ляльок вуду.

Багато дослідників виявляють великий інтерес до табличок прокляття зі свинцю⁸. Це написані свинцеві аркуші, які повинні дати абсолютно протилежний результат бажанню тих, чий імена були у них вписані. Їх у давньогрецькій мові називали «καταδεδμοι» давньогрецьким словом «καταδῆω» та «defixiones» на латині від дієслова «defigere», тобто дефіксії (про що ми згадували вище). Обидва слова означають «пов'язати когось» і точно виражають намір свого творця: «магічне пов'язування», за допомогою якої атлет намагався в результаті завдати шкоди людині, яку він обрав.

У їхніх текстах можна знайти осіб з усіх соціальних верств: ремісників, торговців, спортсменів, ораторів та, звичайно, державних службовців. Крістофер Фараоне, один із дослідників відповідних табличок з прокляттям, осмислюючи їхній соціальний контекст, запропонував поділ на чотири основні категорії: 1. комерційні; 2. судові; 3. еротичні (любовні); 4. проти спортсменів або громадських діячів. Виготовлення свинцевої таблички з провідного прокляття слідувало точному ритуалу, від якого це прокляття черпало свою силу. Він вважав, що «дефіксії забезпечують засіб зв'язування або стримування ворогів, не вбиваючи їх та, що це була потужна зброя. ...більш дискурсивні тексти містять деталі, які дозволяють розташувати їх у чотирьох загальних категоріях відповідно до соціального контексту: комерційні прокляття (25 прикладів); прокляття проти спортсменів або інших подібних публічних виконавців (26 прикладів); любовні прокляття (38 прикладів) та судові прокляття (67 прикладів)»⁹.

Звичай полягав у тому, щоби взяти тонкий аркуш зі свинцю і начісувати на ньому імена своїх ворогів. «Такі таблички часто опускали в могили, зазвичай скрутивши в трубку, а іноді і проткнувши цвяхом, причому часто для цього воліли використовувати не простий цвях, а взятий із хреста розп'ятого злочинця. На табличках писали тексти прокльонів на адресу кривдників, злодіїв, суперників у спорті чи коханні, дуже

⁷ Там само. – С. 16.

⁸ Faraone, Christopher A., and Dirk Obbink. *Magika hiera: ancient Greek magic and religion*. – New York: Oxford University Press, 1991. – P. 6, 24.

⁹ Ibid. – P. 10.

часто адресатами ставали учасники судових процесів – представники протилежної сторони, їхні свідки, а іноді навіть судді»¹⁰.

Прокляття писав чаклун (маг, знахар, шаман), або, рідше, писала сама людина, яка комусь бажала шкоди. Як правило, вони дотримувалися загальної схеми виконання даного ритуалу. Ім'я того, хто кинув прокляття на іншого, не згадувалося. Це свідчить про страх від усвідомлення того, що прокляття несе за собою жертву.

Мабуть, для того, щоб краще збагнути все вищесказане чи сформувані повноцінне уявлення, варто проілюструвати текст однієї свинцевої таблички з прокляттям. Яскравим доказом є напис проти борця на ім'я Ейтихія, знайденої під час багаточисних розкопок афінської Агори:

«Борфорбабарфорбабарфорбабарборбабай, могутній Бетпіт, Я передаю тобі Євтихія, якого народила Євтихія, щоб ти охолодив його та його наміри, а також у своєму темному повітрі тих, хто з ним. Пов'яжіть його з непросвітленим айоном забуття і холоду, а також знищте також боротьбу, яку він збирається робити в ... цю найближчу п'ятницю. І якщо він все-таки бореться, щоб впасти і зганьбити себе, Мозуне Алхіне Перпертарона Іая, я передаю тобі Євтихія, якого Евтихія народила. Могутній Тифон Колхой Тотонон Сет Сатаох Еа, лорд Апомкс Фріорінкс через затемнення та охолодження Євтихія, якого Евтихія народила, Колхойхайлопс, дозволив Євтихію похолонути і не бути сильним цієї найближчої п'ятниці, нехай він буде слабким. Як ці імена охолоджуються, так нехай охолоджується Євтихій, якого народила Євтихія, якого пропагує Ейталес. Як ці імена охолоджуються, так нехай холонуть ім'я та подих Євтихія, порив, чарівність, знання, рахування, знання. Нехай він буде глухим, німим, бездумним, нешкідливим і не бореться ні з ким»¹¹.

І ще один приклад, що стосується змагання з бігу: «Борфорбабарфорбабарфорбабарборбабай, могутній Бетпіт, я передаю тобі Алкідамоса, якого Ph-us-a несло, щоб ти могла охолодити його та його цілі, а у своєму темному повітрі і тих, хто з ним. Пов'яжіть у непросвітленому айоні забуття та застуди (його) і не дозволяйте йому пройти повз стартові лінії Афінєї. І якщо він все-таки пройде повз, щоб він зміг зійти з шляху і зганьбити себе, Морзуне Алхіне Пепертарона Іая, я передаю тобі Алкідамос. Могутній Тифон Колхло Понтонон Сет Сатаох Еа, лорд Апомкс Фріорінкс через затемнення та охолодження, Колхойхелопс, нехай Алкідамос охолоне і не дасть йому пройти повз стартові лінії Афінєї. Коли ці імена охолоджуються, так само нехай холонуть ім'я та дихання, порив, знання, рахування Алкідамоса. Нехай він буде глухим, німим, безглузким, нешкідливим, нічого не чуючи про Аполлонія і не маючи жодного пориву проти Аполлонія»¹².

¹⁰ Археологи знайшли античні таблички, що використовувались у магічних цілях [Електронний ресурс] // Історична правда. – 2020. – URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2020/02/17/157049/> (дата звернення: 17.09.2020).

¹¹ Jordan D. R. Defixiones from a Well Near the Southwest Corner of the Athenian Agora // *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, vol. 54, no. 3. – 1985. – P. 211; Hunt Y. Defixiones Workshop: Making Ancient Curse Tablets. – 2014. [Електронний ресурс]. – URL: https://www.academia.edu/9776579/Defixiones_Workshop_Making_Ancient_Curse_Tablets (дата звернення: 18.10.2020).

¹² Jordan D. R. Defixiones from a Well Near the Southwest Corner of the Athenian Agora // *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, vol. 54, no. 3. – 1985. – P. 212.

Ритуал виготовлення свинцевих табличок із прокляттям також містить вписані магичні малюнки та символи всередині, навколо або з обох сторін тексту. У випадку з прокляттям проти чотирьох спортсменів, які збиралися взяти участь в іграх, можна знайти ескізи з їхніми зображеннями. Під їхніми головами, біля шиї, написані їх імена у знахідному відмінку¹³.

Якщо була така потреба, то клали сувій у могилу або поблизу могили. Могилу вибирали ретельно, адже це повинна бути могила людини, яка померла передчасно. Вважалося, що духам передчасно померлих доводиться чекати, поки їхнє земне життя не закінчиться, перш ніж вони зможуть піти на остаточний відпочинок (мова про привидів, духів). Слід визнати, що ця віра формується древніми авторитетами періоду набагато пізнішого за класичний, але в кожен період античності, коли вдавалося визначити вік померлих, у яких у могилах є подібні таблички – це був вік молодих людей. «Імовірно, привид міг бачити крізь згорнутий свинець і читати імена, написані всередині, адже було важливо, щоб він зосередив на цій людині власне почуття обурення/ненависті через свою неприродно ранню смерть»¹⁴.

Також варто згадати існування дещо іншого типу свинцевих табличок з прокляттям. Власне, це ті, що запозичили свою назву у африканських ляльок вуду. Принаймні так зазначає Д. Джордан у своєму дослідженні. «Їх не згортають і не проколюють цвяхами, а вирізають і складають у формі коробок, кожна зі свинцевою статуеткою всередині; у деяких пов'язані руки за спиною. Тут лялька представляє передбачувану жертву та те, що з нею має статися. Вона піддана тортурам і запечатана у своїй труні для подальшого використання»¹⁵. Не віднайдені згадки про такі ляльки вуду проти спортсменів, хоча їх існування цілком вірогідне.

Варто підкреслити, що використання цвяха та окислюваність свинцю створюють проблеми при розгортанні та читанні табличок (не забуваймо і вік даних предметів). Часто поверхня руйнується, а разом з нею і неглибокий напис, а іноді табличка розпадається при розгортанні. Для того, щоб читати тексти, таблички потрібно ретельно розгорнути. Враховуючи крихкий стан, цей процес може бути успішно виконаний лише в лабораторії.

І ще одним цікавим моментом є пророцтва у давньогрецькому спорті. З давніх часів до нас дійшов досить значний трактат про онейромантию, тобто про трактування і пояснення снів. Це твір давньогрецького письменника часів Римської імперії Артемідора Далдіанського – «Снотлумач» («Onirocriticon»). Примітним є те, що цей трактат досить добре зберігся (зважаючи на «прихильність» до таких книг в середньовіччі («в християнський час»)) і структурно розділений на 5 книг.

Метод Артемідора застосовували й століттями раніше перші грецькі письменники-медики, а також відомий давньогрецький філософ Аристотель як необхідну передоснову для формулювання пояснювальних гіпотез щодо сновидінь. Свої думки

¹³ Koursoumi, S. Revisiting mount taygetos: the sanctuary of artemis limnatis // The Annual of the British School at Athens, 109. – 2014. – P. 191–222.

¹⁴ Jordan D. R. Defixiones from a Well Near the Southwest Corner of the Athenian Agora // Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens, vol. 54, no. 3. – 1985. – P. 212.

¹⁵ Ibid.

відомий мудрець виклав у праці «Про пророкування уві сні», що входила до групи трактатів «*Parvanaturalia*»¹⁶.

Оскільки сни могли бути напрочуд різноманітними, їх переважно поділяли на різні категорії і класи, намагалися систематизувати. Але найпростішим їх розмежуванням був поділ на ті, які віщують майбутнє, і на ті, які не містять прогнозів. Міркували і про те, чому люди бачать сни, при цьому часто сновидінням приписували вплив богів.

В античній Греції існували два методи тлумачення сну. Перший – «науковий» (або філософсько-психологічний), орієнтований на пояснення віщих снів за допомогою раціональних причин. Другий – «ненауковий» (його можна означити «практичним» або «тлумачним») отримав набагато ширше поширення в грецькій і, пізніше, в латинській традиції. У творах такого стибу викладалися різні способи інтерпретації сновидінь. Крім того, медицина визнавала зв'язок сновидінь з психофізіологічним станом людини.

Усі сни, згідно з давньоримським філософом і письменником Макробієм, можна поділити на п'ять видів, із зазначенням для них грецьких відповідників: *ουβφος* – *somnium* (сновидіння чи сон); *ορασα* – *visio* (проведіння); *χηματισμος* – *oraculum* (пророцтва); *κακο ονειρο* – *insomnium* (мана); *φαντασμα* – *visum* (привид чи сеанс)¹⁷.

Подібний поділ снів на типи, класи, види є в «Онейрокритиці» Артемідора. Він чітко поділяє всі сни на дві категорії – на ті, що «не провіщають», звичайні сни (*βυβνια*), і ті, які «проорокують» (або «віщі»), що вказують на події, які повинні відбутися. Останні можуть бути двох типів: це сни, коли події відбуваються в реальності так, як вони побачені уві сні (*θεωρηματικος*), і «алегоричні», що представляють майбутнє у вигляді загадок, знаків і алегорій (*αλληγορικой*)¹⁸.

«Снотлумач» Артемідора, як певне керівництво до тлумачення сновидінь, містить також атлетичні аспекти, які «методично цілком відповідають дійсності»¹⁹. Інтерпретації, які наводяться в цій праці, досить конкретні: присутні багато прикладів, коли спортсмен або той, хто бачить сон (видіння), чи його професія є предметом сну. Як правило, не оминає нашої уваги той факт, що кожен продукт нашої уяви, залежно від професії того, хто бачить сон, його статі, фізичного стану місцевих звичаїв, вимагає різного пояснення. Йдеться про індивідуальний підхід, що не залежить від події, в якій змагається спортсмен.

Взагалі, варто навести кілька прикладів, які можна віднайти в цьому творі і саме ті, які стосуються атлетів чи Олімпійських ігор:

1. Якщо комусь сниться жінка, що народжує: «Атлетам такий сон на шкоду: адже немовлята не можуть ні ходити, ні бігати, ні здолати кого-небудь, тому що не в силах навіть кроку ступити»; 2. Бачити уві сні, що ти маєш велику голову: «явно сон пророкує атлету перемогу, і тоді його голова побільшає», «Мати дві або три голови до добра атлету: він отримає переможний вінок в стількох же змаганнях»; 3. Якщо кому присниться, що він або вона став золотим або срібним, точно так само як і перетворення

¹⁶ Интеллектуальные традиции античности и средних веков (исследования и переводы) / Составление и общая редакция М. С. Петровой. – Москва: Кругъ, 2010. – С. 156–229.

¹⁷ Там само. – С. 180.

¹⁸ Там само. – С. 183.

¹⁹ Harris H. A. Sport in Greece, Rome. – Cornell University press. Ithaca: N.Y, 1972. – P. 244–261.

в мідь «атлет здобуде перемогу і удостоїться статуї»; 4. Бачити себе ефебом: «Атлету перед випробуванням цей сон не до добра, тому що обіцяє відведення за перевищення віку, бо Ефеб – це вже майже дорослий; а борцю перед змаганням віщує не встигнути до терміну, якщо ж поспіє, то не брати участь в боротьбі, бо Ефеби-переростки до змагань не допускаються»; 5. Котити обруч означає турботи, від яких, однак, буде сновидцю задоволення. Ловити і перехоплювати м'яч означає нескінченні сварки, а нерідко також і любов з гетерою: бо м'яч подібний до гетери тим, що переходить з рук в руки і ні у кого не затримується. Гирі і вправи з гириями означають бездіяльність і труднощі, але в майбутньому хороші справи і полегшення від них, бо така вправа служить лише розвитку м'язів»; 6. Кінь в упряжці для хворих віщує смерть; і тільки для важкоатлетів сниться до добра і до перемоги (бо їх ввезуть в місто на колісниці), а для бігунів, навпаки, до поразки (бо сон говорить, що на власних ногах вони не вистоять). Вїжджати в місто добрий знак для атлета й хворого – перший отримає перемогу, а другий втече від смерті; 7. Займатися пятибор'ям означає, по-перше, далеку поїздку, тому що біг вказує на переміщення з місця на місце, а по-друге, штрафи, непередбачені витрати; на це вказує диск, тому що він мідний і виривається з рук. Далі, часто це означає турботи і прикрощі: на це вказують стрибки з тягарями – не дарма, на кого раптово звалилося нещастя, про тих кажуть «збився з ніг». Далі, це означає сперечання і бійки; на це вказує спис з його швидкістю і свистом, як у роздратованих слів. Далі, багатим це віщує розбрат через землю, а бідним хворобу: на це вказує боротьба; 8. Біг на стадій і перемога в цьому змаганні на добро для всіх, крім хворих: всі досягнуть межі своїх намірів (так, раби після такого сну отримають волю), а хворі – своєї життєвої межі, тобто помруть. Подвійний біг означає те ж, що і біг на стадій, тільки з затримкою; дальній біг – той же, тільки з великими затримками. Що стосується жінок, то для них дальній біг означає блудний промисел і непотрібний спосіб життя; 9. Бути допущеним до змагань – для всіх до добра. Але для атлетів, якщо це хлопчики, цей сон нічого не означає, тому що вони і так в допустимому віці; якщо ж вони дорослі, цей сон до невдачі, тому що допуск потрібен лише для хлопчиків. А чи не бути допущеним до змагань – для всіх не до добра, а хворим віщує смерть: «Я знав людину, якій наснилося, що він не допущений до олімпійських ігор, – і він виявився засуджений на роботу в рудниках, тому що його відлучили від священних змагань»; 10. Кулачний бій – для всіх на шкоду, тому що означає ганьбу і збиток: особа стає потворною, а втрата крові відзначається за втрату грошей. До добра це лише для тих, хто від крові годується, наприклад, лікарям, жертovníкам і кухарям. Багатоборство означає те ж, що кулачний бій порізно (крім лише збитку), тільки сварки будуть ще важче через бійку. Але і в тому і в іншому завжди краще бути переможцем. Якщо раб виступить на священних змаганнях, переможе і отримає вінок, то бути йому всенародно відпущеним на волю, тому що такі змагання – доля вільних; проте слід пам'ятати, що це стосується лише священним змагань, а в інших буває і по-іншому. Для всіх інших змагання, на яких вдається здобути вінок, теж означають завершення всіх справ: благополучних і неблагополучних; 11. Вінки з фінікової пальми і з олив віщують шлюб з вільними жінками (бо так вони сплетені) та довге життя дітей (тому що вони вічноквітучі): фінікова пальма означає сина, а олива – дочку. Вінки ці на користь атлетам і біднякам, останнім обіцяючи прибуток, а першим славу; а рабам вони дають свободу, тому що носити вінки – право вільних. Крім того, вони означають викриття таємниць, тому що навколо вінка завжди шум. Те

ж саме значення мають і вінок з дуба, і вінок з лавра. Вінок з мирта означає те ж, що і оливковий, але особливо гарний для хліборобів і для жінок, тому що присвячений Деметрі і Афродіті; 12. Для атлетів смерть означає перемогу на священних іграх, тому що і померлі, і переможці доходять до останньої межі²⁰.

Також «Снотлумач» є досить важливим, оскільки він вміщує сни про Олімпійські ігри. Тлумачення різняться в залежності від людини, і Артемідор тлумачив сновидіння лише тоді, коли смертний, якому приснився сон, це повністю пам'ятав. Крім того, ми отримуємо інформацію про проведення ігор, наприклад, про відокремлення чоловіків від хлопців на початку ігор та навіть про конкретну роль деяких пов'язаних з ними установ.

Запропонована розвідка видається досить цікавою. Безсумнівно, що на розвиток даного періоду давньогрецької цивілізації, а особливо давньогрецького спорту, великий вплив мала магія, забобони й цікавість перед невідомим. Звичайно, така увага до вищого і незвіданого навіть у такій містичній формі не може не приваблювати дослідників та читачів.

Rostyslav POLISHCHUK. CURSES AND PROPHECIES IN SPORT: ON THE EXAMPLE OF ANCIENT GREECE

As you know, the world of «ancient» people was permeated with mystical imagination. The ancient Greeks (ancient) were no exception. We can even assume that for them the observation of the unknown was a ideological necessity. From literary sources and many archaeological finds we are able to obtain a general image or description of their lifestyle. The ancient Greeks believed that the world was dominated by eternal, higher and invisible forces that exist outside the human community, and which have the power to shape their own order of things and give solutions and answers to certain phenomena. If we take into account the specifics of this worldview and consider the agonistic tradition, the desire for athletic victory in ancient times, we can easily assume that athletes / athletes of that time, like everyone else, also used such methods that coincided with many superstitions. Therefore, it would be interesting to understand the «magical» side of the ancient sport of the Greeks, trying to trace certain mystical phenomena that enveloped him: recourse to oracles, divination / interpretation of dreams, spells and magic.

Key words: sport, agonism, curse, prophecy, oneromancy, oracle.

²⁰ Артемідор. Сонник / ред. Р. Б. Пжщенкова. – СПб.: ООО «Издательство “Кристалл”», 1999. – 448 с.

Валерій ДЖУНЬ

ІВАН БОБЕРСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ

В статті простежено роль ідейно споріднених українських інтелек-туалів: науковців, релігійних діячів, письменників, дисидентів у виформуванні української ідентичності через ілюстрацію, по мірі розвитку українства, пре-зентовуваних ними національних морально-етичних кодексів і сенсів, дотримання і втілення яких сприяло б якнайшвидшому перетворенню українців у державницький народ. Постає Івана Боберського для цього лише привід, щоби почати розмову у, дещо ширшому контексті ніж просто ... тіловиховному. Вона на це заслуговує.

Ключові слова: українські інтелектуали, українська ідентичність, настанови професора Івана Боберського, 25 тез Андрія Шептицького для постіндустріального перетворення України, Українська Хартія Вільної Людини.

Хоча у назві теми є словосполучення «українська ідентичність» маю намір, більшою мірою, перенести конкретні думки про неї на потім¹, зосередившись ширше і предметніше на першій частині назви теми де мова піде про роль інтелектуалів у виформуванні цієї ідентичності до яких, без будь-якого сумніву, можна віднести професора Івана Боберського та й немале число його сучасників і діячів сьогодення. Зосередимося лише на декількох із них.

Для того, щоби продемонструвати актуальність теми вважаю за потрібне порівняти два міркування, авторами яких є несумісні з огляду на згадану ідентичність інтелектуали: український і російський. Один із них – Євген Маланюк і інший – сучасний російський політичний діяч та один із архітекторів сьогоденної путінської Росії – Владислав Сурков. Вони, ці висловлювання по суті рівноспрямовані – лише контексти у них різнополюсні: національний і шовіністичний, оскільки автором одного з них є бойовий старшина армії УНР, публіцист, поет, як його називали в еміграції – шляхтич духу, інший – сучасний російський інтелектуал та ще в додаток – й політехнолог. Різниця в часі поміж цими міркуваннями близько 100 років, але їхня актуальність не втрачена аж до сьогодні. Виказане Євгеном Маланюком - воно стосується характеристики політичної безсуб'єктності значної частини тогочасних українців і репрезентує одну з їхніх інтенцій, зауважених ним в дописі до стінної газети в таборових умовах: мовляв, українці, чомусь, переконані, що міністерські теки їм мають піднести на тацях (слід розуміти – росіяни чи європейці – В. Д.), а самі вони

¹ Доповідь виголошена 11 березня 2020 р. на засідання Комісії тіловиховання і спорту імені Івана Боберського Наукового товариства імені Шевченка. Текст подається з деякими авторськими правками.

в цей час вважатимуть за потрібне по садках та ярках кохатися і їсти вареники². Дуже гірка для нас констатація, яка не застаріла й на сьогодні. Він твердо знав, що УНР могла перемогти – адже проніс це переконання через бойовий шлях зі сходу України аж до її заходу. Зараз вже є доступною статистика, що естонці в той той же час, маючи трохи більше ніж мільйонне населення, для своєї оборони проти радянської Росії, не без допомоги сусідів, звісно, виставили 100 тисяч озброєних вояків і під Псковом розбили більшовиків, зберегли свою державність і по мирній угоді з Росією отримали контрибуцію в 11,6 т. золота³: досить істотного економічного аргументу для посилення власної державності. Отже, з ідентичністю у естонців на той час, все було гаразд. Українців же тоді було близько тридцяти мільйонів і УНР змогла виставити лише 100 тисяч багнетів на оборону своєї великої території. І це при тому, що фронт світової війни тоді в Україні пройшло не менше 1-го мільйона осіб українських чоловіків. І ціна цього на сьогодні притомним громадянам добре відома. Довго думав над причинами столітньої невдачі! Їх, звісно, кілька. Але раптом, несподівано для себе самого, уважно спостерігаючи за ставленням певної частини сучасного українського населення до російсько-української війни, зауважив ще одну – тодішню українську жінку, якій «у печінках» не могла не стояти чужа для неї Перша світова війна, що забрала чоловіків на фронт. Не теперішня Маруся Звіробій і не тодішня Марія Соколовська чи Олена Степанів, а у своїй переважній основі зовсім інша – контрарна, тогочасна і поширена ...аж до цього часу! Виказую оптимістичне сподівання, що більш як 31 тисяча⁴ осіб жіночої статі в українському війську сьогодні – запорука неповторення прикрого минулого досвіду! У цікавій науково-популярній розвідці, присвяченій розкодуванню генетичного портрета української нації і поданій в одному з фільмів-шоу для глядачів в Україні її автор, Іларіон Павлюк⁵, років із 8 тому вже несміливо виказував, хоча й в дещо іншому контексті, подібну підозру у тому, що у певні історичні періоди слово української жінки могло ставати вирішальним і остаточним.

Міркування друге, не таке давнє: майже сьогоднішнє, але вже Владислава Суркова (ідеолога і помічника В. Путіна): «України не має. Є українство. Тобто, є специфічний розлад мізків. Дивним чином доведене до межового ступеня захоплення етнографією. Таке собі криваве краєзнавство. Сумбур замість держави. Борц, Бандера, бандура є. А нації не має. Брошура «Самостійна Україна» є, а України не має. Питання лише у тому, України вже не має чи поки ще не має?» І робить висновок: «Присилування до братерських відносин – єдиний метод, що доказав свою ефективність на українському напрямку»⁶. Залишимо без уваги емоційно-шовіністичну спрямованість цієї констатації, але генерована, як стає зрозумілим, ворогом,

² Маланюк Є. Таборовий щоденник // Визвольним шлях. Суспільно-політичний, науковий та літературний місячник. – 2006. – Кн. 7–8, 9, 10.

³ Тартуський мирний договір між РСФРР та Естонією // [https://uk.wikipedia.org/wiki/Тартуський_мирний_договір_між_РСФРР_та_Естонією_\(дата_звернення:_1.03.2020\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Тартуський_мирний_договір_між_РСФРР_та_Естонією_(дата_звернення:_1.03.2020)).

⁴ Мосьондз О. У нашому війську служить понад 31 тисяча жінок. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/03/v-nashomu-viysku-sluzhyt-ponad-31-tysyacha-zhinok/> (дата звернення: 5.03.2021).

⁵ ДНК 2. У пошуках жінки. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=eD4PXRmхPWY> (дата звернення: 2.11.2013).

⁶ Сурков В. Мне интересно действовать против реальности. URL: <https://actualcomment.ru/surkov-mne-interesno-deystvovat-protiv-realnosti-2002260855.html> (дата звернення: 1.03.2020).

заслуговує на дуже серйозне до неї ставлення, оскільки постає чіткою і відкрито виказаною базовою російською інтенцією у відношенні до української державності сьогодні. Але ще глибшою і досить точною є характеристика ним постаті сьогодинішнього українського президента, коли він, чи заледве не цитуючи гоголівського ревізора, стверджує що у того «незвичайна полегкість у міркуваннях», вважаючи його сьогодинішнім Хлестаковим. Досить несподіване, як для мене, порівняння. Слід би було спалахнути гнівом на такий випад чужинця, але тішуся, що громадянське суспільство в Україні, в її ж інтересах, потужно допомагає нашій сьогодинішній владі не схибити і враховувати історичні помилки. Сподіваюся, що так буде й надалі.

Друга цитата, без огляду на авторство, у певному сенсі, видається дуже близькою до істини, що може бути суворим присудом тій ще значній частині сьогодинішнього українства, яка відповідальна за стан справ у державі сьогодні, усвідомлює воно це чи ні. Від часів вояцтва Євгена Маланюка пройшло майже 100 років, певності і оптимізму стосовно майбутнього побільшало – бо позаду голодомори, Друга світова, упівська партизанка, дисидентські відлиги, Помаранчевий майдан, майдан Революції Гідності з небесною сотнею на чолі і російсько-українська війна, що триває досі. Певності побільшало, але й тривоги не поменшало. Остаточний український вибір, через все ту ж безсуб'єктність і політичну неосвіченість значної частини українського населення, а також відсутність державницької національної ідеології в країні, попри всі надії і сподівання, все ще залишається не завершеним і проходить суворі на сьогодині випробування!

Визначні українці чи не завжди розуміли, знали і пам'ятали про подібні небезпеки, особливо такі освічені державники в минулому як Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, а у XIX–XX ст. такі українські інтелектуали і релігійні діячі як Іван Франко (1856–1916), митрополит Андрей Шептицький (1865–1944), Іван Боберський (1873–1947). Особливість трьох останніх полягає в тому, що вони не лише виробляли чіткі орієнтири стосовно того, як українцям стати державницьким народом, а й їхнє власне життя було неспростовним свідченням того, що вони і на практиці невтомно це здійснювали. Іван Франко в одній із своїх праць, будучи вже досить зрілим чоловіком, даючи далеко не компліментарні оцінки «братньому племені» якнайбільше селянам (русином), оголошує своє життєве кредо, яке впливає, як він стверджує, із «з почуття собачого обов'язку», а разом і із жадоби ширших мас до світла, до свого піднесення: «Мій руський патріотизм – то не сентимент, не національна гордість, то тяжке ярмо, покладене долею на мої плечі»⁷. За що ж він не любить русинів? За те, що «так мало серед них знайшов я справжніх характерів, а так багато дріб'язковості, вузького егоїзму, двоєдушності й пихи, що справді не знаю, за що я мав би їх любити, незважаючи навіть на ті тисячі більших і менших шпильок, які вони, не раз з найкращим наміром, вбивали мені під шкіру»⁸. Винятки, переконаний він, лише підтверджують це загальне правило. 50 томів його праць, а могло бути і 100 (через радянську цензуру) є вагомим аргументом стосовно щирості його намірів, а нервова хвороба рук, не від доброго життя, теж про щось та говорять.

⁷ Франко І. Депо про себе самого // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Київ: Наукова думка, 1981. – Т. 31: Літературно-критичні праці (1897–1899). – С. 31.

⁸ Там само. – С. 30.

Митрополит Андрей Шептицький, як релігійний діяч, інтелектуал та державник, ставив подібне завдання вже в практичній площині (він пережив Івана Франка на цілих 28 років), конкретно розкриваючи зміст ідеалу українського національного життя у грудні 1941 р. і відображеному у Декреті Львівського Архiepархіального Собору у 1942 р. стосовно того як будувати українську хату, зміст якого сьогоднішні дослідники згрупували у 25 головних тез, що характеризують витoki «українського національного солідаризму». Ось зміст цих 25-ти тез⁹ (див. додаток 1).

Більш як на 20 років раніше перед цим доробком митрополита Андрея професором Іваном Боберським був сформульований перелік рис, які українці мали б усталити у собі для того, щоби змогли створити національну державу. Українському громадянинуві він присвячує наступні 12, сформульовані ним, пунктів (див. додаток 2).

На сьогодні маємо у цій царині і сучасний прецедент: подарунок українських інтелектуалів сьогоднішньому поколінню. Це плід ініціативи 1-го грудня 2012-го року під назвою Українська хартія вільної людини. Її укладачами стали: академіки Богдан Гаврилишин, Мирослав Попович, Володимир Горбулін, предстоятель греко-католицької церкви Любомир Гузар, дисиденти-шестидесятники Євген Сверстюк, Мирослав Маринович, Іван Дзюба, Йосип Зісельс, Семен Глузман, письменники і громадські діячі Вадим Скуратівський, Вячеслав Брюховецький. Загальний висновок цієї Хартії, це: «Наша Хартія – це вибір «бути». Особистий і колективний. Бути вільними людьми. Бути успішним народом і державою. Бути вільними серед вільних»¹⁰. А перед цим 3-ри прості думки і 10 пунктів-положень, які вказують на шлях для кожного (див. додаток 3)¹¹.

Пункти Хартії видаються мені синтезом усіх попередніх напрацювань українських інтелектуалів. Але виникає питання, чому про них так мало знають українські громадяни і навіть студенти – просто одиниці або й мало хто! Політтехнологи, перед революцією Гідності, до яких я звертався, мені оповідали, що окреслені пункти ну дуже неполітехнологічні. Виникає запитання, якщо Революція Гідності піднесла якнайвище геть чи не усі ці положення, то хіба це не політтехнологічність у практичній площині, яка доказана життям, але чомусь не так званими політтехнологіями? Що ж то за політтехнології такі, які сліпі до базових фундаментальних основ країни, пропонованих інтелектуалами? І ще більше запитання стосовно того, чому українські інтелектуали на кшталт авторів Хартії не підносяться переважно у нашій українській громаді на належний рівень? Чому їхні формулювання не є регуляторами щоденного життя, а лишаються терраінокнітою для переважної кількості українських громадян? Чому вони не стають деонтологічними правилами для студентів, як до цього закликали ще віднедавна на другому поверсі УНФІЗУ 12 порад Івана Боберського? Де спецкурси по цих його 12-ти пунктах? Щось не чув про них! Чи знову наші студенти «не готові до демократії», - як заявляв студентам у 1997 році в наглухо замкнутій актовій залі ЛДУФКу тодішній проректор з виховної роботи (детальніше про це буде

⁹ Каганець І. Як будувати рідну хату: 25 тез Андрея Шептицького для постіндустріального перетворення України. URL: <https://www.ar25.org/article/yak-buduvaty-ridnu-hatu-25-tez-andreya-sheptyckogo.html> (дата звернення: 1.03.2020).

¹⁰ Українська Хартія вільної людини. URL: <http://www.youtube.com/watch?v=bRFuOuLynuc> (дата звернення: 1.03.2020).

¹¹ Там само.

повідомлено в рукопису спогадів, що в процесі підготовки). А може слід було бути дієвішим: постійно показувати, як вона, ця демократія, діє у вишівській системі і переконувати потім нікого не довелось б, оскільки стала б тим киснем без якого виявилось неможливим щоденне універсальне наукове життя, яке на сьогодні, схоже, в своїй основі здатне «завалити» не лише один «румунський» СКОПУС? Я не маю швидкої відповіді на це запитання. Воно адресоване кожному з нас. Для мене ж ця відповідь є очевидною: твоя держава починається з тебе, з твого під'їзду, твого будинку, твоєї вулиці, твого міста, твоєї країни, з твого робочого місця, з вичерпного, при потребі, пояснення країні, джерел твого рахунку в банку, з написання наукових статей, що відповідають усім канонам академічної добросовісності. Так чинив Іван Боберський і інші інтелектуали, його і наші однодумці – так маємо чинити і ми. Крапка.

Сучасний німецький філософ лівої орієнтації Юрген Габермас, з думками якого маємо можливість познайомитися, дякуючи перекладу й реферуванню Галиною Грабовською змісту його зустрічі з Борьою Гермозо, міркуючи про сьогоднішню кризу європейських інтелектуалів (отже це проблема не лише наша, як бачимо, а й ширша – загальноєвропейська), вважає найважливішою причиною цього – руйнування того публічного простору, яке було останні чи не 150–200 років невід'ємною рисою суспільного життя і яке орієнтувалося на інтелектуалів¹². У мене виникає запитання стосовно того, а який інтелектуальний простір домінував у нас останні 100 років чи хоча б 50 – чи не кавенішній у якому хіба що виграє найкмітливіший?

Той же Юрген Габермас стверджує про дуже не комфортну для нас річ: якщо не має інтелектуального публічного простору – то й про інтелектуалів говорити не має підстав, адже їх породжує розвинута публічна сфера у якій на них є запит. А як у нас із цим? Цікаво було би поміркувати! В розмові з одним із авторів книги про Івана Боберського дізнався, що думки стосовно співмірності інтелектуальних постатей Івана Франка, Андрея Шептицького, Івана Боберського виникали ще в 30-х роках минулого століття. Отже необхідність і цінність таких міркувань підтверджена ще й цим: приходячи не лише до однієї моєї голови. Прослідковування тятлості ідей стосовно утвердження української державності, української ідентичності тощо є дуже важливим у поставанні правдивої новітньої української історії і виформуванні української ідентичності у прийдешніх поколіннях.

Зібравши докупи і подавши доробки Івана Франка, Івана Боберського, Андрея Шептицького у цьому сегменті теоретичного інтересу та авторів Української хартії вільної людини залишаю на розгляд читачів завдання їх порівняння, вяснення того, що вдавалося втілювати в певний історичний час у нашій українській історії, а що залишалося на потім. Але мені видається, що автори згаданої Хартії вже зробили це за нас. Нам залишається, лише, її ретельно перечитати, щоби ще раз у цьому переконатися.

Valerii DZHUN. IVAN BOBERSKIY AND THE UKRAINIAN IDENTITY

The author of this article traces a role of the Ukrainian idea-kindred intellectuals: scientists, religious figures, writers, dissidents in maturing of the Ukrainian identity as the development of the Ukrainian idea progresses, the national moral – ethical codes and meanings they submitted for consideration and following and implementation of which

¹² Грабовська Г., Габермас Ю. Заради Бога, жодних можновладців-філософів! // <https://zbruc.eu/node/80495> (дата звернення: 9.06.2018).

would facilitate prompt transformation of the Ukrainian people into a state-forming nation. A figure of Ivan Bobersky is just an occasion to start a conversation in some wider context than a body's building up. He deserves it.

Key words: Ukrainian intellectuals, Ukrainian identity, professor Ivan Bobersky's guidelines, Andriy Sheptytsky's 25 theses for postindustrial transformation of Ukraine, Ukrainian Charter of a Free Person.

Додаток 1

1. Ключ до перетворення України знаходиться в ній самій. Нам важко змінити зовнішні обставини, проте в нашій волі змінити себе.

2. Три головні завдання українського народу: 1) досягнення правдивого і сталого щастя, 2) посилення єдності, 3) захист зовнішніх кордонів.

3. Ідеалом соціальної організації є соціальний організм. Його важко досягнути, проте цього треба прагнути.

4. Різновиди соціальної організації: родина, територіальна громада, не територіальні добровільні товариства, нація з власною державою.

5. Для державотворення потрібні знання і громадянські чесноти.

6. Жодна людина не має природного права керувати іншою людиною проти її волі. Тому влада має формуватися на основі вільних і свідомих виборів.

7. Для правильного самоврядування потрібні чіткі загальні закони і справедливий суд, який пристосовує закони до конкретних випадків.

8. Правильна державна влада забезпечує свободу для всіх релігійних культів, якщо в них ніщо не противиться природній моралі.

9. Потрібні ретельні дослідження оптимальної форми правління для українського народу. Треба вивчати сильні і слабкі сторони народного життя. Цим має займатися духовенство.

10. Тема правильного народного самоуправління занедбана у світовій науці. Це треба виправляти.

11. Першим ударом по руйнуванню народних організмів став лібералізм. Ударом з іншого боку, начебто для протидії лібералізму, став етатизм. Правильний розвиток народу перебуває між цими двома крайнощами.

12. Парламенти на основі безпосередніх виборів нежиттєздатні.

13. Держава має бути об'єднанням територіальних громад і добровільних товариств. Вони є школами державного управління.

14. Держава має надати максимальне сприяння об'єднанню людей у товариства.

15. Держава втручається у діяльність товариств тільки там, де у них не вистачає власної сили.

16. Український народ є етнічним організмом. Він потребує правильної державної організації.

17. Найголовніший чинник єдності – українська мова.

18. Головна загроза українському народу – язва москвофільства.

19. Українці прагнуть єдиної держави, і водночас у кожного своє бачення цієї держави. Треба вивчати доцентрові та відцентрові тенденції. Треба робити все, щоб посилювати елементи єдності й усувати елементи роздору.

20. Формування шляхетної людини потребує цілеспрямованих і довготривалих зусиль. Проте у суспільстві завжди будуть кращі та гірші. Необхідно культивувати все найкраще.

21. Українці розділені між багатьма конфесіями, проте можна знайти спільний фундамент для духовної єдності. Взаємні компроміси не повинні виходити за рамки того, що дозволяє людині її власне сумління. Жити за совістю – важливіше за будь-які віросповідання.

22. Релігійна ситуація в Україні багато в чому подібна до ситуації, яка була у 16 столітті. Любов до Батьківщини, спільне добро і спільний інтерес важливіші за міжконфесійні суперечки.

23. Церква Господня – це духовна громада, яка має стати єдиним цілісним всесвітнім організмом.

24. Національна церква може розірвати старі канонічні зв'язки, взявши з минулого досвіду все корисне і відкинувши все шкідливе.

25. Духовна єдність передує державній єдності. Українцям потрібен Київський Патріархат.

Публікується за виданням: Каганець І. Як будувати рідну хату: 25 тез Андрея Шептицького для постіндустріального перетворення України. URL: <https://www.ar25.org/article/yak-buduvaty-ridnu-hatu-25-tez-andreya-sheptyckogo.html> (дата звернення: 1.03.2020).

Додаток 2

«1. Працюй. Свобода улекшує роботу. Свобода це свіжий воздух. Він не зробить сам роботи, але улекшує її. Сама робота не виросте. Не тратьте дорогого часу на пусту роботу й нарікання. Працуйте!

2. Поступай законно. Свобода немислима без законів. Безправство і самоволя роблять чоловіка хабарником, крадієм, ошуканцем і грабіжником. Щоби державляни в державі почувались свобідні і безпечні, мусить кожний пильнувати порядку і зберігати прийняті в державі закони.

3. Пам'ятай на свою відвічальність. Не нарікай на других. Запитай перше себе самого, чи ти все зробив, щоби був порядок. Кожний громадянин відвічає за порядки в державі.

4. Дбай про карність і красу твого тіла, твоїх рухів, твоїх слів, твого одягу, твого дому, твоєї вулиці, твого села, твого міста, твоєї держави.

5. Ціни свою честь і честь другого. Наколи тобі щось закидують, докажи спокійно без гніву, що закид неслухний, або прийми його до відома і справ своє поступовання. Все здавай звіт зі своєї роботи, щоби уникнути заздалегідь непорозуміння. Коли не маєш доказів, не обвинуй нікого легкодушно, сплетні є болотом життя. Уникай болота.

6. Признай другому його труд. Покинь навичку виговорювати на других за їх плечима, ганити їх спосіб поступовання, обезцінювати їх роботу так лишень для розривки при обіді, між своїми а навіть між чужими. Страшна розривка.

7. Простуйся. Коли говориш і пристаєш з чужинцями, думай про це, що в тій хвили уважають тебе за частину українського народу. Твої слова, твій одяг, твоя по-

става, твоя чуприна, твоє поведення, твій спосіб думання є для них зразком українського світогляду.

8. Ціни школу. Школа сталить і виострює найважлишу зброю чоловіка: його розум. Рільник, ремісник, купець, урядник, вояк потребують школи, щоби розуміли основно роботу та свої обов'язки в мирі і на війні.

9. Стреми до поступу. Не вдоволяйся давниною. Гляди постійно, що ще дасться в твоїй хаті, в твоїй державі поправити, і поправляй. Не заснічуйся. Будь рухливий і підприємливий. Не бійся боротьби.

10. Добирай робітників. Бери до громадської роботи не крикунів і хвальків та облесників, що всюди пхаються і много говорять, але гляди, чи чоловік, що його хочеш вибрати і заправити до роботи, любить працювати, чи розуміє роботу, чи совісний і словний.

11. Дбай про своє майно. Лучися з другими, заробляй, щади, ставай багатим, щоб ти своїм майном зміцнив силу українського народу. Без заможности нема дійсної свободи. Чоловік без гроша напівживий.

12. Гляди довкола. Пильнуй, чим другі народи зайняті. Постійно довідуйся про їх роботу, а зібрані вістки вихіснуй, щоби скріпити твоє здоров'я, твоє знання, твоє майно, твою зброю.

Лишень з тим народом числиться світ, що є здоровий, розумний, сильний і багатий».

Публікується за виданням: «Українському громадянину» (Настанови професора Івана Боберського) // Сова А., Тимчак Я. Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції / за наук. ред. Євгена Приступи. – Львів: ЛДУФК; Априорі, 2017. – С. 210.

Додаток 3

Наріжними каменями нашої Хартії є три прості думки.

Перше. Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.

Друге. Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.

Третє. Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє.

1. Бути вільною людиною

Усі люди створені вільними. Саме це найвагоміше право людини, отримане кожним/кожною від народження, визначає суть нашої цивілізації.

Бути вільною людиною – це не лише зовнішня ознака, яка об'єднує усіх нас за правами, але й внутрішній духовний вибір.

Невільна людина не здатна бути ані щасливою, ані захищеною, ані впевненою у своєму майбутньому.

Бути вільною людиною – це насамперед означає брати на себе відповідальність.

Не можна вимагати від когось виконання його обов'язків, не виконуючи власних.

Не треба жити постійним почуттям скривдженості і жалем до себе. Бути вільною людиною означає вірити у свої сили.

Бути вільною людиною означає усвідомлювати свою неповторність, однак жодною мірою не плекати у собі зверхності.

Бути вільною людиною означає завжди і всюди самостійно додержуватися принципу нашої рівності один з одним, а також рівності перед законом.

І найважливіше: бути вільною людиною означає чинити добро.

Саме в цьому полягає найглибший смисл свободи вільної людини.

2. Бути українцем

Національна і культурна приналежність людини є значною мірою результатом духовного зусилля.

Сучасне поняття «бути українцем» передбачає кілька рівнозначних напрямів праці над собою.

Перше і найважливіше: потрібно плекати національну гідність.

Не шукаймо винних у власній долі.

Будьмо сильним народом і пам'ятаймо як про переможні, так і про трагічні сторінки.

Не забуваймо про ті вчинки, коли ми свідомо чи несвідомо чинили кривду іншим народам.

Не плакаймо зла й ненависті за свідомі та несвідомі кривди проти нас.

«Бути українцем» має означати подолання багатьох травм, страхів і стереотипів.

Не треба оцінювати себе крізь уяву інших народів і бути надміру залежними від чужих похвал і образ.

Не треба ані вивищувати, ані принижувати себе перед іншими культурами.

Не треба насміхатися з рідного.

Не треба виправдовувати власну бездіяльність непереборними обставинами, плакаючи лінощі, заздрість і «гординю в приниженості», які дуже часто є нашими найгіршими національними вадами.

Водночас сучасне поняття української нації виходить за етнічні межі і є явищем політичним, яке стосується й охоплює кожного українського громадянина.

Бути українцем означає усвідомлювати свою причетність до України і розвивати інтелектуальну, духовну та політичну україноцентричність: внутрішню – ту, яка постає з особистого зусилля кожного з нас, – єдність нашого народу, його земель, культури, історії і майбутнього.

Бути українцем означає володіти українською мовою або прагнути до оволодіння нею: не лише мова робить з нас українців, але саме та колосальна енергія, яка походить від особистого зусилля дбати про українську мову, навчитися і спілкуватися нею, й перетворює нас із населення в єдиний народ.

Бути українцем означає не допускати національного подріблення.

Не існує ані галицького, ані донецького, ані одеського, ані київського народів.

Існує єдиний український народ на всьому просторі своєї території. Наші місцеві відмінності не створюють відцентрової енергії. Не слід ані переоцінювати їхнього значення, ані штучно загострювати їх: наші регіональні особливості не перетворюють нас на різні народи, а лише збагачують національну спільність.

Світове українство є ще одним виміром нашого буття.

Ми повинні мислити світовими категоріями сприйняття українства й застосовувати їх у політичному, економічному та культурному житті нашого регіону, Європи і планети.

3. Бути активним громадянином

Щоб бути активним громадянином, слід насамперед усвідомити, що державність і демократія – це не лише політичні, але й духовні цінності.

Громадянське суспільство неможливе поза рамками держави.

Бути активним громадянином означає підтримувати іншого у захисті його прав, бо це – наші спільні права.

Бути активним громадянином означає виявляти ініціативу задля добра свого дому, сусідства, місцевої громади чи всієї української спільноти.

Бути активним громадянином означає з особливою увагою ставитися до будь-яких спроб (насамперед влади) порушити чи обмежити людські права. Завтра ті, хто порушують права вашого сусіда, можуть узятися за вас.

Бути активним громадянином означає усвідомлювати життєву необхідність демократичного розвитку держави. Демократія, як і будь-який політично-суспільний витвір людини, існує лише там, де є переважна більшість людей, здатних її захищати і водночас їй підпорядковуватися.

Бути активним громадянином означає не усуватися від політичного життя, а робити політичний вибір, навіть обираючи між недосконалими політичними силами, втім діючи по совісті і дбаючи про зміни в житті країни.

4. Любити

Нам потрібна докорінна зміна ставлення один до одного.

Любити означає бажати ближньому добра.

У понятті «любов» ми виокремлюємо національний, соціальний і культурний смисл.

Для нашого суспільства «любити» насамперед означає виявляти толерантність до політичних і культурних поглядів, етнічної, релігійної та мовної приналежності інших співвітчизників, чий досвід і особиста історія, безумовно, різняться.

Толерантність є однією з найвищих ознак культури вільної людини, яка, додержуючись своїх принципів, визнає й приймає право іншого на інакшість.

Толерантність водночас не означає безпринципності: вона не дає визнання і виправдання тим, хто свідомо діє проти нашої держави, прагнучи її розколу чи занепаду, як і тим, хто переступає межі моралі.

Наша любов означає спільне національне утвердження української мови, яка й визначає обличчя України та нашого народу у світі.

Вона передбачає безумовну повагу до прав російськомовного українства і суворе додержання прав усіх національних громад нашої держави.

Любити означає не допускати будь-яких виявів ксенофобії, расизму, шовінізму, нацизму і сталінізму як найбрутальніших форм людської, національної, політичної, культурної і соціальної нетерпимості.

Любити означає відновлювати зв'язок поколінь в Україні, коли старші, навіть не поділяючи форм життєвого чи творчого пошуку молодших, підтримують їхній рух на нових шляхах.

Любити означає й те, що кожне наступне покоління з мудрістю ставиться до реальності своїх попередників і не прагне звести порахунки, але продовжити те, що є спільним надбанням і добром.

Любов до України – це примирення ветеранів війни: українських повстанців і радянських військовослужбовців.

Любити означає додержуватися національного погляду на власне минуле.

Бажання любити має допомогти накласти мораторій на «історичні війни», про-воковані ззовні.

Любов – це зусилля соціальної справедливості, спрямоване на подолання прірви між багатими і бідними.

Любити означає підтримувати непорушний духовний зв'язок між українськими церквами, чийм головним призначенням є служіння Богові й українському народові.

5. Мислити

Одне з найважливіших завдань вільної людини – самостійно мислити.

Для нашого суспільства «мислити» насамперед означає подолати недержавність, вузькість і провінційність колоніального та хуторянського світогляду.

Саме в цій площині нам потрібна найважливіша революція.

Мислити означає ламати стереотипи.

Мислити означає працювати, читати і творити, відповідаючи на дух та потреби часу.

Мислити – це долати звичку простих відповідей.

Мислити означає цікавитися світом і його культурою.

Мислити означає потребувати нових культурних форм і явищ.

Не треба застигати в минулому. Треба рухатися вперед.

Не варто боятися несподіваності нового. Варто боятися порожнечі й байдужості.

Мислити – це спільними громадянськими силами створювати центри сучасної культури, бібліотеки, громадські фонди для поширення інформації про Україну в світі, перекладів нашої літератури чи задля підтримки навчання українських студентів за кордоном.

Мислити – це дізнаватися про передові світові пошуки у теоретичних, практичних і творчих сферах та переймати передове знання, серед іншого й за допомогою сучасних мережевих можливостей.

Мислити означає разом підтримувати незалежні засоби масової інформації, які мають стати справжнім людським голосом посеред нинішнього інформаційного фальшу.

6. Бути господарем

Наше головне суспільне завдання – відновити в українців почуття господаря, чийми фундаментальними рисами є відповідальність за себе, своїх близьких і простір свого життя.

За своєю метою і масштабом ця справа є життєво необхідною, безальтернативною і співмірною з відновленням самої державності.

Бути господарем – це подолати рудименти радянського мислення, коли, по суті, принижена та обкрадена людина очікує на соціальну подачку й не ставить перед собою завдання брати участь у житті громади.

Щоб стати господарями своєї держави, ми повинні децентралізувати державну владу і делегувати владні повноваження та фінансові ресурси на місцеві рівні.

Господар починається з піклування про прості речі: порядок свого дому, під'їзду чи вулиці.

Ми усвідомлюємо складність багатьох суспільних хвороб, пов'язаних зі споживацтвом і невгамовними фінансовими апетитами.

Ці проблеми не повинні підмінити позитивного суспільного ставлення до підприємництва як джерела господарчого духу в Україні.

Таке ставлення буде можливим тільки в результаті національної та соціальної відповідальності, яку повинні нести перед країною представники великого і середнього бізнесу.

Бути господарем означає поважати особистість і працю інших людей.

Бути господарем означає справедливо оцінювати роботу інших і справно платити заробітну плату.

Нам потрібне відновлення стандартів професіоналізму, які катастрофічно деградували майже в кожній сфері.

Господар, отже, є поняттям, яке охоплює всіх, хто прагне працювати: власників виробництв і найманих працівників, фермерів і селян.

Відновлення господарського духу немислиме без підвищення заробітної плати, збільшення кількості робочих місць і створення умов для повернення в Україну мільйонів заробітчан.

І, найважливіше, бути господарем означає дбати про слабших і бідніших.

7. Бути лідером

Ми маємо бути налаштовані на особистий і колективний успіх.

Успіх повинен бути заслуженою винагородою за працю, і цей принцип мусить увійти в наше життя як норма здорового і справедливого суспільства.

Поняття «лідера» стосується не влади, а знання.

Бути лідером означає прокладати шлях для інших.

Поняття лідерства передбачає й виховання таких чеснот, як уміння чути іншого, відчуття команди і власної виконавчої підпорядкованості задля конкретної мети.

Як велика європейська держава, Україна повинна стати регіональним політичним, економічним і культурним лідером.

Ідея регіонального лідерства України означає для нас присутність і діяльну участь у житті Європи та нашого найближчого сусідства на рівні міжлюдських взаємин і співпраці.

Сьогодні, замість негнучкого чиновницького апарату, цю місію має взяти на себе і втілювати громадянське суспільство.

8. Бути відкритим суспільством

Бути відкритим суспільством означає бути спільнотою, переконаною у великій цінності людського життя і демократичного устрою.

Серед нас немає ані людей другого сорту, ані гвинтиків, ані «скалок» на шляху лісорубів.

Бути відкритим суспільством означає вгамовувати агресію і підтримувати слабших, вразливіших і тих, хто має обмежені фізичні можливості.

Бути відкритим суспільством означає не толерувати жодних антигуманних ідеологій і деспотичний примус.

Бути відкритим суспільством означає бути налаштованими перейти найкращий досвід і знання зовнішнього світу.

Бути відкритим суспільством означає любити людей, вільно мислити і виховувати вільних людей.

Це має стати нашою колективною свідомістю.

9. Бути успішною державою

Успіх нашої держави має насамперед полягати у подоланні соціальної відчуженості між людьми.

Ми повинні домогтися відновлення демократичного управління, порушеного сьогодні.

Ми зобов'язані повернути справжній парламентаризм, якого нині не існує.

На роки вперед ми, українські громадяни, повинні забезпечувати регулярну зміну влади, щоб прищепити їй чітке розуміння про її підпорядкованість людям.

Це можливо лише за умови свободи слова і демократичних прав, які треба захищати постійно.

В Україні має бути реалізований базовий принцип: держава не заважає своїм громадянам, створює вільні умови для тих, хто працює, та захищає найбідніших.

Успіх нашої держави залежить від «реформ справедливості» – зміни судової гілки влади і правоохоронних органів. Люди повинні нарешті встановити справедливість у державі.

Успіх нашої держави залежить від «реформ життя» – зміни системи освіти і системи охорони здоров'я.

Нам потрібен свій цілісний і захищений гуманітарний простір.

Нам потрібна докорінна реформа місцевого самоврядування і регіонального розвитку.

Наш успіх залежить від вільного функціонування внутрішнього ринку, захисту громадянина в економіці та бізнесі, розвитку малого і середнього підприємництва, максимального спрощення дозвільної і регуляторної систем.

Успіх нашої держави залежить від подолання економічних передумов корупції.

Успіх нашої держави залежить від формування політичних партій, які діятимуть на ясних ідеологічних засадах і чий розвиток та позиція залежатимуть від волі людей на місцях, а не тільки від одноосібних проектів.

Успіх нашої держави залежить від виховання влади, яка розумітиме значення й усвідомлюватиме важливість національних цінностей та об'єднання всіх громадян країни.

10. Бути учасником демократичної спільноти народів

Природним і безальтернативним шляхом для України є об'єднання з простором європейських народів.

Європейська інтеграція означає для нас не зовнішній, а внутрішній політичний курс.

Ми здатні бути прикладом та опорою для всіх демократичних сил колишнього Радянського Союзу і наших сусідів та партнерів від Балтії до Чорного моря.

Химерним ідеям нібито слов'янського братерства, фальшивої єдності, баченої вже не раз і не одне століття, та іншим виявам неоімперської ідеології ми протиставляємо принципи взаємної рівності, поваги і партнерської підтримки.

Ми повинні прагнути додати сили кожному, хто бореться за людські права і свободи.

Сьогодні Україна стоїть супроти авторитаризму, корупції, бідності людей, гнітючої соціальної нерівності і внутрішньої роз'єднаності.

Нам потрібні зміни.

Ми здатні перемогти нинішні загрози і небезпеки.

Найважливіший і ще не використаний стратегічний ресурс України – це внутрішня консолідація нашого народу, яку розуміємо як єдність людей навколо цінностей незалежності та демократії, проголошених 24 серпня і 1 грудня 1991 року, і водночас як єдність політичних рішень та дій, котрі б гарантували європейський і демократичний розвиток України на десятиліття вперед.

Принципи, викладені у цій Хартії, для свого здійснення потребують багатьох великих особистих і колективних зусиль.

Для цього потрібен діалог, до якого запрошуємо всіх, хто хоче добра нашому народові і його державі.

Ми закликаємо кожного з вас, дорогі співвітчизники, до найскладнішої у нашому житті роботи: не чекати «золотого віку», не падати духом під тягарем неправди, не ховатися від світу і свого життя, а постійно робити особисті зусилля, які, віримо, принесуть добро Україні і утвердять нашу Державу як вільну країну вільних людей».

Публікується за виданням: Українська Хартія вільної людини. URL://<http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudynu> (дата звернення: 10.12.2012).

Олександр ПАУК

«УКРАЇНСЬКИЙ ГОРОД» – ЩО ЦЕ І ЧОМУ ВІН ПОТРІБНИЙ ГРОМАДІ?

Для українців довоєнного Львова «Український город» – це те саме, чим для поціновувачів культури були театри, опери чи церкви для прихожан. Спортивний майдан, що за Стрийською рогачкою, з перших днів свого існування вказував українській молоді шлях до духовного і фізичного зміцнення нації.

Тут все було систематизовано і впорядковано за «останнім криком моди». На зеленій мураві вирувало життя. Тут руховики демонстрували свої вправи, легкоатлети визначали найкращих, команди ігрових видів спорту змагалися за свої перемоги.

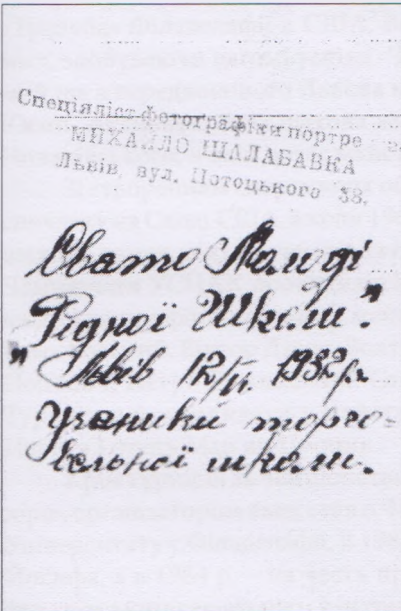
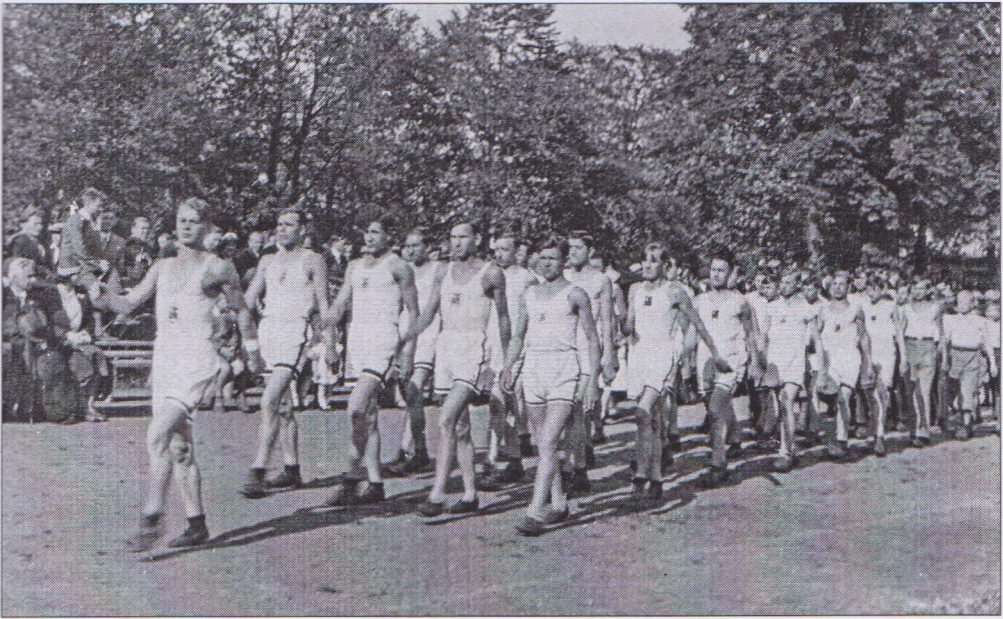
У 1911 і 1914 роках товариства «Сокіл-Батько», «Український січовий союз» і СТ «Україна» провели на цій ділянці землі свої два величаві Краєві здвиги. В червні 1932 р. тут відбувся показ молоді «Рідної школи», а у травні наступного року на площі «Сокола-Батька», за участі митрополита Андрея Шептицького, проведено грандіозний з'їзд під назвою «Українська молодь Христові». Очевидці цієї святкової програми подавали такі цифри: у впорядкованих частинах площі «Сокола-Батька» було 81 000 учасників. У межах площі та на переходах і насипі біля престолу юрилось 5 000 глядачів. Через брак вільних місць на стадіон не змогло потрапити майже 20 000 людей. У ці дні молодь Галичини склала іспит на духовне зміцнення нації.

Ці факти засвідчували про печучу необхідність мати свій український стадіон у Львові. В українській пресі не переводились заклики щодо збірки коштів на викуп цієї земельної ділянки. Щоправда, українське населення не відзначалося ні багатством, ні щедрими датками, але незважаючи на це, землі щороку ставало більше у власності нашого народу.

Тодішня влада у подібних питаннях йшла на зустріч польським товариствам, але українцям доводилось ламати політичні «стіни» та шукати порозуміння і залагодження справ навіть у юридичних інстанціях. Було дуже складно.

Посвідка відбору на закупівлю площі
«Сокола-Батька» («Українського городу»)
Борислав, 1913 р. З приватного архіву
Олександра Паука (м. Львів).

Ученики торговельної школи крокують на Святі молоді «Рідної школи». Львів, площа «Сокола-Батька» («Український город»), 12 червня 1932 р. З приватного архіву Олександра Паука (м. Львів)

1938 р., з наближенням Другої світової війни, українців, які вклали у викуп даної території велику суму коштів, остаточно позбавили права на свою спортивну коліску. Земля відійшла для потреб війська.

У роки радянського режиму населення Львова кардинально змінилося. Чимало корінних львів'ян перебувало у тюрмах і таборах, звідкіля не кожному вдавалося повернутися. Ті, хто почав заселяти місто Лева, були позбавлені національних цінностей, але молодь раділа новозбудованій дитячій залізниці на території колишнього стадіону товариства «Сокіл-Батько». Про колишню гордість українського спорту мало хто згадував...

Тепер, на тридцятому році незалежності України, майдан продовжує залишатися на задвірках нашої історії. Політичні партії, навіть дуже патріотичного спрямування, більше зайняті роботою над собою та у сфері бізнесу. До духовного руки не доходили.

Дякувати Богу, є ініціативна група, якій не байдужі українська спортивна мінувшина і традиції. Львівський державний університет фізичної культури давно носить ім'я всесвітньовідомого професора Івана Боберського, але ділянка землі, на якій Батько українського спорту гуртував громадську силу українців, досі залишається навіть без пам'ятного знаку.

Українці! Ми не маємо права затирати сліди наших славних попередників, які власним прикладом творили історію міста. Тож, не залишайтеся байдужими до своєї долі та славних подій з минулого!

Іван ЯРЕМКО

ШАХОВА КОМАНДА УСЦАК В УКРАЇНІ В 1991 РОЦІ

У червні 1991 р. у Львові відзначали Ювілей 80-річчя створення спортивного товариства «Україна». З цієї нагоди до Львова були запрошені спортсмени – представники різних видів спорту, організовані у спортивні товариства Сполучених Штатів Америки та Канади, що входили до Української Спортивної Централі Америки та Канади (УСЦАК). До складу великої делегації, що складалася з понад ста осіб (тенісисти, плавці, футболісти) входили й шахісти.

Шахове життя українців в Америці у другій половині ХХ ст. було досить жвавим, чому сприяв приїзд великої групи емігрантів після Другої світової війни. Спочатку це були неформальні гуртки шахістів, які згодом прилучилися до місцевих спортивних товариств. Особливо варто відзначити шахові ланки «України» Торонто в Канаді та «Тризуба» Філадельфії в США, Вони успішно змагалися в першостях цих великих міст, здобуваючи вагомі успіхи. Чільними шахістами «України» Торонто були відомий ще з передвоєнного Львова майстер Лев Туркевич, Ярослав Онищук та Андрій Юсип. Активною була шахова ланка «Тризуба» Філадельфія під проводом Сидора Новаківського, в якій виріс майстер Борис Бачинський.

Зі створенням спортивних об'єднань зродилися й українські шахові чемпіонати, спочатку на Сході США, а коли 1966 р. професор Орест Попович створив при УСЦАК шахову ланку, відтоді чемпіонати стали змаганнями українців на США і Канаду. Чемпіонати УСЦАК проводилися за швейцарською системою в 5–7 турів, в них завжди грали офіційні шахові майстри Борис Бачинський, інженер Лев Блонарович, Тома Восьний, Віктор Дзера, Волтер Добрич, професор Степан Попель, доктор Орест Попович, Петро Радомський, Степан Стойко, Іван Теодорович, магістр Мирослав Турянський, кандидати у майстри Дмитро Кулик, Сидір Новаківський, Михайло Парута і отець Мар'ян Процик.

Крім турнірів за чемпіонство УСЦАК в Америці було проведено теж кілька турнірів, організатором яких став о. Мар'ян Процик при філії Українського Католицького Університету у Філадельфії. В 1982 р. це був турнір на честь Блаженнішого Патріарха Йосифа, а в 1984 р. – на честь професора Степана Попеля (який у міжвоєнні роки був світським секретарем Митрополита Андрія Шептицького).

Незабутньою подією в історії шахової ланки УСЦАК була подорож її збірної в Україну з нагоди святкування Ювілею 80-річчя СТ «Україна» до Львова у червні 1991 р. Як пригадує професор Орест Попович, з поїздкою дещо зволікали, бо хотіли щоб шахісти Північної Америки змогли презентувати себе у своєму найкращому складі. З українських майстрів вже не було серед живих Льва Блонаровича, Степана Попеля, Івана Теодоровича, а Тома Восьний та Мирослав Турянський давно перестали грати в турнірах. Тому професор Попович зібрав тільки чотирьох майстрів –

Степана Стойка, Бориса Бачинського, Ореста Поповича і Петра Радомського, яких доповнили два гравці першої категорії – Михайло Москаль й Корнило Осадца. В тій дружині Стойко, Попович і Радомський представляли «Чорноморську Січ» (Ньюарк), Бачинський – «Тризуб» (Філадельфія), Москаль – «Україну» (Торонто), а Осадца – «Львів» (Клівленд).

У Львівському Палаці шахів команду УСЦАК привітали світової слави гросмейстери Олександр Белявський, Олег Романишин, Адріан Михальчишин і Йосиф Дорфман та заслужений тренер України Віктор Карт. Вони запропонували зіграти товариський круговий турнір 15-хвилинних партій, що стало великою приємною несподіванкою для гостей.

У наступні десять днів команда УСЦАК зіграла 9 матчів: 5 – проти різних складів шахістів Львова, а ще 4 – проти інших збірних Львівщини у Моршині, Стрию, Трускавці та Бориславі. Цікаво, що проти них у Стрию та Моршині виступали подружжя Наталія та Олег Музичуки – батьки відомих нині дочок Анни та Марічки, чемпіонів світу та Європи. Особисті результати американських шахістів такі: Петро Радомський – 6,5, Орест Попович – 4,5, Степан Стойко – 3,0, Корнило Осадца – 2,5, Борис Бачинський – 2,5, Михайло Москаль – 1,5.

Крім спортивних зустрічей гості мали цікаві екскурсії по Львову, а незабутньою стала поїздка до Нагуєвич на батьківщину Івана Франка, звідки повезли додому пам'ятні світлини.

Андрій ЛЕВКУН

ГРОМАДСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ «СВОЇ ХЛОПЦІ»: ПЕРШИЙ РІК ДІЯЛЬНОСТІ

Громадське об'єднання вчителів фізичної культури «Свої хлопці» (ГО ВФК «Свої хлопці») засноване 10 вересня 2019 р. у Львові. Засновники: Андрій Левкун (учитель фізичного виховання і фізики СЗШ І–ІІІ ступенів № 78 м. Львова), Микола Ковальський (учитель фізичного виховання ліцею № 6 м. Львова), Богдан Яців (учитель фізичного виховання ліцею «Європейський» м. Львова), Іван Сівінський (методист Центру професійного розвитку педагогічних працівників м. Львова), Андрій Сова (доцент кафедри олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського), Лев Левкун (студент історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка).

Мета діяльності ГО ВФК «Свої хлопці» полягає у організації та проведенні рекреаційно-руханково-оздоровчих та історично-дослідницьких проектів. Гасло організації: «Свої хлопці легких шляхів не шукають»!

За рік діяльності об'єднання були організовані та реалізовані проекти для дітей СЗШ № 23 м. Львова; СЗШ І–ІІІ ступенів № 78 м. Львова; ліцею № 6 м. Львова; ліцею «Європейський» м. Львова; Коломийської гімназії імені Михайла Грушевського: «Львівська фізкультурна дрезина часу» (21 вересня 2019 р.), рекреаційно-туристично-краєзнавча мандрівка за маршрутом «Фортеця Тустань – Кам'янецький водоспад» (5 жовтня 2019 р.); «Фортеця–2019» (19 жовтня 2019 р.); «Вулицями міста Лева у пошуку фізкультурних та спортивних традицій» (30 листопада 2019 р.); походи Сколівщиною «Перезавантаження–1» – похід на гору Лопата (21 листопада 2019 р.) та «Перезавантаження–2» – похід на гору Парашка (7 грудня 2019 р.); рекреаційно-оздоровчі паломницькі марафони зі Львова до Крехівського монастиря (29 грудня 2019 р.) та до с. Страдч, Марійський паломницький центр УГКЦ (18 січня 2020 р.).

Кожної п'ятниці впродовж року ГО ВФК «Свої хлопці» проводили заняття і майстер-класи для усіх бажаючих із гри у петанк.

У період пандемії COVID-19 з березня по травень 2020 р. відбувалися онлайн-зустрічі та конференції на різну тематику, які стосувалися просвітницької діяльності в царині розвитку тіловиховання, як практичної складової так і теоретично-пізнавальної. Також було започатковано проект «Онлайн-кухня зі «Своїми хлопцями»», де практично ділились рецептами здорового харчування.

За час карантину ГО ВФК «Свої хлопці» у квітні 2020 р. створили низку відеофільмів у домашніх та природних умовах, які мали мотиваційну мету до ведення здорового способу життя.

Засновники та члени ГО ВФК «Свої хлопці». Зліва направо: Андрій Сова, Святослав Сова, Іван Сівінський, Богдан Яців, Микола Ковальський, Лев Левкун, Андрій Левкун. Львів, 10 лютого 2020 р.

15 травня 2020 р. ГО ВФК «Свої хлопці» провели онлайн-презентацію першої емблеми, до підтримки у виготовленні якої долучилась директор салону-магазину «Символіка» у Львові Богдана Крупа.

21 травня 2020 р. на платформі Zoom відбулась онлайн-конференція на тему: «ГО ВФК «Свої хлопці» відроджують тіловиховання в Україні». Її організували ГО ВФК «Свої хлопці», Управління освіти департаменту гуманітарної політики Львівської міської ради, Навчально-методичний центр освіти міста Львова, кафедра олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського. Кандидат історичних наук, доцент кафедри олімпійської освіти ЛДУФК ім. Івана Боберського Андрій Сова виступив із темою: «Зародження та розвиток українського тіловиховання в Галичині». В програмі конференції були передбачені такі заходи:

1. Вікторина в чаті для учасників конференції. Призи за правильні відповіді (футболка з емблемою ГО ВФК «Свої хлопці», пам'ятна поштівка з автографами організаторів конференції, солодкий додаток).

2. Запитання від Андрія Сови. Головний приз від лектора конференції – науково-популярне видання «Іван Боберський – основоположник української тіловиховної і спортової традиції» (Львів, 2017 р.) з автографом автора.

23 травня 2020 р. ГО ВФК «Свої хлопці» під гаслом «Свої хлопці на місці не сидять! Рух – це життя і розвиток!», а також дотримуючись настанов Івана Боберського

«Хто не йде, той лишає ся позаді», «Щоб вийти на верх, треба драпатися через яри і скелі!»¹ здійснили мандрівку на Чортові скелі у Винниках.

19 серпня 2020 р. на свято Яблучного Спаса ГО ВФК «Свої хлопці» відкрили сезон гри у петанк!

У перший рік діяльності в організації запроваджено традицію креативно святкувати дні народження учасників ГО ВФК «Свої хлопці» в різних місцях міста Лева.

Підсумком діяльності за рік став виступ-презентація на науковій конференції «Українська тіловиховна і спортова традиція» з нагоди відзначення 120-річчя від дня заснування українського товариства «Січ», яка відбулась 29 жовтня 2020 р. у приміщенні Музею визвольної боротьби України у Львові.

Плани на майбутнє нашого об'єднання: рекреаційно-краєзнавчі походи в гори; подорожі до водоспадів Західної України; різноманітні пізнавально-розвиваючі квести для учнів та вчителів; конференції, творчі зустрічі, праця у контексті вивчення історії тіловиховання на українських землях; міжнародна співпраця у сфері тіловиховного та інтелектуального розвитку особи.

¹ *Сова А.* Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; Львівський державний університет фізичної культури ім. І. Боберського; Центр незалежних історичних студій. – Львів, 2019. – С. 468.

ДЖЕРЕЛА

Іван БОБЕРСЬКИЙ

РУХЛИВІ «УКРАЇНЦІ»¹

Зі споминів про початок Товариства «Україна» 1911 р. можу подати, що звернувся увагу моїм тодішнім знайомим серед академічної молоді, що на львівським університеті потрібний доконче репрезентаційний спортивний клуб української молоді. Він повинен зватись «Україна» і заохочувати студентів університету й політехніки до плекання рухових гор, народніх вправ (хід, біг, скок [стрибок. – А. С.], мет, дужба [боротьба. – А. С.]), боксу й шерму [фехтування. – А. С.]. Клуб мав спонукати українську молодь, придбати собі не лише інтелігенцію духа, але також інтелігенцію тіла. Дружини копаного мяча, гаківки й ставки (безболъ), мали мірятись з дружинами чужих клубів і притягнути українську молодь до співбігу з молоддю других народів.

Пригадую собі недовірчиве лице [Василя] Остапчука й задумані очі Василя Палієва, які мою замітку стрінули з якоюсь непевністю. Чи не натрапить клуб з таким іменем на університеті й політехніці на спротив. Смілість перемогла й клуб основано. Звертав я увагу на те, що товариство має мати свою таблицю на оповістки на коридорі обидвох високих шкіл у Львові, а в своїм одязі до прилюдних гор зазначувати жовто-блакитну краску.

Безпосередніх вражінъ з початкових засідань основників мені брак. Не брав я участі в нарадах, але давав ради, коли вони були потрібні й нарошно не втручався в справи клубу, щоб члени, – а було між ними багато моїх учнів, – відчували, що рішають самі про себе. Вмію цінити здорову честилюбивість. Знаю, що влізливі поради знеохочують. Самостійне відкривання способів, як поконати труднощі, належить до приємностей енергійних людей. Правдивий мужчина хоче бути на свою власну руку відкривцем, ловцем, здобувцем, вояком, переможцем.

Колись знайду серед моїх паперів мою грамоту почесного членства і перешлю до Товариства «Україна» на спомин.

Діяльність Товариства йшла великими закрутами, як ріка, що завертає то вліво, то вправо, по широкій низині. Згубив я його з очей, бо події вид заступили. Дійшла до мене вістка, що лишило воно мури високої школи й перемінилось в загальне змагове

¹ У 1936 р. з нагоди 25-річчя спортивного товариства студентів вищих шкіл Львова «Україна» побачив світ альманах. У виданні поміщено декілька публікацій про становлення та розвиток різних видів спорту, статистичні дані, велику кількість світлин. Серед матеріалів є спогад Івана Боберського про обставини, за яких створювалося та робило свої перші кроки СТ «Україна». Текст відправлено 22 травня 1936 р. з Любляни. На той час Іван Боберський проживав і працював у словенському містечку Тржич. Текст публікуємо із збереженням мови і правопису оригіналу.

товариство, яке мірить свої сили в стрічах з другими клубами. В часописах читав я його назву й звіти з його виступів.

Лише боротьба вишколює засади боротьби.

Постійна вправа в шермі учить орудувати шпадою.

Дружинна гра на зеленій мураві впоює правила громадянського співділа: «Teamwork», яке веде до повного успіху, до перемоги противника в його власних «воротах»».

Любляна, Словенія, Югославія.

Дня 22-го травня 1936. [р.].

Публікується за виданням: Боберський І. Рухливі «Українці» // СТ Україна Львів. 25 ліття 1911–1936. – Львів: Накладом С. Т. «Україна», 1936. – С. 47–48.

Підготував Андрій Сова

Степан ГАЙДУЧОК

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ¹

Хліборобство, лови й воєнне діло приневолювали українців від найдавніших часів розвивати силу й гартувати своє тіло. Вроджений людині нахил до розваги спонукував молодь гратися: підбивати гілкою коротке полінце («кички»), бігати в колесі й у ряді, при власному співі з поданими руками, й нарешті танцювати при музиці. Кидання плиток через річку, камінчиків із праці до цілі, біг наввипередки, виривання палиці з рук, дужання [боротьба. – А. С.], змагання навкулачки, плавання, совганка на льоду [ковзанярство. – А. С.], санкування, їзда верхи, стріляння з лука – це найдавніші принагідні тілесні вправи укр[аїнської] молоді.

Систематичні фіз[ичні] вправи повстали щойно в ХІХ в[іці], й витворили їх швайцарці, німці, англійці, шведи, данці, чехи, нарешті за почином французів введено наново олімпійські змагання зперед 3.000 років, де тепер можуть мірити свої сили всі народи. Ці сист[емні] вправи завели у себе й українці, відповідно до відносин у поодиноких землях.

Перший укр[аїнський] підручник руханки видав О. Попович у Чернівцях 1889 [р.], перший устав для укр[аїнського] гімнастичного т[оварист]ва склав за чес[ьким] зразком 1894 р. В[олодимир] Лаврівський у Львові. Того самого року засновано перше укр[аїнське] руханкове т[оварист]во «Сокіл» у Львові, за почином інж[енера] Вас[илия] Нагірного. Воно поширило свою діяльність на цілий край і за почином Альфреда Будзиновського займається не лише гімнастикою і змагом, але й пожежництвом та мандрівництвом.

Великі заслуги для укр[аїнського] фіз[ичного] виховання поклав проф[есор] Ів[ан] Боберський, від 1901. р. провідник учит[ельського] гуртка, а від 1908. р. голова

¹ Степан Гайдучок (13.03.1890 – 16.03.1976) за своє життя написав чимало праць про українське тіловиховання. Серед іншого в нього є узагальнююча публікація про розвиток фізичного виховання серед українців. Зокрема, він долучився до створення першої української енциклопедії – «Українська загальна енциклопедія» (УЗЕ) або «Книга Знання» (Львів, Станіславів, Коломия), яка у трьох томах вийшла друком у 1930–1935 рр. в Галичині. До праці над виданням були залучені визначні українські науковці та культурні діячі, які проживали і працювали в різних країнах Європи та Америки. Найвідоміші серед них: Дмитро Антонович, Агенор Артимович, Леонід Білецький, Василь Біднов, Іван Боберський, Ілько Борщак, Сергій Бородаєвський, Євген Вировий, Теодор Галіп, Станіслав Дністрянський, Мирон Дольницький, Віктор Доманицький, Володимир Дорошенко, Олександр Доценко, Осип Думін, Андрій Жук, Василь Іванис, Борис Іваницький, Петро Карманський, Іссак Мазепа, Симон Наріжний, Іван Огієнко, Володимир Січинський, Степан Смаль-Стоцький, Дмитро Чижевський, Лев Чикаленко, Святослав Шрамченко, Вадим Щербаківський, Андрій Яковлів. Стаття Степана Гайдучка під назвою «Фізичне виховання» вийшла друком 1935 р. у третьому томі «Української Загальної Енциклопедії. Книзі Знання в 3-ох томах» у розділі «Україна». Публікуємо із збереженням мови та правопису оригіналу.

«Сокола-Батька». Він мав закорд[онний] руханковий вишкіл та визн[аний] організаційний хист і, як учитель гімнастики у львів[ської] укр[аїнській] акад[емічній] гімназії, розбудив в укр[аїнській] молоді охоту до фіз[ичних] вправ. У згаданій гімназії утворилися перші дружини «копаного м'яча», а за нею й ін[ші] укр[аїнські] школи заводили в себе змагові гуртки. 1911. р. укр[аїнські] студенти [Львівського] унів[ерситету] оснують змаговий клуб «Україна», що владжує змагання в легкій атлетиці, в дужанні й ситківці [тенісу. – А. С.]. Окружні здвиги «Сокола» в Стрию 1909. р. і в Тернополі 1910. р. підготували І. краєвий сокільський здвиг у Львові 1911. р.

1900. р. др. К[ирило] Трільовський засновує руханкові т[овариств]ва «Січі», гол[овно] на Гуцульщині, «Укр[аїнський] Січовий Союз» уладжує здвиги «Січей» у Станиславові 1910 [р.], у Снятині 1912. р., 1911 [р.] завдяки др. Ол[ександру] Тисовському починає організовуватися пласт в укр[аїнських] школах. 1912. р. за почином Ів[ана] Чмоли укр[аїнські] студенти львів[ського] унів[ерситету] звертають увагу на стрілецькі вправи, і 1912. р. в т[овариств]ві «Основа» владжено виставу нарисів до стрілецького однострою. Перші два стрілецькі т[овариств]ва «Січові Стрільці» і «Стрілецький Сокільський Курінь» утворилися у Львові, далші в Дрогобиччині. Організатором сокільських стрільців був Семен Горук. У ІІ. краєвому здвизі 28.VI.1914. р. у Львові взяли участь «Соколи, «Січі», змагові клуби, пластові гуртки, стрілецькі відділи, і в же в серпні 1914. р. члени цих товариств добровільно зголошувалися до легіону «Українських Січових Стрільців», що 1918. р. став зав'язком Укр[аїнської] Галицької Армії. По війні всі Січові організації зперед війни порозв'язувано [припинено діяльність. – А. С.], таксамо перестав існувати від 1930 [р.] Пласт. А проте руханкова ідея не гине, як де є змога, гімнастичні т[овариств]ва стараються відновити свою діяльність. «Сокіл-Батько» уладив 1923. р. «Запорозькі ігрища», а 1934. р. ІІІ. краєвий здвиг. Молодь «Рідної Школи» у Львові виступає на своїх щорічних здвигах із гарно підготованими вправами на площі «Сокола-Батька». «Карпатський Лещетарський Клуб», оснований 1924. р. зорганізував укр[аїнських] лещетарів [лижників. – А. С.] та відкрив 1933. р. свій власний захист у Славську. «Укр[аїнський] Спортовий Союз», оснований 1925. р., старається переводити пляново змагання. На місце порозв'язуваних «Січей» Р[оман] Дашкевич дав 1925. р. почин до основин «Лугів», які відкрили у Львові 1934. р. «Луговий майдан». Утворена 1931. р. руханкова організація радикальної молоді «Каменярі» перевела свій здвиг 1934. р. в Тернополі.

На Закарпатті розвиваються по війні руханкові товариства й пластові гуртки, в найновіших часах – (гол[овно] між гуцулами) «Січі». На Буковині, де до війни було 112 «Січей» і був «Союз Січей» (від 1904 [р.]), порозв'язувано по війні всі «Січі», є тут лише гуртки копаного м'яча (найважніший «Довбуш» 1920) у Чернівцях.

На Наддніпрянщині почала молодь, від 1911. р. цікавитися руханкою під впливом Львова. Больш[евицька] влада склала одноцільний плян фіз[ичного] виховання для цілого СРСР, і його виконують за вказівками централі в Москві. Для УСРР основано п'ять установ для вишколу вчителів фіз[ичного] виховання (Харків, Київ, Одеса, Дніпропетровське, Артемівське). Інститути, які стежать за впливом фіз[ичних] вправ на людське тіло, існують у Києві, Одесі й Харкові. Кожний громадянин має виховатися на «оборонця рев[олюційних] досягнень» і дістати відповідну посвідку.

Між укр[аїнськими] емігрантами в ЧСР працюють у Празі «Союз укр[аїнського] сокілства за кордоном», оснований 1931. р. й «Укр[аїнський] січовий союз», оснований 1927. р.: «Канадійський український спортовий клуб» у Вінніпегу, оснований

1926. р., стає до гри з англ[ійськими] і фр[анцузькими] дружинами в ставку (бейзбол). «Січковий Союз» у Америці» оснований 1917 [р.], уладжує летунські курси. В Аргентині основуєть «Соколи» від 1930. р.

Література: Франко Т., Історія і теорія руханки, Львів 1923; Гайдучок Ст., Провід тілесного виховання [«Канадйський Фармер»], Вінніпег, 1927; Вісник фіз[ичної] культури, Харків 1928–30; Фізкультурник України, Харків, 1931; Спортовий альманах [накладом кооперативи «Вогні»], Львів, 1933.

Публікується за виданням: Гайдучок С. Фізичне виховання // Українська Загальна Енциклопедія. Книга Знання в 3-ох томах / Під гол. ред. Івана Раковського. – Львів–Станіславів–Коломия: Видання кооперативи «Рідна Школа», 1935. – Том третій. – С. 991–993.

Підготував Андрій Сова

Оксана СУХОВЕРСЬКА

ЖІНОЧИЙ СВІТ І КУЛЬТ ТІЛА

«Дайте людині здорове, кріпке, гарне тіло!» – так кличуть тисячі, тисячі голосів культурних народів. «Здорова людина!» – яка чудесна сила, яка краса міститься в цих словах! – «Здорова людина» – це стремління схопити ідеал рівномірно так духово, як і тілесно розвиненої одиниці, – це могутча, чудодійна сила відновлення народів, рас, людства.

Стремління скріпити і затримати здоровля гімнастичними вправами йде до нас зі світаючої культури греків і римлян. Давно знайдений клич: «В здоровім тілі, здорова душа» містить в собі глибокий зміст і для нашого часу.

Як поперед усього було б добре, коли б і наш жіночий світ розважив і схопив сю стару правду! Видвигнім знову минувші, великі ідеали, які вказували, що культ тіла, нарівні із культом духа, має творити суспільну освіту. Говоримо багато про освіту, але не тямимо, що основою всякої суспільної освіти мусить бути сила і тілесна справність. Греки осягнули найвищий щабель їх культури в часі їх совершенного розвою гімнастичних вправ. В сучасних часах імя «знагної культури» носять народи Скандинавії, Америки, Англії, Німеччини, а навіть і Чехії, котрі заразом є майстрами і фізичної культури.

Духово і тілесно здорова одиниця є скарбом, є продукцією народу. Фізичні сили народів у звязку з морально-духовими силами будують і зберігають держави. Одиниці, які народяться з дужих і здорових тіл, будуть творчими віщунами моральної сили держави.

Тут саме поставлю сей запит: «А що приносить для народу жінка, своїм здоровлям, своєю красою?»

Жінка? – Вона повинна бути жрекинею ідеї тілесного здоровля і краси. На ній тяжить також ступінь відповідальности за покоління народу. Від духової і тілесної справности та краси жінок залежить здоровля, сила й краса грядучих поколінь. Здоровля наших жінок – це – здоровий наш народ; хора жінка – це – хорий народ.

Тож жіноцтво мусить якнайпильніше дбати за свою духову і тілесну цінність і якнайстаранніше піклуватися своїм тілом, щоби належно приготувити себе до відвічальности у культурній діяльности. Жінка має приготувити і загартувати для світу й життя діточі тільця. На ній тяжить також обовязок турбуватися про здоровля своїх найближчих дома, як рівнож і своїх ближніх поза домом. Жінки повинні завжди питатися: «Що станеться в будуччині? Чи проклін звироднілих поколінь не буде тяжити на нас?»

Не можна одначе не звернути уваги на се, що тіло треба плекати не ізза самого тіла, але у звязку з розвиненням духової освіти. Буде важне й це, що всяка пересада в тілесній чи духовій культурі мститися також на вихованню молодіжи. Бо коли пере-

важає лише тілесне виховання молоді, тоді занепадає духовна культура й розвій народа; навпаки – надмір лише духового вишколення й занедбання культу тіла – мститься некорисно на життєздатности раси.

Подивіться на сучасне культурне життя – який зріст багатств і нужди! Пригляньтеся цілому світові розкошей і терпінь... Глядіть на панів, пролетарів і нуждарів і запитайтеся: «Чи сучасне людство є здорове?» У відповідь знайдете трагічну долю цивілізації, що викопала гріб знищення, принесла грізну хмару упадку і звиродніння тілесних сил. Стара й давно забута казка про наших здорових, дужих прародичів. Вони жили на лоні природи, працювали на свіжій воді, – сонце освічувало й гріло їх сталеві мязи. Майже кождий із них розвивався правильно, природно. Руханкові, фізичні вправи були для давних людей зайві. Давня, стара це казка!

А нова, сучасна казка про теперішніх людей яка? – Не є радісна, не приносить оживляючої сили здоровля. Щораз далі віддаляється людство від природи, фізична праця, рух, стають ограничені. В сьогоднішніх обставинах мало інтелігентних людей займається фізичною працею, а інші знова живуть виключно лише фізичною, тяжкою працею. Одні і другі провадять неприродне, нездорове життя, яке виснажує нерви і нищить тіла людей.

Правильний розвиток людини вимагає, щоб нарівні працювали так умові, як і фізичні сили. Природа здорової людини домагається рівноваги до заховання золоті середини. Цей, котрим знає уживати рівномірно фізичної і умові праці, може стати найздоровшим і найсильнішим.

Сучасна казка про тіло людини сумна, – бо говорить нам, що маємо звиродніле тіло, а нерви наші так розбиті.

Чую ваш голос жінки... Співаєте таку гарну пісню: «Нехай живе краса!» Так, розумно вимовляєте ці слова. Я бачу вас, жінки – ох, як гарно ви пристроєні, які пишні одяги на вашім тілі! Слухаєте опянюючих нашептів: «Ах, які ви гарні, чарівні!» Але чи ті осуди вашої краси є чисто естетичної натури? Треба би вас побачити у вашій наготі. Скиньте ваш модний одяг, відслоніть ваше тіло. Вже? – так! – Бачу вашу наготу, і плутаються сумні рефлексії про естетичну оцінку ваших форм тіла. Ентузіазм захоплення вашою красою блідне, – а гарна пісня «нехай живе краса» звучить так фальшиво.

Сумно... Жінки, прикрашуючи своє тіло, не вміли і не вміють оцінити цього, чи ця пишна, стрійна їхня одежа не вплине некорисно на здоровля, чи відповідь домаганням гігієни?

Наші бабки і матері довгі літа стискали свій гнучкий стан панцирем шнурівки і цим варварським наказом моди причинилися до звиродніння раси. Привичка ношення шнурівки і обтислих одягів – шкодить людям більш, чим війни, голод і хвороби. А ноженята ваші як вбуваєте? Також по-варварськи – чому носите високі заклабуки? – Ах, яку шкоду приносите своїй красі! Приносите, жінки, своїми невідповідними одягами стільки шкоди, як мушкетери алькоголем.

Приглядаюся далі твоїй наготі, жінко. Що ж бачу? Ох, яка ти погана, сучасна модерна жінко! Твої форми тіла надто затовстилися! А твоєї сестри робітниці форми тіла які? – надмірно сухі – жилисті – виснажені тяжкою фізичною працею. Сучасна жінко, твоє тіло негарне, нездорове; на тобі тяжить прокляття звиродніння тілесної краси!.. Праця, боротьба о хліб, бездільність, привичка моди витиснули на тобі погане клеймо.

На щастя жиємо у віці гігієни і тепер повинно жіноцтво сплатити затягнені довги – треба рятувати тіло, треба ушляхотнити його красу.

Мусимо втягнутися всі до титанічного діла – до піднесення здоровля й гігієни нашого народу. Ставайте до праці, жінки! – Посвятить на плекання тіла бодай короткий час, а докинете і свою лепту на жертівник народньої повинности.

Хочу збудити у твоїм серцю, українська жінко, бажання бути здоровою, сильною. Бажання бути здоровою повинно захопити якнайширші маси жінок, – і наколи б вони захотіли бути здоровими так, як хочуть бути багатими й гарними, то світ змінився б на краще. Заспівайте, українські жінки, і ви: «Нехай жиє краса і здоровля жіночого тіла!» Шкідливий вплив модерного життя старайтеся вирівняти тілесними вправами в руханці, спортовими грами, прогульками, а піднесетеся з глухого поневолення й причинитеся до оздоровлення нашого народа.

Публікується за виданням: Федів-Суховерська О. Жіночий світ і культ тіла // Наш світ. Альманах «Жіночої долі» з додатком календаря на рік 1928. – Коломия: Накладом редакції часопису «Жіноча доля», 1927. – С. 144–147.

Підготував Андрій Сова

Петро ФРАНКО

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ СЕРЕДНИХ ШКОЛАХ У 1911/12 Р.

Помимо того, що в теорії всі годять ся на принцип, що фізичне виховане повинно рівнорядно поступати в умовим, то в дійсности до переведеня того принципу в жите досить ще далеко. Справа фізичного вихованя нашої молодежи тільки в останних роках поступила в перед, та поступила зовсім не в таких розмірах, як повинна й могла була поступити. Фізичне виховане не стало в нас загальним, а обовязкова руханка є лише в ц[ісарсько] к[оролівській] державній гімназії в Кіцмани і приватній гімназії в Рогатині, в реальній гімназії в Буську, в дівочій гімназії Василянках у Львові і в семінарії Українського педагогічного товариства у Львові. В державних гімназіях наука руханки надобовязкова, хоч деякі заведеня мають свої окремі салі, як прим[іром] львівська академічна гімназія у Львові та гімназії в Перемишли і в Станиславові. В Станиславові була година руханки обовязковою в двох низших клясах, в висших була надобовязковою. Ученики вже самі на стільки розуміють вагу тілесного образования, що ніякий надобовязковий предмет не стягав тільки прихильників, як руханка і спорт. Се й зовсім зрозуміле: більшість учеників – се селянські діти, що дома привикли до фізичної праці, що робить їх жвавійшими, тож у місті, не маючи нагоди до ораня, воженя і скидання снопів, молоченя і т[ак] д[алі] заступають продуктивну працю непродуктивною руханкою. Лежало і лежить в силі зарядів бурс і інших інститутів, де находять ся ученики хоч у трохи більшим числі, вивчити своїх питомців якого небудь ремесла, найрадше столярства, теслярства, боднарства, а з більшим вкладом коштів слюсарства, ковальства, монтерства і т[ак] д[алі], так щоби ученики самі могли виконувати всякі поправки в домашнім заведеню. По інших краях давно вже заведено шкільні ручні роботи не усуваючи очевидно руханки і спорту, що для доростаючої молодежи конче потрібні. Зачинають про се й у нас думати, так прим[іром] управа перемиської гімназії закупила столярський варстат з найпотрібнішими знарядями за 90 52 К[орон], щоби члени обох тамошних спортових кружків «Сянової Чайки» і «Запорожа» могли собі самі направляти саночки і інші змагові прилади. Се має бути завязком столярської робітні. За примір повинні се взяти собі всі наші середні і народні школи, передівсім приватні. Справа ся зовсім не маловажна, як би могло па перший погляд здавати ся, бо коли молодіж привикне до систематичної, хосенної праці, з котрої буде мати наглядну, безпосередну користь, то певно не покине такої праці, а візьме ся до всякої иншої і в пізнійших літах. Певно, що подібна праця не може забирати часу, призначеного на важнійші річи, та чи не можна би їй посвятити деякі години в свята і неділі й на сю ціль дістати дозвіл і апробату у відповідних чинників? Умового перетяженя від ручних робіт, як різьбарства, модельованя, малярства (навіть неартистичного) нема що бояти ся, о скільки подбає ся, щоби сі занятя не тревали

за довго. Дотого такі занятя будуть навіть приемним відпочинком для «занованих» хлопців і дівчат. Що до дівчат, то їм, у їх більше сидячим житю, відповіднішими будуть прогульки, котрі повинні робити навіть в непогоду. Очевидно не треба їх наперед залякувати перестудою, сухотами і иншими карами, лише подавши точні гігієнічні вказівки і давати трохи більше самостійности, а певно, що в недовзі зачнуть собі самі давати знаменито раду. На дальшій табличці маємо зіставлене важнійших дат, що дотичать фізичного вихованя молодежи тих наших середних шкіл, яких звіти були мені доступні. Відразу, що впадає в очи на сій табличці так се павзи і знаки питаня. Але до сього ще верну, а тепер присвячу кілька слів розглядови сеї «статистики».

В державних школах руханка є надобовязкова, а число годин дуже мале, бо пересічно один відділ має лиш одну годину на тиждень, а виїмок дає Тернопіль з двома годинами тижнево. В станиславівській українській гімназії перша кляса мала по 2 год[ини] а друга і висші по 1 год[ині] тижнево. Се на кождий випадок трохи замало! А псує тут цілу справу, що кождий охотник старає ся використати ту годину основно і «добре вирухати ся», що є зовсім негігієнічно і дістає ва кару на день або два дни біль в мязах а з тим деяке пригнобленє. Шведи давно вже дійшли до того, що їх руханка треває пів години, а звертають увагу на відживленє всіх тих функцій, які подавляє сидяча наука в школі (слабий віддих, злий біг крови, горбленє, наплив надміру крови до голови, бічне викривленє хребтового стовба [у дівчат]); за те руханка відбуває ся три рази на тиждень, є спокійна, обдумана і вповні відповідна. Очевидно, що в обсяг руханки входять також гри і забави на площах, танець, літні і зимові прогульки та спорти.

В гімназії у Кіцмани стоїть справа значно ліпше, бо 8 відділів (певно клясами) вправляє по 3 години тижнево, а можна надїяти ся, що ті три години не є злучені разом, але розложені по одній на що другий день. В приватних гімназіях і семинари Українського педагогічного товариства кождий відділ мав по дві години (в семинари з виїмком четвертого курсу). На жаль в звітах не значено, які се години перед чи пополудневі і чи вони получені на один день, чи розділені. Знаю лише, що в Станиславові були се ранішні години, але що руханкова саля находить ся при гімназії, то принайменшм мале часу тратити на саме ходженє. Гірше було з У[країнським] П[едагогічним] Т[овариством], де кандидатки, що мали ранішні години, мусіли з ул[иці] Мохнатського мандрувати на ул[ицю] Руську до «Сокола» (16 хвиль ходу) а опісля назад на годину иншого предмету або, коли се була друга година пополудни, до дому. Години були получені. Лиш четвертий курс мав одну годину, від осмої до девятої, отже кандидатки о 8 починали з правила сходити ся, а відходили з салі три чверти на девяту. Але годі у Львові вимагати пополудневих годин, бо учениці мешкають по цілім Львові і тратили би на ходженє за багато часу. За те, коли вже кождий відділ має по 2 год[ини] разом і то раз на тиждень, то найкраще було би дати сі години як третю і четверту а опісля розпускати домів. Бо дві години руханки втомляють за надто і по них увага розірвана а тіло втомленє. Те саме, що про жіночий семинар можна би сказати й про всі инші школи, де години руханки вставляють між инші.

Школа	число учеників	ходило на руханку	забавовий фонд	вправ стріляня	саля	відділи і години	число прогульок	вправ спортових	пласт	площа до забав і гор	учитель
Академічна гімназія у Львові	1250	над. 577	1376 К. 300 ?	15	власна	12 від. 12 год.	22 близькі	60 кружок	12	«Сокола Б.»	кваліф.
Гімназія в Коломиї	613	над. 235	721 К. ?	–	«Sokol»	8 від. 8 год.	4 дальші кружок	? кружок	кружок ?	за містом винанята	?
Гіmn[азія] в Перемишли	930	над. 383	965.51 841.73	106	власна (спільна)	10 від. 10 год.	7	169 кружок	–	огород. площа за містом	кваліф.
Гіmn[азія] в Тернополи	645	над. 221	? ?	75	?	5 від. 10 год.	21 лещет.	кружок ?	кружок ?	?	кваліф.
Гіmn[азія] в Кіцмани	503	обов.	566	46	власна	8 від. 24 год.	2 наукові	?	?	Суховерська толока	кваліф.
Дівоча гіmn[азія] в [Вас]илия-нок у Львові	145	над. 31	94.64 51	–	«Сокіл Б.»	1 від. 2 год.	?	37 кружок	–	«Сокіл Б.»	кваліф.
Семинар У.П.Т. у Львові	137	обов. 134	?	–	«Сокіл Б.»	4 від. 7 год.	?	? секція	?	–	кваліф.
Приватна гімназія в Рогатині	534	обов.	1142 140.50	–	–	6 від. 12 год.	16	?	?	?	?
Приватна гімназія в Збаражи	70	над. ?	? 18	–	–	2 від. 4 год.	?	?	?	подвіре	?
Приватна гіmn[азія] реальна в Буську	86	обов.	?	–	–	3 від. 6 год.	16	?	?	?	?

З власної салі користають лише академічна гімназія у Львові, гімназії в Перемишли, в Кіцмани і в Станиславові і, здає ся, жіночий ліцей в Перемишли; всі інші школи або не мають салі (гімн[азії] в Буську, Збаражи, Рогатині) і користають в погідні дни подвірєм і толокою, а в непогідні дни шкільними саями, або ті салі позичають у руського товариства «Сокіл» або польського (одинокий здає ся випадок в Коломиї!). Хиба мріяти можемо про такий стан, де би кожда школа (отже й народна) мала свою вигідну рухівню у власнім заряді а за нею величезну площу до гор і забав та купіль.

В другій рубриці подано число учеників, що були в данім закладі при кінци шкільного року. В рубриці «ходило на руханку», зазначено відразу чи руханка була обовязковим предметом чи надобовязковим. Деякі звіти подають лиш, що руханка була обовязкова і не подають числа учасників або числа тих, що на руханку не могли ходити.

Що до забавового фонду, поміщеного в дальшій рубриці, то викази під тим оглядом дуже неточні або й нема їх зовсім. Цифра понад крискою означає кілько призначено на «забавовий фонд» (звичайно при вписах окрема оплата в висоті 1 К[орона] від ученика) а під лінійкою кілько видано. Звичайно обі цифри не стоять в жаднім льогічним відношеню. Із суми 1376 К[орон] в акад[емічній] гімназії у Львові зазначено в звіті видаток 300 К[орон] на винаєм площі; без сумніву видано також дещо на прилади (мячі і т[ак] д[алі]), але кілько? Про се нема ані згадки. Звичайно так буває, що коли в гімназії є спортовий кружок, то він за свої фонди справляв прилади, а з забавового фонду одержує лиш незначні підмоги; де подівїє ся решта забавового фонду, не можна зміркувати. В одинокім Перемишли зужито фонд у відповіднім відношеню, а в Збаражи навіть без фонду закуплено один мяч за 18 К[орон].

Певно, що фізичне вихованє коштує, та гріш виданий на сю ціль не пропащий, хоч би декому й здавало ся, що руханка або спорт се люксус для «паничків»; сей гріш може й повинен дати добру підвалину нашого здоровля, здоровля цілого народу. Коли вже що лишає ся, себто не видано всіх гроший на прилади або урядженє прогульок, то можна дати оглянути всіх дітий вправному лікареви і звіт з оглядин помістити у звіті, як се зроблено в Кіцмани.

Окрім руханки й спорту заведено ще декуди військову науку стріляня; заведено її в гімназіях у Львові, Перемишли, Тернополи та Кіцмани. Про відповідність такої науки у школі не буду тут говорити, а цифри учасників стріляня говорять самі за себе.

Більше значіне мають рубрики з прогульками, спортом та пластом. На жаль і тут величезні прогалани та неточности і до цифр в них виписаних, треба ставити ся обережно і радше приймати тут чотири рази більші, як подані в звіті. Дуже часто роблять кружки прогульки на свою руку, а звіт в прогульок мусять з них учителі руханки прямо силоміць витягати. Чільне місце займає під тим оглядом Тернопіль, що відбув 22 зимові прогульки на лещетах. Певно жадної більше дневної або цілонічної?

Велику вартість у поширеню руханки та спортів а передовсім тих останніх, мають гімназійні кружки або спортові секції ширших «наукових» кружків. Дуже добре розвивають ся кружки в Перемишли (2), Тернополи (1), Львові (1). Діяльність їх все ще невелика, то на разі годі від них більше вимагати.

В найновіших часах загальну увагу звертав на себе «пласт», зайшлий з Англії під назвою «скавтіngu». Се не є ніякий змаг, як хибно подав котрийсь звіт, се радше цілий систематично переведений спосіб практичного вихованя. Пластові кружки (гімназійні) були в Коломиї і Тернополи; негімназійні по всіх наших містах, де є середні школи. На пласт треба безусловно звернути більше уваги, бо він на се вповні заслугує.

Остає ще справа учителів, котрих безусловно маємо за мало; а не маємо ані одної учительки... З приватних жерел знаю, що до руханкового іспиту підготовляють ся панночки, та якось не здають.

На кінці подам короткий взорець, як повинна би виглядати статистика фізичного виховання, очевидно лиш в загальних рисах, спільних усім закладам. Подаю тут дати чотирох курсів семинара У[країнського] П[едагогічного] Т[овариства] у Львові.

Назва, місцевість, рік. Всіх учениць 136 (з кінцем року). На руханку ходило 134. Саля: винаймає ся в Соколі. Наука руханки: обовязкова, передполуднева. Відділів: 4; годин тижнево: 7 (4 курс має одну годину тижнево). Забавовпй фонд: ? Видано в році 1911/12? Площа забав: ?

Назва спорту:	I курс	II курс	III курс	IV курс	Разом
Весловане	6	9	4	7	26
Плаване	6	10	10	10	36
Кімнатна руханка	14	12	–	15	41
Прогульки літом в гори	8	13	10	7	28
Їзда на кони	10	9	9	7	35
[Їзда] на санчатах	19	25	11	4	70
[Їзда] на совгах	1	5	3	6	15
[Їзда] на колесі	–	3	4	4	11
До товариств ходило на рух. (прив.)	6	4	3	3	16
Сонічні купелі	–	–	1	1	2
Кручений танець	15	25	18	18	76
Ситківка	–	3	2	2	7
Стріляне з лука	–	1	1	1	3
Їзда на точинках	–	–	1	1	2
Фехтоване	–	–	–	–	–

Пластунки? Кружок: Спортова секція Літературно наукового Кружка. Членів мала секція? Дохід? Розхід? Остає? Число прогульок? Куди? Коли? Хто написав описи прогульок? Число, дата, місце уряджених руханкових або руханково-звучних концертів? Руханкові точки? Дохід (чистий)? Уряджене коштувало? Учитель руханки: кваліфікований.

Публікується за виданням: Франко П. Фізичне виховане в українських середних школах у 1911/12 р. // Наша Школа. Науково-педагогічна часопись. Орган Товариства українських учителів середніх і висших шкіл. – Львів–Чернівці, 1913. – Зш. 3. – С. 176–181.

Підготував Андрій Сова

Тарас ФРАНКО

ПОЧАТКИ УКРАЇНСЬКОГО СПОРТУ У ЛЬВОВІ¹

Український спорт у Львові повстав на початку біжучого століття [XX ст. – А. С.] – з маївок. Під проводом пок[ійного] проф[есора] Р[омана] Цеглинського вибиралася молодь української академічної гімназії у Львові кілька разів до року, звичайно в травні й червні, на прогульку за місто. Хлопці брали зі собою перекуску й кілька центів на прецлі, морожене або лімоняду і серед сміхів, дотепів і великого галасу, йшли за професором на погулянку або Кайзервальд. Зпочатку відходила переважно кічка і рухові забави: третяк, перерваний король, згодом узявся звідкись мяч. Став осередком заінтересування цілої молоді, випер відразу інші забави, крім кічки (гилки) і переможно вдержується до сьогодні на першому місці серед інших спортів. Але початки були трудні. Професор не знав, що з мячем робити. Як фільольог, чув щось про har-pasturn, але правила англійського союзу копаного мяча були йому чужі й невідомі. Найлегче йшло з уставленням воріт: хлопці понаскидали по дві купи блюзок і шапок і брамки були готові, віддалені від себе на яких 150 метрів. Вся молодь ділилася на дві величезні дружини і на безмірному грищі [майданчик для спортивних ігор, ігровий майданчик. – А. С.] чекала нетерпеливо на початок гри. А початок був дуже оригінальний. На середині грища лежав на землі мяч, а з обох сторін розбігалися проти себе два провідники дружин, найліпші бігуни й в повнім бігу мали копнути мяч. Потім наставала загальна чудова копанина і пекольний вереск. Мяч крутився як тріска в полонці, копаний рівночасно в стиску, не мав виходу зпоміж ліса ніг. Колиж вирвався десь щасливо, зараз гнали за ним завзятуші купи копунів, окружали збитою масою і ногами куди попало, переважно по кістках товаришів. Згодом слабші підкошені відступали, стиск проріджувався і можна було десь колись стрілити ворота.

Дальший етап розвитку копаного мяча й інших спортів датується з приходом енергійного і фахового провідника, проф[есора] І[вана] Боберського. Професор,

¹ У 1936 р. з нагоди 25-річчя від заснування спортивного товариства студентів вищих шкіл Львова «Україна» побачив світ альманах. У виданні поміщено декілька публікацій про становлення та розвиток різних видів спорту, статистичні дані, велику кількість світлин. Тарас Франко був одним із засновників СТ «Україна», а від березня до кінця 1923 р. очолював цю спортивну організацію. В альманасі з нагоди 25-річчя СТ «Україна» поміщено публікацію Тараса Франка про початки українського спорту у Львові. У ній зосереджено увагу на діяльності професора Івана Боберського, «Українського спортивного кружка» та Українського спортивного кружка «Дніпро». Хронологічні межі статті охоплюють 1906–1911 рр. У цей період «Український спортивний кружок» в Академічній гімназії та її філії у Львові сприяв популяризації спорту в українському середовищі Львова та Галичини і дав поштовх до створення СТ «Україна», «Пласту», «Змагового союзу». Текст публікації Тараса Франка подано із збереженням мови і правопису оригіналу.

германіст і руховик, учив гімнастики надобовязково, а в літній порі громадив учнів охотно на «кайзервальді» і там почав правильні тренінги копаного мяча. Систематично навчав подавати мяч короткими пассінгами, стонувати (задержувати), провадити, стріляти наріжняка карного [кутовий удар. – А. С.], відбивати головою. Молодь української гімназії згуртувалася в У[країнському] С[портовому] Клубу і поділилася на дружини копаного мяча. Змагання розгрівали зпершу зі собою, потім з жидівськими і польськими дружинами. – Проф[есор Іван] Боберський бачучи велике замилювання молоді до мяча, спровадив з Праги фахового тренера п[ана В'ячеслава] Льомоза активного гравця «Слявії» чи «Спарти» праської, що на той час було не аби якою сензацією. Пан [В'ячеслав] Льомоз, низький, симпатичний блондин, показався добрим організатором, імпував усім змагунам феноменальною технікою гри, чудесним опануванням мяча й ефектовними «бомбами». Учив наших хлопців так пильно, що вже по кількох тренінгах, рівень гри цілої дружини піднісся значно. Памятаю, яке захоплення викликала двоциферна перемога української одинадцятки над «Гасмонеею» на янівських оболонях. [В'ячеслав] Льомоз грав у центрі нападу і сам стрілив переважну кількість воріт. Жиди не доходили до голосу і ганебно програли. З польськими дружинами йшло трудніше, бо ті швидше почали копати й швидше мали власні грища. Памятаю, що ні з «Чорними» ні з «Погонєю» УСК не міг виграти.

Дальшим етапом розвою українського спорту у Львові було закупно українського городу на стрийському, з прекрасно урядженою площею і ступницею [трибуна. – А. С.]. УСК почав не лише тренінги фотбалеви на приписовім грищі, але й легкоатлетичні вправи приборами, що їх закупив частинно проф[есор Іван] Боберський, а частинно за власні фонди. – Крім УСК-а оснувався ще клуб спортовий «Дніпро», що гуртував українську молодь з польських гімназій. По кількох змаганнях, у яких УСК переважно програвав, показалося, що «Дніпро» мав ліпший напад. По злиттю обох клубів той атак задержали в цілості в першій дружині УСК-а. Душею його був низенький [Кость] Гусаківський, хитрун і технік надзвичайний, спеціаліст від бомб був правий лучник [півсередній нападник. – А. С.], на обороні грав пок[ійний Василь] Остапчук, воротар був низький, але дуже завзятий, цілість не гірша від нинішніх А-клясових дружин.

По мірі того, як члени УСК здавали матуру і вступали на вищі школи Львова, зродилася серед них потреба продовжувати спортові заняття в окремому від УСК клубі. На кілька літ перед світовою війною скликано сходини активних спортовців академіків і техніків й рішено заложити спортовий клуб. З різних проєктованих назв залишалася назва репрезентативна, назва всім дорога, назва майбутньої держави «Україна». Про це повинні добре памятати всі члени й змагуни заслуженого Товариства, якого ювілей сьогодні святкуємо. Клуб виріс на товариство, з академічного став загальним, але український спорт репрезентувати мусить так довго, поки його назва обійме ширший, найширший терен. Що дай Боже як найшвидше!

Публікується за виданням: Франко Т. Початки українського спорту у Львові // СТ Україна Львів. 25 ліття 1911–1936. – Львів: Накладом С. Т. «Україна», 1936. – С. 30–33.

Підготував Андрій Сова

Валерій ДЖУНЬ

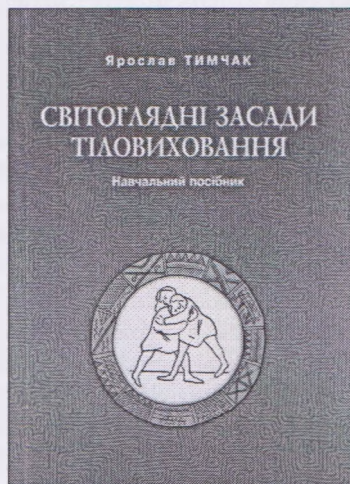
[Рец.]: МАЙЖЕ ЯК ПО ПЛАТОНУ [на]: Тимчак Я. Світоглядні засади тіловиховання (фізичного виховання і спорту): навч. посібн. – Львів: ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2020. – 96 с.: іл.

Цікаво було готувати рецензію курсу, викладеному кандидатом наук і доцентом Ярославом Тимчаком в навчальному посібнику з двох причин.

Причина перша. Причетний до його появи у свій час на кафедрі теорії і методики обраного виду спорту, на якій згодом став працювати Ярослав Тимчак. Сталося це наступним чином. У 1990-х роках, коли кафедри шукали оптимальні моделі роботи була запропонована наступна процедура. Деякі філософські курси, що стосувалися спортивних спеціальностей було запропоновано планувати на спеціальних кафедрах, куди й передали курс «Філософські засади фізичної культури і спорту», який раніше читав на кафедрі соціальних наук автор цих рядків. Але потім про цю пропозицію не забули, курс залишився на спеціальній спортивній теоретичній кафедрі, його почали читати фахівці цієї кафедри. Щоправда, згодом курс цілком обґрунтовано уточнили з огляду на наявний склад працівників кафедри і у підсумку він отримав назву «Світоглядні засади тіловиховання». Мушу визнати, що автор, який взявся його готувати, проробив великий обсяг роботи: відвідував філософські студії в Українському Католицькому Університеті, де читали лекції фахівці з Києва, і отримав відповідний сертифікат. Це свідчить про відповідальний підхід до його підготовки і освоєння курсу, що заслуговує на повагу і схвалення.

Залишається лише уважно простежити за результатом цієї роботи, презентованому у навчальному посібнику, який так і називається – «Світоглядні засади тіловиховання» («фізичного виховання і спорту»). Маю також сказати про те, що автор довго і скрупульозно обдумував структуру цього курсу, на якій не міг не відбитися його власний науково-методичний інтерес до історії тіловиховних традицій різних часів і народів. Звісно, що український контекст у цьому інтересі органічно вплетений в загальну тканину міркувань стосовно «тіловиховної культури» окремою, вибраною для цього, темою. Навчальний посібник видрукувано у 2020-му році в обсязі 96-ти сторінок. Він включає 7 наступних тем:

1. Світоглядні підвалини становлення тіловиховної культури.

2. Звичаєвий уклад життя архаїчних спільнот: тіловиховний аспект.
3. Атлетика й агоністика Античної Греції.
4. Звичаєвий уклад життя праукраїнців та їхні архаїчні протоформи тіловиховної культури – ігрища.
5. Тілесність у християнському світогляді.
6. Аспекти тілесного удосконалення в духовній спадщині традиційного Сходу.
7. Гуманістичні основи сучасних форм і напрямів тіловиховної культури.

У «Змісті» є також таблиця структури та розподілу навчального матеріалу. Загальна кількість годин залишилася тією ж, як і «філософських засад» – 54 години. Змінилася, зрозуміло, і «сітка» аудиторних годин – відповідно 14 годин лекцій та 18 годин семінарських занять.

Архітектоніка теми включає короткий зміст лекційного матеріалу з переліком основних питань, виклад ключових слів, розгорнутий план заняття для семінарів з деталізованою структурою запитань, далі слідує словничок з основних понять теми, запитання для самоконтролю, теми рефератів і список основної та допоміжної літератури. Наприкінці книжки – 12 сторінок досить якісних ілюстрацій до тем, перелік видів контролю за модулем, присутність анотації трьома мовами (українською, польською, англійською) і доречну авторську довідку як завершення книжки.

Отже, курс авторський, що є великим досягненням. Окремі його ідеї проходили неодноразове обговорення на кількогадинних неформальних теоретичних семінарах з участю Анатолія Коваленка, Андрія Сиви, Ярослава Тимчака і автора цієї рецензії, що сприяло поступові у його підготовці.

Разом з тим є в навчальному посібнику і дискусійні моменти, що не вирішені, чомусь, і до сьогодні.

Перша сторінка роботи, яка копіює обкладинку в назві курсу «Світоглядні засади тіловиховання» має уточнююче формулювання того, чого стосуються світоглядні засади – «фізичного виховання і спорту». Перше формулювання є, на мою думку, ширшим і глибшим за змістом, оскільки включає і вартісні виміри. Друге ж, на перший погляд, прив'язує його до усталеної в радянській педагогіці та спортивній науці класифікації термінології, що виростає з традиції недооцінки духовного чинника в людському житті й утвердження переваги соціального над персональним. Ототожнення соціального і духовного означає знецінення власне духовного, на що у минулому ніколи уваги не звертали. Револуція Гідності остаточно посприяла поверненню особового (духовного) виміру у природу української людини: до неї самої, а отже і до відповідальності за її самоздійснення, яка до цього часу беззастережно в людських очікуваннях передавалася соціуму, усталюючи цим патерналістський дискурс між суспільством і індивідом. Разом з тим у вступові до навчального посібника автор правильно розставляє акценти у твердженні стосовно «взаємнопроникності, інтегрованості й зумовленості надбань загальної культури людства і культури фізичної» (с. 4), адже «спеціальна гуманітарна підготовленість студентів фізкультурного вишу цього потребує» (с. 4). Також словосполучення «світоглядних основ» в контексті авторської подачі вже в його поясненнях мало б звучати – «світоглядних змістів», оскільки погляди, наприклад, не належать до основ, а впливають з них! Отже, промисленість опорних термінів в окремих сегментах викладу мала би бути, дещо, ретельнішою. Також автор має бути уважніший

до історіографії питання. Наприклад, до теми № 4 в списку основної літератури подається прізвище В. Старкова з посиланням на автореферат його дисертації, виконаної у 1991 році. Доводилося слухати на наукових конференціях у Львівському державному інституті фізичної культури, а потім і в ЛДУФКу – цього дослідника, з досить не звичною і оригінальною біографією. Виявляється, що у 2009 році він випустив у світ книгу «Традиційна ігрова культура населення України» обсягом у 402 сторінки з дуже цікавим змістом. Цю працю автор не згадує: немає навіть у списку літератури. Відзначити її місце в подібній тематиці через науковий огляд було би не зайвим.

Після ознайомлення зі вмістом «Світоглядних засад тіловиховання» можна зробити наступні висновки:

- методичні вказівки з огляду на новаторський статус курсу є дуже важливими і корисними, що полегшує студентам його засвоєння;
- у цих методичних матеріалах репрезентована авторська структура курсу, яка включає сім смислово і логічно пов'язаних поміж собою тем;
- по кожній із тем запропонована деталізована структура питань для розгляду, яка фактично постає розгорнутим планом семінарського заняття;
- для посилення евристичних можливостей семінарського заняття означаються найголовніші поняття, презентовані для кращого засвоєння тем;
- для самоперевірки пропонується по кожній із тем перелік питань стосовно самоконтролю;
- подаваний автором список основної і додаткової літератури уможливорює належне засвоєння студентами змістів тем, але, при їхньому бажанні й розвинути свої науково-дослідницькі навички засобом підготовки наукових рефератів, перелік назв яких присутній у супроводі кожної із тем курсу.

Усе це дає можливість засвідчити, що автор впорався з досить непростим завданням, яке вимагало міждисциплінарного підходу. Для нього важливо було віднайти оптимальну модель структури курсу і це, на мій погляд, вдалося. Складається враження, що такий пошук Я. Тимчак продовжуватиме і надалі, остаточно викінчуючи деякі побудови і теоретичні формулювання. Бо дуже не просто, на основі джерел, які до нас сьогодні дійшли, робити історичні екскурси у періоди, свідком подій у яких ти практично не був і лише, застосовуючи чи не виключно інтуїцію, мати можливість інтелектуальним чином оприявнювати зв'язки, властивості і відношення у давно минулих історичних подіях при спробі вибудувати цілісний погляд на перебіг діяльності, що тебе цікавить.

Вважаю також виправданим і те, що автор, немов би, застерігаючи право на інтелектуальну власність, багато свідчень і означень, наскільки я розумію, прагне перенести у процес читання самої лекції, стимулюючи цим студентів їх відвідувати! Бо ніде інакше, ніж на лекції, вони можуть про це дізнатися. І це досить не поганий заохочувальний методичний прийом, до якого варто вдаватися. Зрозуміло, що наважитися читати подібний курс було непростим завданням для випускника інституту фізкультури, але коли пригадати, що колись філософські семінари у цьому вищому навчальному закладі проводили відомі теоретики у цій сфері і водночас прикладні фахівці професори А. Тер-Ованесян і В. Келлер, учнями яких були і є багато із сьогоднішніх викладачів університету, таке завдання не було таким вже і нездійсненним.

Філософу Платону належить теза, що кожній речі у світі дано прагнення досконалості, яке автор цього посібника продемонстрував, поступуючи у своїй кваліфікації, і подаючи для цього огляду його зміст. Сподіваюся на подальшу трансформацію автором конспективних викладів тем в повноформатні, що вигідно позначиться на активнішому його використанні студентами й усіма, кому не байдужі проблеми, які порушені в посібнику.

Не має сумніву у тому, що методичні матеріали (посібник) потрібні і студентам, і просто читачам. Зі свого боку засвідчую старанність у їх підготовці, демонстрацію досить доброго методичного, науково-методичного і наукового рівнів осмислення автором важливих питань тіловиховання.

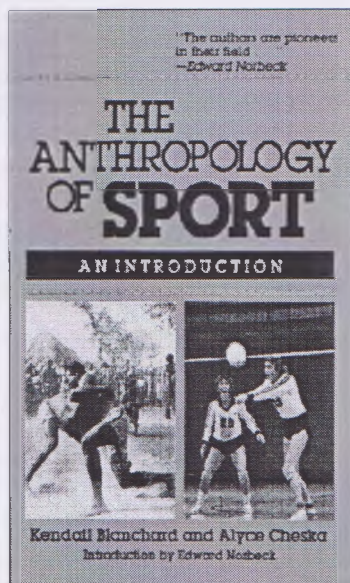
Ростислав ПОЛІЩУК

[Рец.]: ЛЮДИНОВИМІРНІСТЬ СПОРТУ АБО МІСЦЕ
АНТРОПОЛОГІЇ У ДОСЛІДЖЕННІ СПОРТИВНОЇ КУЛЬТУРИ
[на]: *Kendall Blanchard & Alyce Taylor Cheska, The Anthropology
of Sport: An Introduction. South Hadley, Mass., Bergin & Garvey
Publishers, 1985, XIV + 306 p.*

Дана рецензія, мабуть, є зрозумілою за своєю суттю та метою. По-перше, антропологія, як наука про людину, є основою всіх досліджень, адже, як зазначав відомий грузинський філософ Мераб Мамардашвілі, антропологічна проблематика є сенсотворчою. А й справді, якщо б не було людини, то постає питання, – «що ж тоді досліджувати? кому? і для чого?». Всі наукові пошуки так чи інакше зводяться до проблеми людини та її місця у Всесвіті. В книзі це підкреслено і зазначено, що антропологія – це найширша з соціально-філософських наук, яка займається всіма можливими і мислимими аспектами людської поведінки: минулого, сьогодення та майбутнього. Серед різних методів, що застосовуються для визначення різних фаз або підсистем антропології, найчастіше застосовуваний американськими антропологами метод – це поділ антропології на чотири основні частини або галузі: філософська, фізична антропологія та археологія, лінгвістика та культурна антропологія.

По-друге, вже ніхто не може заперечити значення спорту як культурного феномену в історії людства. Чи то шпальти газет, чи перегляд телевізійних програм або ж невимушені розмови на вулиці – всюди можна зауважити присутність спортивних мотивів. Деколи видається, що він скрізь. Це ароматизує кожен національну культуру і пронизує кожен куточок нашого повсякденного життя. Сучасний спорт – це не тільки великий бізнес, а також популярна культура та потужна політика. Він став особливою лакуною зі своїми цінностями, власною «манерою» спілкування та має важливі наслідки для міжнародних та полікультурних відносин. Власне, автори зазначають це у своїй книзі.

На мою думку, вивчення спорту як соціального інституту – це одна з тем, яка мала б цікавити соціально-філософську науку загалом та антропологію зокрема. Небагато видів людської діяльності (культурних практик) поєднують тілесність, емоції,

політику, гроші та мораль настільки ж драматично, як спорт. На стадіонах Англії або в Україні, на бейсбольних майданчиках США або полях для регбі на Фіджі люди випробовують свої фізичні межі, вкладають емоційну енергію, виконують ритуали і вживають стимулюючі речовини. Спорт – це мікросвіт того, що стосується життя. Антропологія спорту досліджує, як спорт формує соціальний, культурний, політичний та історичний контекст, в якому ми живемо. Основні теми, які обговорюються в цій книзі, стосуються тіла, сучасності, націоналізму, держави, громадянства, транснаціоналізму, глобалізації, статі та сексуальності.

Взагалі, варто зазначити, що як і філософія, антропологія розширює свої горизонти і на даний час існує у багатьох відношеннях до людства. Зокрема, ми можемо досліджувати «антропологію здоров'я», «культурну антропологію», «візуальну антропологію», «театральну антропологію», «політичну антропологію», «антропологію зла» і навіть «антропологію похоті». Власне, тому й не дивно, що виформувалася «антропологія спорту», а зазначені автори розглянутої книги – Кендал Бланшар та Еліс Ческа (Kendall Blanchard і Alyce Taylor Cheska), отримали звання «піонерів в цій галузі досліджень»: «Авторів цієї книги можна належним чином вважати піонерами антропологічних досліджень спорту, і хоча це правда, що перелічена в кінці цього тому бібліографія містить кілька праць про спорт, які однаково гідні кваліфікації «піонер», ті давніші роботи походять із галузі соціології. Тоді, наскільки мені відомо, книга Кендала і Чески є першою, хто звертається, з точки зору соціальної та культурної антропології, до такого широкого кола спортивних тем та підтем»¹ – зазначив Едвард Норбек, автор вступу до цієї книги. У вдумливого читача нема жодних підстав оскаржувати таку оцінку. До того ж, нема причини заперечувати, що спорт має важливе значення для людства.

Автори зазначають, що, оскільки антропологія не дає однозначної відповіді на запитання «що таке антропологія?», є фактична можливість виокремити означення «антропологічний» до спорту. Проблема полягає в тому, що спорт має амбівалентний характер: можна осмислювати спорт, якому властиві психологічні або соціологічні особливості та наслідки.

Варто відзначити, як вдало автори використали культурну антропологію та етноантропологічні дослідження у процесі опису занять спортом у різних культурах Кендал Бланшар та Еліс Тейлор Ческа накопичили багато інформації та вміло її об'єднали у послідовний та ґрунтовний нарис. На його початку вони намагаються помістити вивчення спорту в антропологічну матрицю, викладаючи свої висловлювання, обговорюючи «значення спорту», його «теорію і метод», а також спорт у передісторії та сучасності. Далі вони розглядають «застосування» спорту, а завершується їх книга обговоренням його «сучасних проблем».

Доцільним видається формування авторами цілей антропології спорту. Дослідники зазначають, що вона спрямована на:

1. Визначення та опис спортивної та дозвіллевої поведінки з міжкультурної точки зору.
2. Вивчення спорту в первісних суспільствах (племенах), за винятком західних країн.

¹ Kendall Blanchard & Alyce Taylor Cheska, *The Anthropology of Sport: An Introduction*. – South Hadley, Mass., Bergin & Garvey Publishers, 1985. – P. 1.

3. Аналіз спорту як фактора акультурації, інкультурації та збереження культури, пристосування до змін.
4. Спорт у перспективі щодо інших аспектів культурної поведінки.
5. Аналіз спортивної поведінки в передісторії.
6. Аналіз спортивної мови.
7. Трактуювання ролі спорту в полікультурному освітньому середовищі.
8. Розробка та адміністрування спортивно-оздоровчих програм для особливих груп населення.
9. Застосування антропологічних методів для вирішення практичних проблем спортивного характеру, таких як фізичне виховання, дозвілля та інші.
10. Застосування антропологічних методів до розробки та адміністрування програм фізичного виховання, дозвілля та активних занять.
11. Розвиток конструктивної рекреаційної діяльності, що використовує спортивну модель.
12. Створення позицій, які сприяють міжкультурному порозумінню.

До останнього завдання, як видається, дослідники вдало підібрали цитату Козенса і Штумпфа про те, що якщо культурна антропологія чогось нас вчить – це «мати можливість бачити далі наших поверхових спостережень і бути більш толерантними до подібних»².

Варто додати, що антропологічний підхід до вищезазначених цілей також пропонує нам шляхи для вирішення конкретних проблем, таких, як роль жінок у спорті, міжнародна діяльність, проблема дозвілля, а також насильство у спорті. Загалом, спортивна антропологія – це специфічний соціальний підхід до аналізу й розуміння спорту та практичного застосування результатів досліджень до програм фізичного виховання та розважальної діяльності.

Зазвичай, усі широкомасштабні дослідження спорту у філософсько-антропологічному та соціологічному ключі розпочинаються з історії гри. Гру вважають першоелементом спорту, проте існує багато розбіжностей у її визначенні. Одним з найвідоміших сучасності висловів щодо взаємин гри та спорту є теза Бернарда Сьютса – «Весь спорт – це гра, але не всі ігри – це спорт»^{3,4,5}. Хоча дослідник у подальшому конкретизував це визначення, коригуючи свою позицію, визнаючи, що не всі види спорту належать до ігор, розділяючи спорт на атлетичні вистави (гімнастика, стрибки у воду, фрістайл) й атлетичні ігри (футбол, баскетбол, бейсбол), які відповідають поділу на види. Власне, в англійському середовищі це питання вирішується за допомогою значення слів «game» і «play», де перше трактується як гра, що має певні установлені правила і є означенням суперництва; а друге – використовують в значенні гри як розваги без чітких правил (як виняток використовують у спорті, коли говорять про дію окремих гравців).

² Kendall Blanchard & Alyce Taylor Cheska, *The Anthropology of Sport: An Introduction*. – South Hadley, Mass., Bergin & Garvey Publishers, 1985. – P. 17.

³ Suits B. *The elements of sport. The Philosophy of Sport: a Collection of Original Essays* (ed. R. Ousterhout), Springfield, IL, Charles C. Thomas, 1973. – P. 48–64.

⁴ Suits, B. *The Grasshopper: Games, Life, and Utopia*. – Toronto: University of Toronto Press, 1978. – 179 p.

⁵ Suits, Bernard. "What Is a Game?" *Philosophy of Science*, vol. 34, no. 2, 1967. – P. 148–156.

Претендуючи на комплексне дослідження у цій галузі, автори також розгортають дану проблематику. Вони зазначають: «Історія спортивної антропології дуже коротка і тісно пов'язана з історією гри у всіх її формах – тема, яка лише за останні роки зуміла викликати цікавість біологів та соціологів спочатку, а згодом, антропологів»⁶.

Проте, на мою думку, головний внесок цього нарисю полягає в описах та інтерпретаціях відмінностей між суспільствами. Мова йде про елементи культури, в тому числі ідеологічні, які формують спорт, надаючи йому різної форми та значення в кожному суспільстві. Для досягнення цього автори звертаються до деяких попередніх та необхідних умов, таких, як ідентифікація галузі дослідження на основі визначення та обговорення характерних особливостей спорту та різних форм поведінки, очевидно пов'язаних між собою. Поряд зі спортом досліджують гру, роботу, дозвілля, ритуал. У визначенні спорту акцент робиться на змаганні, а спорт, у свою чергу, описується як *метагра*, за аналогією з концепцією метакомунікації Бейтсона («Steps to an Ecology of Mind») ⁷. Для Бейтсона мовна складність гри надає довіри гіпотезі про те, що гра, можливо, стала важливим етапом еволюції спілкування. Підсумовуючи, Бланшар і Ческа визначають, що «гра – це форма поведінки, що включає як біологічний, так і культурний виміри, яка навряд чи визначається усуненням інших форм поведінки, але яка відрізняється різноманітністю рис» («парадокс Бейтсона»).

Обговоривши антропологічні підходи до вивчення спорту та дослідивши спорт у Греції, Єгипті, Індії та інших суспільствах, автори висувають теорію еволюційного розвитку спорту. На їхню думку, за його допомогою можна встановити взаємозв'язок між особливостями спорту та чотирма категоріями суспільства, від малих локальних груп до первісних держав, відповідно до еволюційної послідовності, сформульованої Елманом Сервайсом⁹ (у 1962 р. Елман Сервайс опублікував свою працю, де визначив класифікації етапів соціальної еволюції, які також є чотирма рівнями політичних організацій: група, плем'я, вождь і держава)¹⁰.

Власне, більшість висновків, що їх зробили Бланшар і Ческа щодо загальних тенденцій еволюційних змін у спорті читачі заперечувати не будуть. У своїй статті «The development of physical education and sports in parallel with the forms of axial productivity of society» я також про це писав, щоправда основним кластером визначав світоглядні революції¹¹. На мою думку, в міру того, як суспільства та культури еволюціонували, те саме відбувалося і зі спортом. Він, як правило, йшов шляхами світоглядних революцій та культури загалом, у сенсі посилення секуляризації та

⁶ Kendall Blanchard & Alyce Taylor Cheska, *The Anthropology of Sport: An Introduction*. – South Hadley, Mass., Bergin & Garvey Publishers, 1985. – P. 1.

⁷ Bateson G. *Steps to an Ecology of Mind*. – N. Y.: Ballantine, 1972. – 542 p.

⁸ Kendall Blanchard & Alyce Taylor Cheska, *The Anthropology of Sport: An Introduction*. – South Hadley, Mass., Bergin & Garvey Publishers, 1985. – P. 29.

⁹ Kendall Blanchard & Alyce Taylor Cheska, *The Anthropology of Sport: An Introduction*. – South Hadley, Mass., Bergin & Garvey Publishers, 1985. – P. 92

¹⁰ Service, Elman. *Primitive social organization*. New York: Random House, 1962. – 211 p.

¹¹ Polischuk Rostyslav *The development of physical education and sports in parallel with the forms of axial productivity of society. // Integration of traditional and innovative scientific researches: global trends and regional aspect: collective monograph / edited by authors. – 3rd ed. – Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2020. – P. 66–85.*

демократизації, а з винаходом математичних систем (хронометрів та інших вимірвальних приладів) – до збільшення кількісної оцінки.

Проте автори слушно відзначають й інший бік проблеми: «Однак еволюційний сенс спорту в біологічному сенсі далеко не зрозумілий. Значення адаптації потужної мускулатури та ефективної динамічної координації, розробленої спортивною практикою є очевидним для безпеки існування членів товариств мисливців-збирачів. З іншого боку, інтерес до представників сучасних цивілізацій полягає в іншому. Виходячи з передумови, що і на форму, і на функцію впливають різні культурні фактори, тоді можна сказати, що для кожної з еволюційних категорій суспільств функціональне значення спорту буде різним. Хоча те, що поділяється за будь-яких обставин у всіх типах культури, не завжди однозначно однакове, автори неодноразово вказують на існування міжсоціальних функціональних та формальних різниць»¹². Тому певні розділи книги, особливо останні два розділи, мають чітко «еволюційний» зміст.

Ще одною цікавою темою, яку порушили автори, – є подібність війни та ігор¹³. Ми знаємо, що існує теорія, засновником якої вважають Е. Берка. Як вказує дослідник, підготовка до війни сприяла виокремленню особливого виду діяльності, який сприяв розвитку фізичних якостей і навчанню необхідним у війні руховим діям¹⁴.

Варто зазначити, що елемент подібності війни та спорту (ігор) завжди вражав спостерігачів (варто лише згадати спортивну термінологію – «атака», «напад», «бій» та інші). У своїй книзі, автори відтворюють таке бачення посилаючись на книгу «Instant Replay: The Green Bay Diary»¹⁵ Дж. Крамера та статтю Річарда Сайпса «War, Sports and Aggression: An Empirical Test of Two Rival Theories»¹⁶. Навряд чи нас дивує велика кількість символічних згадок про війну в книзі про футбол Джері Крамера, у якій розділи йдуть з такими заголовками, як: «Попередні сутички», «Пародія на воїнів», «Збройна боротьба» та «Кінець війни». Що ж тут говорити про символічну асоціацію бойових видів спорту, яка, на мою думку, очевидна і спостерігається ще ширше. Р. Сайпс проаналізував взаємозв'язок між частотою воєнного стану та існуванням фізично агресивного спорту у вибірці суспільств усього світу і дійшов висновку, що ці два фактори пропонуються у всіх суспільствах, як складники ширшої соціокультурної картини. Він вважав, що у суспільствах з високою частотою воєнних дій дуже ймовірно, що дуже бойова спортивна поведінка є однаково поширеною, тоді як мирні народи, як правило, не беруть участі в таких спортивних заходах (або ж такі види спорту є менш популярні).

Він виявив, що «бойовий» спорт та війна, як правило, виникають спільно, підтримуючи таким чином гіпотезу про агресивне переливання (ефект переливу емоцій),

¹² Kendall Blanchard & Alyce Taylor Cheska, *The Anthropology of Sport: An Introduction*. – South Hadley, Mass., Bergin & Garvey Publishers, 1985. – P. 17.

¹³ Kendall Blanchard & Alyce Taylor Cheska, *The Anthropology of Sport: An Introduction*. – South Hadley, Mass., Bergin & Garvey Publishers, 1985. – P. 39.

¹⁴ Іваній І. В. *Історія фізкультурно-спортивного руху: методичні рекомендації*. – Суми: СДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. – 141 с.

¹⁵ Kramer, Jerry; Schaap, Dick. *Instant Replay: The Green Bay Diary of Jerry Kramer*. New York, NY: Anchor Books, 1968. – 320 p.

¹⁶ Sipes, R. G. War, sports and aggression: An empirical test of two rival theories. *American Anthropologist*, 75, 1973. – P. 64–86.

а не гіпотезу про катарсис. Однак, як вважають дослідники Лой і Чік, його вибірка була невеликою і складалася з виїнятків (вибіжників) – суспільств, які були або надзвичайно войовничими, або надзвичайно мирними – і не вирішували поточних проблем у міжкультурних дослідженнях, тобто у фокусах часу та місця¹⁷.

Як наслідок, виникає багато запитань, зокрема, «чи можна сказати, що спорт є альтернативою війни?» (як це описують автори). Видається, що функціональне значення «багатоетнічного» спорту, а саме відновлення Олімпійських ігор бароном П. де Кубертенем задля миру досить сумнівне. Чи можна сказати, що його негативні чи руйнівні конкурентні аспекти дійсно можна нейтралізувати впливом культурного обміну (сприяння культурному порозумінню)? Хоча мені важко уявити спорт як заміник війни у її класичному трактуванні, проте як засіб гібридної, ідеологічної та політичної його часто використовують.

В останньому розділі «Сучасні проблеми та антропология спорту»¹⁸ автори обговорюють участь жінок у спорті, тобто гендерні аспекти; також осмислюють роль спорту у старінні, насильстві та міжнародних відносинах. Звичайно, що міркування про участь жінок у спорті вміщує коротку дискусію про еволюцію образу жіночності від давніх класичних цивілізацій Заходу. Дані спостереження зміни ролі жінок у спорті також є прикладом культурної еволюції, пов'язаної зі змінами, що спостерігаються в статусі жінок у соціумі (сюди ми можемо віднести маскуліність та фемінність, які є соціальним категоріями).

Книга Бланшара і Чески порушує питання про майбутнє спорту та його вивчення. Дослідники висловлюють думку, що вивчення ігор вже пішло набагато далі, ніж осмислення спорту, тому дуже важко підтримувати певну позицію. Дослідження просуваються шляхами, якими можуть йти лише спеціалісти в галузі тілового виховання, тому виникають труднощі при інтеграції зібраних даних з інших наукових сфер. Але автори чітко підкреслюють значимість міжгалузевого дослідження спорту. Наприклад, вони зазначають: «хто б передбачив ще кілька років тому, що дослідження викидів мозку сприятиме розумінню спорту та інших розважальних заходів серед інших форм людської поведінки? Біологи надали безліч інформації про гру у ссавців та приматів, в якій спостерігаються чіткі прототипи деяких особливостей та характеристик людської гри. Що стосується функціональної цінності гри, я вважаю, що володіння людьми репертуаром поведінки, набагато ширшої, ніж будь-якої живої форми, є незаперечним свідченням адаптації. Серед цієї поведінки є саме спорт та ігри. Таким чином, можна сказати, що процеси біологічної еволюції людини створили організм, біологічна та фізіологічна конституція якого вимагає різноманітної поведінки, включаючи різні форми гри, якщо він хоче підтримувати міцне здоров'я та забезпечувати увічнення свого виду»¹⁹. Ще: «Збільшення обсягу та спеціалізація людського мозку дозволили розвиток мовлення та можливості символічного спілкування та осмислення; тобто говорити і думати; обмірковувати та міркувати про власну поведінку, включаючи гру.

¹⁷ Chick G, Loy JW, Miracle AW. Combative Sport and Warfare: A Reappraisal of the Spillover and Catharsis Hypotheses. *Cross-Cultural Research*, 31(3), 1997. – P. 249–267.

¹⁸ Kendall Blanchard & Alyce Taylor Cheska, *The Anthropology of Sport: An Introduction*. – South Hadley, Mass., Bergin & Garvey Publishers, 1985. – P. 165.

¹⁹ Kendall Blanchard & Alyce Taylor Cheska, *The Anthropology of Sport: An Introduction*. – South Hadley, Mass., Bergin & Garvey Publishers, 1985. – P. 4.

Таким чином, метамова гри може досягти нових рівнів абстрагування. Висловлюючись про гру, люди обирали та регулювали конкретні форми гри, які з часом стали чимось іншим, ніж гра: спортом»²⁰.

Тобто, завдяки людському мозку та його еволюції спорт і є можливий. Технології та соціальна організація роблять узагальнення можливим і це, іноді, стає важливою складовою людської культури. Полювання – це гра, перегони – це гра; ритуал, секс, війна, батьківство, будівництво – це також гра для людини (ну як тут не згадати Шекспіра). Ми граємо у будь-яку можливу та мислиму діяльність протягом усього життя. Однак у деяких випадках люди створюють нову реальність, форму метагри – створюються правила та спеціальні цілі і саме тоді з'являється спорт.

Деякі прийоми антропометрії мають своє застосування у спортивній фізіології (наприклад, при вимірюванні тіла спортсменів та при спробі співвіднести типи фігури зі спортивними здібностями кожної людини). Кожен вид спорту має свої специфічні особливості та свій вплив на фізичний розвиток та функціональні можливості людини²¹. Хоча фізичні антропологи майже не займались проблемами, пов'язаними зі спортом, їх методи вимірювання та класифікації типів фігури багато разів використовувались у галузі спорту. Фізичні антропологи також вивчають ріст і те, як на нього впливає спортивна активність. Багато проблем, з якими стикається спортсмен під час свого зростання, можна уникнути за допомогою належного використання антропологічної техніки.

Загалом, варто зазначити, що була проведена величезна кількість досліджень в сфері антропології спорту. Виокремлено багато зв'язків між іграми в первісних культурах та західною культурою. Крім того, книга написана в хорошому стилі і досить легка для сприйняття.

За останнє століття можна побачити велику кількість антропологічної чи етнологічної літератури про гру та спорт. Ці дослідження були тематичними дослідженнями із застосуванням різних антропологічних теоретичних моделей (таких як виживання, дифузія, структурний-функціоналізм, соціалізація та інкультурація, акультурація, міжкультурне вивчення, символіка) і не мали наміру створювати нову дисципліну. Тому цю книгу можна назвати першою систематичною спробою розвитку антропології спорту як нової галузі досліджень.

²⁰ Ibid. – P. 83.

²¹ Ibid. – P. 6.

Ірина ПРОЦИК

**[Рец.]: ЗАХІДНИЙ ВАРІАНТ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ
МОВИ НА ЗЛАМІ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ І СПОРТИВНА ЛЕКСИКА
В НЬОМУ [на]: Підкуймуха Л. Мова Львова, або коли й батяри
говорили / Людмила Підкуймуха; передмова Людмили Ткач. –
Київ: ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2020. – 328 с.**

2020 року в київському видавництві «Кліо» побачила світ монографія Людмили Підкуймухи «Мова Львова, або коли й батяри говорили», яку присвячено розглядові недостатньо дослідженого явища в історії української лінгвістики – формування західного варіанта української літературної мови наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ століття. Актуальність порушеної проблема безсумнівна, адже ще донедавна сам факт функціонування української мови у двох різновидах – західно- й східноукраїнському – не визнавали, а відмінності мовлення галичан і буковинців називали «західноукраїнською мовно-літературною практикою», що знижувало статус цього варіанта літературної мови, заперечувало його багатфункційність і тематичний діапазон та загалом применшувало внесок галичан і буковинців у розвиток української літературної мови, ба більше, лексичні одиниці зі західного варіанта української мови послідовно вилучено з реєстрів словників 40–80-х рр. або потрактовано їх як рідковживані, діалектні чи застарілі, що, на думку Юрія Шевельова, було одним зі складників «розпалювання ворожнечі до всього галицького»¹.

Цілком логічно, що докладний аналіз лексичного складу західного варіанта української літературної мови став стрижневим завданням, яке розв'язує авторка в науковому дослідженні, адже саме лексика вияскравлює специфіку цього варіанту мови, переконливо увиразнює його. Своєю розвідкою Людмила Підкуймуха послідовно доводить, що на зламі ХІХ–ХХ століть сформувався повноцінний варіант української літературної мови, що забезпечував потреби комунікації в найрізноманітніших сферах життя, а перехідним кроком до становлення літературного варіанта західноукраїнської мови було львівське міське койне, витворене внаслідок синтезу

¹ Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): стан і статус // Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2-х книгах. Кн. 1. Мовознавство / Упоряд. Л. Масенко. – Київ: Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2009. – С. 203.

місцевих українських говірок і подальшого його внормування в мовленні інтелігенції, а також із вкрапленням чималої частки німецьких і польських лексем, запозичених із мов тодішньої державної адміністрації на цих українських землях наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Підкреслюючи значення західного варіанта української мови, Юрій Шевельов зазначав, що «галицькі елементи перетворилися на невід'ємну частину сучасної української мови і не тільки тому, що просто в ній з'явилися, а й тому, що вплинули на саму структуру мови в її послідовному відході від традицій етнографізму, притаманних мові ХІХ століття, особливо доби народництва»². Розгляд функційно різноманітної лексики української мови в монографії Людмили Підкуймухи є незаперечним підтвердженням міркувань Юрія Шевельова, адже авторка аналізує мову, вживану в різних сферах суспільної діяльності й у середовищі різних соціальних верств (школярських, батярських). Монографія Людмили Підкуймухи продовжує тяглість мовознавчих традицій ґрунтового дослідження західного варіанта української літературної мови, яку започаткував Юрій Шевельов, завдяки унаочненню того лексичного надбання галичан, яке поповнило скарбницю української мови, але водночас є маловідомим широкому загалові через зовнішні обмеження, спричинені суспільно-політичними обставинами та втручанням позамовних чинників у процес формування лексичного складу української мови. На превеликий жаль, лексикографічні видання совєцького періоду закріпили периферійний статус багатьох лексем із галицького мовлення, надавши їм відповідного обмежувального маркування. Ці негативні тенденції авторка ілюструє прикладами редакторського втручання в тексти галицьких письменників, що передовсім були виправленнями лексичних одиниць із західного варіанта української мови та послідовною їх заміною лексемами зі східно-українського варіанта національної мови.

З-поміж проаналізованої лексики у праці Людмили Підкуймухи істориків спорту насамперед зацікавить українська спортивна лексика, яка на зламі ХІХ–ХХ століть саме творилася в українській мові. У підрозділі «Формування української спортивної лексики в мовленні міжвоєнного Львова» Людмила Підкуймуха описала найважливіші лексико-семантичні групи футбольної лексики, зосередившись на розгляді термінології найпопулярнішого на той час виду спорту – футболу (відомо, що першими в українських спортивних товариствах організовано саме секції копаного м'яча, вони були наймасовішими і найдіяльнішими). Авторка виокремила групи лексем, що є назвами футболістів відповідно до їхніх позицій на полі (*криловий, лучник, оборонець*), лексеми на позначення ігрових моментів футбольного матчу та результатів подинку (*відсторона, займак, карний удар, кивання, реміс*), лексеми, що є найменуваннями стадіону, футбольного поля та його частин (*грище, карне поле, крило*), лексеми на позначення екіпірування учасників футбольного матчу (*свистало, футболівки*). Уживання проаналізованих лексем щедро проілюстроване прикладами з художніх текстів галицьких письменників.

Людмила Підкуймуха наголошує на національних підходах до творення спортивної термінології в Галичині, що ґрунтувалися на максимальному використанні

² Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): стан і статус // Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2-х книгах. Кн. 1. Мовознавство / Упоряд. Л. Масенко. – Київ: Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2009. – С. 97.

власне мовних ресурсів для називання нових для українців понять спортивної сфери (*головкувати, грач, грище, змагун, коп, копун, наріжняк*) і довантаженні загально-вживаної лексики української мови спеціальним спортивним значенням (*ворота, дробити, крило, свистало, стріл, суддя*), а також адаптації чужомовних позичень (*воковер, голь, дерби, дефензива, фавль*) і творенні нових термінів від чужомовних коренів (*зфавлювати, ремісувати, футболівки*).

Зібраний фактичний матеріал, що міститься в рецензованій роботі, у перспективі може стати базою для подальшої актуалізації лексики з галицького мовлення та повернення її, бодай частково, до ширшого функціювання в сучасній національній мові й, зокрема, в українській футбольній термінології.

НОВІ ВИДАННЯ

Роман Шухевич у громадсько-політичному житті Західної України 1920–1939 рр.: спогади, документи, світлини / Упоряд. і відп. ред. *Андрій Сова*; Центр незалежних історичних студій. – Львів: Апріорі, 2019. – 816 с.

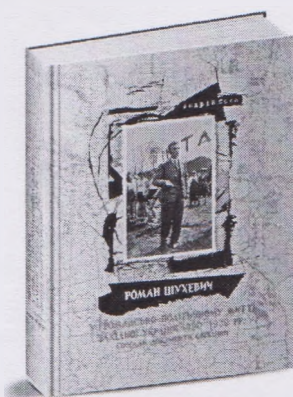
ISBN: 978-617-629-454-2

Пропоноване видання присвячене постаті провідного діяча українського визвольного руху ХХ століття Романа Шухевича (1907–1950). Через його життя та діяльність читач може виразно відчути дух тієї унікальної доби національного відродження та боротьби українців західноукраїнських земель у 1920–1939 рр., що мала вирішальне значення для поступування визвольної боротьби українського народу у подальші роки. Публікація незнаних та малознаних досі документів, спогадів, нарисів, інтерв'ю, газетних публікацій, світлин про Романа Шухевича дозволяють об'єктивно розкрити його життєвий шлях, зокрема його спортивні уподобання, та актуалізувати чимало питань, які вирішуються на сучасному етапі українського державотворення. Більшість текстів публікується за матеріалами державних, громадських і приватних архівів та книгозбірень, частину – передруковано з важкодоступних видань. Книга супроводжується науково-довідковим апаратом. Для істориків, дослідників новітньої історії України, краєзнавців, викладачів та усіх тих, кого цікавить історія України ХХ століття.

Кульчицький І., Назаркевич Ю., Паук О. Кубок у Львові / За редакцією *О. Паука*. – Львів: Галицька видавнича спілка, 2019. – 176 с.

ISBN 978-617-7809-08-0

2019 р. виповнилося піввіку, як футбольна команда «Карпати» (Львів) – найбільший і авторитетний клуб Західної України, здобув Кубок СРСР. Саме цій події присвячене це багате ілюстроване видання з унікальними світлинами. З допомогою книги читач «пройде» увесь кубковий шлях єдиної команди Другої групи класу «А» (3 підгрупа), яка підкорила собі один з найпрестижніших футбольних трофеїв радянського футболу. Тут спогади про непрості поєдинки та про найяскравіших наставників і футболістів, які не тільки перемагали суперників, але й прославили на планеті Земля місто Львів та Україну. Для широкого загалу читачів.

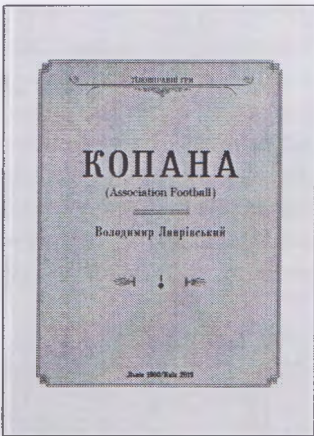

Каспаревич В., Паук О., Пунюків Т. Львівський футбол: люди, факти. 1939–1991. – Львів: Світ, 2019. – 464 с.: іл.

ISBN 978-966-914-234-4

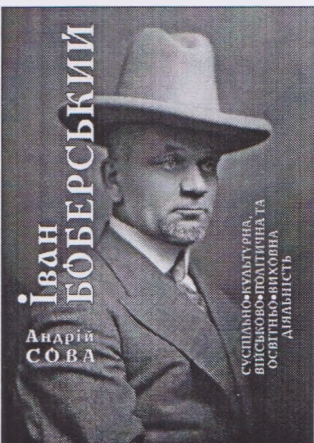
Книга розрахована на широке коло читачів і розповідає про діяльність майже двох тисяч спортивних діячів, тренерів і футболістів, які творили сторінки історії спорту на теренах Львівщини упродовж 1939–1991 років. Перед читачами відкривається ціла епоха львівського футболу. Львівщина, незважаючи на свою багату спортивну історію, досі не мала подібного видання. Тут вперше у форматі енциклопедії подано біографічні довідки, доповнені фотопортретами та автографами. За допомогою цього видання читач відкриє для себе чимало нового з діяльності своїх кумирів. Автори намагалися зберегти цю численній спортивній гвардії молодість бодай у текстах і на фотографіях.

Лаврівський В. Копана (Association Football). – Львів: Друкарня уділова, 1900 / Київ: Арт Економі, 2019. – 24 с. : іл.

ISBN 978-617-7289-83-7

Ця книга є перевиданням першої відомої брошури українською мовою про футбол. Вона побачила світ 1900 р. й збереглась у Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника в одному екземплярі. Одна з особливостей «Копаної» – специфічна спортивна термінологія, що фактично не набула розвитку навіть у Галичині. Видання призначене для широкого кола фанівців та поціновувачів футболу.

Сова А. Іван Боберський: суспільно-культурна, військово-політична та освітньо-виховна діяльність: монографія; Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України; Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського; Центр незалежних історичних студій. – Львів, 2019. – 512 с.

ISBN 978-966-02-9159-1

У монографії комплексно висвітлено суспільно-культурну, військово-політичну та освітньо-виховну діяльність Івана Боберського (1873–1947), реконструйовано його життєвий шлях у контексті суспільно-політичних процесів Галичини та української діаспори

Європи та Північної Америки кінця XIX – першої половини XX ст., дано оцінку його місця та ролі в історії України.

Трильовський К. З мого життя. – Львів: Література та мистецтво, 2019. – 380 с.

ISBN 978-617-7429-11-0

Книга висвітлює життя і знайомить з творчою спадщиною Кирила Трильовського (1864–1941), адвоката, видатного політичного і громадського діяча Галичини кінця XIX – початку XX століття, депутата австрійського рейхсрату і члена Української Національної Ради – законодавчого органу Західноукраїнської Народної Республіки, творця пожежно-гімнастичного товариства «Січ» і парамілітарної організації Українських Січових Стрільців, одного з лідерів Русько-Української Радикальної партії, публіциста і літератора.

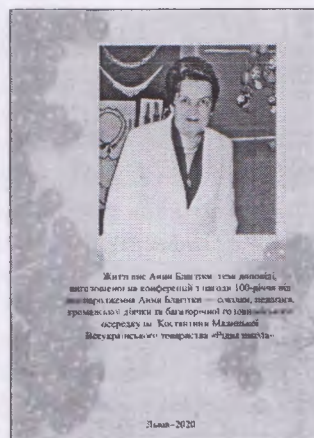
Видання містить незавершені спогади, написані автором наприкінці життя, автобіографічні нариси, тексти найвідоміших промов у австрійському парламенті, популярні історичні розвідки, а також кілька посмертних спогадів про Кирила Трильовського, написаних у 1942 р. Майже всі ці матеріали передруковуються вперше.

Книга буде корисною усім, хто цікавиться історією і політичною думкою Галичини.

Благітка М. Життєпис Анни Благітки: тези доповіді, виголошеної на конференції з нагоди 100-річчя від дня народження Анни Благітки – сокілки, педагога, громадської діячки та багаторічної голови міського осередку ім. Костянтини Малицької Всеукраїнського товариства «Рідна школа», 17 вересня 2020 року. – Львів, 2020. – 16 с.

Викладено тези доповіді «Життєпис Анни Благітки» на конференції, яка відбувалася 17 вересня 2020 року в приміщенні Львівського обласного Будинку вчителя з нагоди 100-річчя від дня народження Анни Благітки – сокілки, педагога, громадської діячки та багаторічної голови міського осередку ім. Костянтини Малицької Всеукраїнського товариства «Рідна школа».

Баняєв В., Гаджега В., Гулій А., Демян Є., Маноха О., Паук О., Сова А., Тарасюк В. Українські фізкультурні історії. 60 розповідей про спорт до 30-ліття державної Незалежності. Альманах. – Київ: Арт Економі, 2021. – 104 с.

ISBN 978-617-7805-52-5

Існування спорту в Україні – ніби довжелезний каталог суперечностей: у нас завжди подвиги сусідили з провалами, професіоналізм із недбалістю, високий дух зі всеїдністю. Головним же атрибутом вітчизняного фізкультурного руху є всюдисуща

Українські фізкультурні історії

фрагментарність: чи не в кожній дисципліні на всіх етапах історії неможливо знайти лінійність розвитку. Так, це загальна специфіка українського етнічного організму – отой стан «перманентного абортаріуму», який ми ніяк не здолаємо. Все, що наразі можемо, – переконувати себе, мовляв, ми велика спортивна нація, тішитись окремими уламками славного минулого чи сьогодення і... працювати, скріпивши серце. Ця книжка, що дуже символічно, по-своєму відбила працю «зі скріпленням серцем»: її задум виник навесні 2020-го, в розпалі ковідної істерії, й реалізувати його вдалося, знову-таки, частково. Добре, що вийшло бодай у такому вигляді. Все ж здається, що наявні тут розповіді дають змогу інакше поглянути на українське «тіловиховання» – з боку не стільки затемненого, скільки затіненого.

Гайдучок С. Відбиванка / Степан Гайдучок; упорядкув. В. Левківа, А. Сови. – Львів : ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2021. – 112 с.: іл. – Репр. відтворення вид. 1930 р.

ISBN 978-617-7336-71-5

Репринтне відтворення книжки Степана Гайдучка «Відбиванка», яка є першим українськомовним навчальним посібником з волейболу, що вийшов у Галичині 1930 року, дає нове життя раритетові. Текст доповнюють відомості про життєвий шлях і професійний доробок Степана Гайдучка, словник термінів і словосполучень, сучасні дослідження витоків розвитку українського волейболу на західноукраїнських землях, фотографії волейболістів, іменний та географічний покажчики. Це видання є справжньою знахідкою для дослідників фізичної культури і спорту, істориків, краєзнавців.

Підготував Андрій Сова

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

Андрій СОВА

ДРУГА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «УКРАЇНСЬКА ТІЛОВИХОВНА І СПОРТОВА ТРАДИЦІЯ»

**(з нагоди відзначення 125-річчя від заснування українського
гімнастичного товариства «Сокіл» у Львові)**

27–28 лютого 2019 р., з нагоди відзначення 125-річчя від заснування українського гімнастичного товариства «Сокіл» у Львові, відбулася наукова конференція «Українська тіловиховна і спортова традиція» у якій взяли участь науковці зі Львова та Києва. Захід організували і провели: Комісія тіловиховання і спорту імені Івана Боберського Наукового товариства імені Шевченка, кафедра олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, Державний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові, Музей визвольної боротьби України, Львівський обласний Будинок учителя.

Перше та друге засідання конференції відбулося у Державному меморіальному музеї Михайла Грушевського у Львові (вул. Івана Франка, 154). Вітальне слово до учасників виголосила співголова першого засідання директор музею, заслужений працівник культури України Марія Магунь.

У перший день конференції у Львівському музеї Михайла Грушевського з науковими доповідями виступили: мистецтвознавець Наталя Філевич (тема доповіді: «Василь Нагірний – видатний галицький громадсько-політичний діяч»); кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент Ярослав Тимчак («Українське гімнастичне товариство «Сокіл» – «джерело» розвою національної фізичної культури»); кандидат філологічних наук, професор Степан Кость («Українська військово-політична думка періоду Першої світової війни»); доктор історичних наук, професор Юрій Тимошенко («Сокільська діяльність у Галичині міжвоєнного періоду (за матеріалами Центрального державного архіву громадських об'єднань України)»); кандидат історичних наук, доцент Андрій Сова («Співпраця Івана Боберського та Степана Гайдучка в контексті діяльності українського товариства «Сокіл»»); кандидат філологічних наук, доцент Ірина Процик («Формування української футбольної термінології в практиці діяльності українського сокілства»); доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Андрій Гречило («До питання про меморіалізацію площі «Сокола-Батька» у Львові та відновлення її як спортивного об'єкта»); музикознавець Роксоляна Гавалюк («Значення музики в діяльності українських сокілських товариств Галичини»).

В урочистій атмосфері співголова засідання Ярослав Тимчак, представники родин Боберських та Франків – Леся Чабан і Петро Галушак привітали та вручили посвідчення дійсного члена НТШ секретарю Комісії тіловиховання і спорту імені Івана Боберського Андрію Сові.

Також учасники конференції оглянули експозицію Музею Михайла Грушевського у Львові. На екскурсії, учений секретар музею Софія Легін, привернула увагу присутніх і наголосила на нових надходженнях музею за останній рік.

У другий день конференції, що відбулася у Музеї визвольної боротьби України (вул. Лисенка, 23 а), пролунали доповіді наукових співробітників Львівського історичного музею Ореста Круковського («Презентація електронного каталогу заснування та діяльності сокільських, січових, пластових та стрілецьких товариств кінця XIX – поч. XX ст. (джерелознавчий аспект)») і Тараса Кузя («Унікальні пам'ятки сокільського руху у Львівському історичному музеї»).

Під час екскурсії музеєм, Тарас Кузь представив учасникам конференції булаву, яку 15 жовтня 1911 р. у Львові старшина «Сокола-Батька» вручила Іванові Боберському, як символ його визнання і особливих заслуг перед товариством (на булаві міститься напис: «За труди і заслуги Члени «С[окола]-Б[атька]» 1901–1911 [роки]»).

Окрім того, учасникам конференції було презентовано чотири поштівки серії «Українське тіловиховання» та представлено нові видання, присвячені різним аспектам фізичного виховання і спорту. Комплекти поштівок із автографами учасників конференції було передано у фонди Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові та Музею визвольної боротьби України.

Зацікавлення подією виявили й вчителі історії України, захисту Вітчизни та фізичного виховання, які прибули на другий день конференції з різних куточків Львівської області.

Організатори висловлюють щире подяку директорові сайту «Фотографії Старого Львова» Романові Метельському за медіапідтримку та оформлення поштівок.

**Наукова конференція «Українська тіловиховна і спортова традиція»
(з нагоди відзначення 125-річчя від заснування українського гімнастичного
товариства «Сокіл» у Львові)**

Програма

27 лютого 2019 р.

ПЕРШЕ ЗАСІДАННЯ

(Львів, вул. Івана Франка, 154,

Державний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові)

10-00–13-00

Співголови: Марія МАГУНЬ, Ярослав ТИМЧАК

Секретар: Андрій СОВА

1. *Іван ЯРЕМКО (Львів)*: СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «СОКІЛ» У ГАЛИЧИНІ

2. *Наталія ФІЛЕВИЧ (Львів)*: ВАСИЛЬ НАГІРНИЙ – ВИДАТНИЙ ГАЛИЦЬКИЙ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ

3. *Ярослав ТИМЧАК (Львів)*: УКРАЇНСЬКЕ ГІМНАСТИЧНЕ ТОВАРИСТВО «СОКІЛ» – «ДЖЕРЕЛО» РОЗВОЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Також учасники конференції оглянули експозицію Музею Михайла Грушевського у Львові. На екскурсії, учений секретар музею Софія Легін, привернула увагу присутніх і наголосила на нових надходженнях музею за останній рік.

У другий день конференції, що відбулася у Музеї визвольної боротьби України (вул. Лисенка, 23 а), пролунали доповіді наукових співробітників Львівського історичного музею Ореста Круковського («Презентація електронного каталогу заснування та діяльності сокільських, січових, пластових та стрілецьких товариств кінця ХІХ – поч. ХХ ст. (джерелознавчий аспект)») і Тараса Кузя («Унікальні пам'ятки сокільського руху у Львівському історичному музеї»).

Під час екскурсії музеєм, Тарас Кузь представив учасникам конференції булаву, яку 15 жовтня 1911 р. у Львові старшина «Сокола-Батька» вручила Іванові Боберському, як символ його визнання і особливих заслуг перед товариством (на булаві міститься напис: «За труди і заслуги Члени «С[окола]-Б[атька]» 1901–1911 [роки]»).

Окрім того, учасникам конференції було презентовано чотири поштівки серії «Українське тіловиховання» та представлено нові видання, присвячені різним аспектам фізичного виховання і спорту. Комплекти поштівок із автографами учасників конференції було передано у фонди Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові та Музею визвольної боротьби України.

Зацікавлення подією виявили й вчителі історії України, захисту Вітчизни та фізичного виховання, які прибули на другий день конференції з різних куточків Львівської області.

Організатори висловлюють щиру подяку директорові сайту «Фотографії Старого Львова» Романові Метельському за медіапідтримку та оформлення поштівок.

**Наукова конференція «Українська тіловиховна і спортова традиція»
(з нагоди відзначення 125-річчя від заснування українського гімнастичного товариства «Сокіл» у Львові)**

Програма

27 лютого 2019 р.

ПЕРШЕ ЗАСІДАННЯ

(Львів, вул. Івана Франка, 154,

Державний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові)

10-00–13-00

Співголови: Марія МАГУНЬ, Ярослав ТИМЧАК

Секретар: Андрій СОВА

1. *Іван ЯРЕМКО (Львів):* СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «СОКІЛ» У ГАЛИЧИНІ

2. *Наталія ФІЛЕВИЧ (Львів):* ВАСИЛЬ НАГІРНИЙ – ВИДАТНИЙ ГАЛИЦЬКИЙ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ

3. *Ярослав ТИМЧАК (Львів):* УКРАЇНСЬКЕ ГІМНАСТИЧНЕ ТОВАРИСТВО «СОКІЛ» – «ДЖЕРЕЛО» РОЗВОЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

4. *Степан КОСТЬ (Львів): УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ДУМКА ПЕРІОДУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ*
Обговорення

27 лютого 2019 р.

ДРУГЕ ЗАСІДАННЯ

(Львів, вул. Івана Франка, 154,

Державний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові)

15-00–18-00

Співголови: Ярослав ТИМЧАК, Софія ЛЕГІН

Секретар: Андрій СОВА

1. *Олексій ЛЯХ-ПОРОДЬКО (Львів): УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ СОКІЛЬСЬКОГО РУХУ У СЛОВ'ЯНСЬКОМУ СВІТІ: МИНУЛЕ І СЬОГОДЕННЯ*

2. *Ірина ПРОЦИК (Львів): ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ФУТБОЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ПРАКТИЦІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СОКІЛЬСТВА*

3. *Юрій ТИМОШЕНКО (Київ): СОКІЛЬСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У ГАЛИЧИНІ МІЖ-ВОЄННОГО ПЕРІОДУ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ УКРАЇНИ)*

4. *Андрій ГРЕЧИЛО (Львів): ДО ПИТАННЯ ПРО МЕМОРІАЛІЗАЦІЮ ПЛОЩІ «СОКОЛА-БАТЬКА» У ЛЬВОВІ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЇЇ ЯК СПОРТИВНОГО ОБ'ЄКТА*

5. *Андрій СОВА (Львів): СПІВПРАЦЯ ІВАНА БОБЕРСЬКОГО ТА СТЕПАНА ГАЙДУЧКА В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «СОКІЛ»*

Обговорення

Експурсія експозицією Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові

28 лютого 2019 р.

ТРЕТЄ ЗАСІДАННЯ

(Львів, вул. Лисенка, 23 а, Музей визвольної боротьби України)

13-00–15-00

Співголови: Віра РОМАНЧАК, Тарас КУЗЬ

Секретар: Андрій СОВА

1. *Роксолана ГАВАЛЮК (Львів): ЗНАЧЕННЯ МУЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ СОКІЛЬСЬКИХ ТОВАРИСТВ ГАЛИЧИНИ*

2. *Орест КРУКОВСЬКИЙ (Львів): ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ ЗАСНУВАННЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СОКІЛЬСЬКИХ, СІЧОВИХ, ПЛАСТОВИХ ТА СТРЕЛЕЦЬКИХ ТОВАРИСТВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ. ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ*

3. *Тарас КУЗЬ (Львів): УНІКАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ СОКІЛЬСЬКОГО РУХУ У ЛЬВІВСЬКОМУ ІСТОРИЧНОМУ МУЗЕЇ*

Обговорення

Експурсія експозицією Музею визвольної боротьби України

Андрій СОВА

ТРЕТЯ НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «УКРАЇНСЬКА ТІЛОВИХОВНА І СПОРТОВА ТРАДИЦІЯ»

(з нагоди відзначення 120-річчя від заснування українського товариства «Січ»)

29–30 жовтня 2020 р. Комісією тіловиховання і спорту імені Івана Боберського Наукового товариства імені Шевченка, кафедрою олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, Музеєм визвольної боротьби України та музейним відділом Львівського обласного Будинку учителя проведено III наукову конференцію «Українська тіловиховна і спортова традиція». Захід приурочено з нагоди відзначення 120-річчя від заснування українського товариства «Січ». Зазначена організація відіграла важливе значення в історії українського народу першої третини ХХ століття. Товариство «Січ» засновано 5 травня 1900 р. на загальних зборах у селі Заваллі (тепер село Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.). «Січ» у Галичині існувала впродовж 1900–1930 рр. Січові товариства також діяли на території Буковини, Закарпаття, Наддніпрянщини та в еміграції. Станом на 1913 р. у Галичині існувало понад 900 січових товариств. У роки Першої світової війни та Української національної революції 1917–1921 рр. члени цієї організації, а також соколи, пластуни, члени стрілецьких організацій, члени спортивних товариств поповнили лави легіону Українських січових стрільців, брали участь у розбудові Західно-Української Народної Республіки, воювали у лавах Галицької армії тощо. На фронтах Першої світової війни січовики зі зброєю в руках самовіддано боролися за волю України.

29 жовтня у першій частині конференції зі вступними словами виступили завідувач відділу Львівського історичного музею Тарас Кузь; заступник директора Львівського історичного музею, кандидат історичних наук Юрій Сілецький; завідувач музейного відділу Львівського обласного Будинку учителя Віра Романчак; кандидат історичних наук, доцент кафедри олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка Андрій Сова. У всіх виступах наголошувалося на феномені січового руху в Галичині на початку ХХ століття, підкреслювалася провідна роль Кирила Трильовського у його становленні та розвитку. Ведучий заходу Андрій Сова ознайомив присутніх з новими виданнями на січову тематику, які побачили світ 2019 р.

Першою виступила завідувач музейного відділу ЛОБУ Віра Романчак з доповідю на тему «Історія січового руху в експозиції музею Львівського Обласного учителя». Кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Андрій Королько розповів про практичну діяльність осередків пожежно-гімнастичного товариства «Січ» на Покутті на початку ХХ століття. Третій доповідач – науковий

співробітник Львівського історичного музею Орест Круковський ознайомив присутніх із діяльністю Кирила Трильовського напередодні Першої світової війни, наголосивши на його ролі у заснуванні та поширенні стрілецького руху у 1912–1914 рр. Дійсний член НТШ Андрій Сова у доповіді «Степан Гайдучок та розвиток січового руху в Галичині» на основі малознаних архівних даних та періодики висвітлив журналістську діяльність Степана Гайдучка, зокрема проаналізував його праці на січову тематику 1912–1930-х рр., а також охарактеризував організаційну працю. Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Меморіального музею тоталітарних режимів «Територія терору» Олександр Пагіря у своїй доповіді на тему «Предтеча Карпатської Січі: діяльність спортивно-пожежного товариства «Січ» на Підкарпатській Русі у 1920–1938 роках» торкнувся недослідженої сторінки історії січової організації на Закарпатті. Викладач-методист музично-теоретичних дисциплін комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський музичний коледж імені С. Людкевича» Роксоляна Гавалюк розповіла присутнім про музичну діяльність товариства «Січ» у Відні та Граці. Доктор історичних наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету фізичного виховання і спорту України Юрій Тимошенко проаналізував діяльність українського товариства «Січ» у Нью-Йорку у 1920–1930-х рр. Кандидатка філологічних наук, письменниця, наукова співробітниця Снятинського літературно-меморіального музею Марка Черемшини, завідувачка науково-методичного відділу дослідження та збереження традиційної культури Буковинського центру культури і мистецтва Іванна Стеф'юк (Олещук) виголосила доповідь на тему «Січовий рух Покуття та Буковини як аксіологічний феномен». Завершальним акордом першого дня став виступ заступника директора з виховної роботи «Навчально-виховного комплексу Інженерно-економічна школа – Львівський економічний ліцей» Андрія Левкуна на тему «Рекреаційно-руханково-оздоровчі проекти ГО ВФК «Свої Хлопці»».

Другий день конференції був не менш цікавий та насичений. Учасники ознайомилися з виставкою-презентацією документів з історії січового руху (1900–1914). Її представив Орест Круковський. Також захоплюючою стала екскурсія експозицією Музею визвольної боротьби України, яку провів Тарас Кузь. Особливий наголос ним було зроблено на пам'ятках січового руху, які знаходяться в експозиції. На завершення було підведено підсумки наукової конференції та накреслено плани на майбутнє.

**НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «УКРАЇНСЬКА ТІЛОВИХОВНА І СПОРТОВА
ТРАДИЦІЯ» (з нагоди відзначення 120-річчя від заснування
українського товариства «Січ»)**

Програма

29 жовтня 2020 р.

ПЕРШЕ ЗАСІДАННЯ

(Львів, вул. Лисенка, 23 а, Музей визвольної боротьби України)

12.00–15.00

Співголови: Андрій СОВА, Тарас КУЗЬ, Віра РОМАНЧАК

Презентація нових видань

1. Микола ГУЙВАНЮК (Чернівці): СІЧОВИЙ РУХ У ГАЛИЧИНІ Й БУКОВИНІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ПОГЛЯД З ВИСОТИ ХХІ СТОЛІТТЯ

2. Андрій КОРОЛЬКО (Івано-Франківськ): ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОСЕРЕДКІВ ПОЖЕЖНО-ГІМНАСТИЧНОГО ТОВАРИСТВА «СІЧ» НА ПОКУТТІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

3. Орест КРУКОВСЬКИЙ (Львів): КИРИЛО ТРИЛІОВСЬКИЙ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗАСНУВАННІ ТА ПОШИРЕННІ СТРЕЛЕЦЬКОГО РУХУ 1912–1914 РОКІВ

4. Андрій СОВА (Львів): СТЕПАН ГАЙДУЧОК ТА РОЗВИТОК СІЧОВОГО РУХУ В ГАЛИЧИНІ

5. Олександр ПАГІРЯ (Київ): ПРЕДТЕЧА КАРПАТСЬКОЇ СІЧІ: ДІЯЛЬНІСТЬ СПОРТИВНО-ПОЖЕЖНОГО ТОВАРИСТВА «СІЧ» НА ПІДКАРПАТСЬКІЙ РУСІ У 1920–1938 РОКАХ

6. Дмитро БІЛИЙ (Київ): СІЧОВИЙ РУХ І КУБАНЬ

7. Роксоляна ГАВАЛЮК (Львів): МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА «СІЧ» У ВІДНІ І ГРАЦІ

8. Юрій ТИМОШЕНКО (Київ): ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «СІЧ» У НЬЮ-ЙОРКУ У 1920–30-Х РОКАХ

9. Іван ЯРЕМКО (Львів): УКРАЇНСЬКЕ СПОРТИВНО-ВИХОВНЕ ТОВАРИСТВО «ЧОРНОМОРСЬКА СІЧ» У США

10. Віра РОМАНЧАК (Львів): ІСТОРІЯ СІЧОВОГО РУХУ В ЕКСПОЗИЦІЇ МУЗЕЮ ЛЬВІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО БУДИНКУ УЧИТЕЛЯ

11. Тарас КУЗЬ (Львів): ПАМ'ЯТКИ СІЧОВОГО РУХУ В ЕКСПОЗИЦІЇ МУЗЕЮ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ УКРАЇНИ

12. Іванна СТЕФ'ЮК (ОЛЕЩУК) (Снятин): СІЧОВИЙ РУХ ПОКУТТЯ ТА БУКОВИНИ ЯК АКсіОЛОГіЧНИЙ ФЕНОМЕН

13. Тетяна ВОВК (Снятин): ІЛЛЯ КИРІЯК І СІЧОВИЙ РУХ НА ПОКУТТІ

14. Орест ГУНЬКО (Завалля): ЗАВАЛЬСЬКА «СІЧ». ВІДРОДЖЕННЯ

15. Андрій ЛЕВКУН (Львів): РЕКРЕАЦІЙНО-РУХАНКОВО-ОЗДОРОВЧІ ПРОЕКТИ ГО ВФК «СВОЇ ХЛОПЦІ»

Обговорення

30 жовтня 2020 р.

ДРУГЕ ЗАСІДАННЯ

10.00–13.00

Співголови: Тарас КУЗЬ, Віра РОМАНЧАК, Андрій СОВА

Ознайомлення з виставкою-презентацією документів з історії січового руху (1900–1914) (Орест Круковський)

Екскурсія експозицією Музею визвольної боротьби України (Тарас Кузь)

Підведення підсумків наукової конференції

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Авдіюк Світлана Володимирівна – викладач Ірпінського державного коледжу економіки і права.

Гавалюк Роксоляна Ігорівна – викладач-методист музично-теоретичних дисциплін комунального закладу Львівської обласної ради «Львівський музичний коледж імені С. Людкевича».

Гречило Андрій Богданович – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Львівського відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, дійсний член, голова Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін Наукового товариства імені Шевченка.

Джунь Валерій Володимирович – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Львівського національного університету імені Івана Франка, член Комісії тілового виховання і спорту імені Івана Боберського Наукового товариства імені Шевченка.

Левкун Андрій Стефанович – учитель фізичної культури і фізики, учитель-методист Середньої загальноосвітньої школи I–III ступенів № 78 Львівської міської ради.

Мовна Маріанна Василівна – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу наукової бібліографії Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника.

Пагіря Олександр Михайлович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Меморіального музею тоталітарних режимів «Територія терору».

Паук Олександр Павлович – спортивний журналіст, член Комісії тілового виховання і спорту імені Івана Боберського Наукового товариства імені Шевченка.

Поліщук Ростислав Миколайович – кандидат філософських наук, доцент кафедри олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського, член філософської комісії Наукового товариства імені Шевченка.

Процик Ірина Романівна – доктор філологічних наук, доцент кафедри олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського; член Комісії тілового виховання і спорту імені Івана Боберського Наукового товариства імені Шевченка.

Сова Андрій Олегович – доктор історичних наук, доцент кафедри олімпійської освіти Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського; старший науковий співробітник відділу новітньої історії Інституту українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України; заступник директора Центру незалежних історичних студій; дійсний член, голова Комісії тілового виховання і спорту імені Івана Боберського Наукового товариства імені Шевченка.

Тимошенко Юрій Олександрович – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету фізичного виховання і спорту України; член Комісії тілового виховання і спорту імені Івана Боберського Наукового товариства імені Шевченка.

Яремко Іван Ярославович – спортивний журналіст, член Комісії тілового виховання і спорту імені Івана Боберського Наукового товариства імені Шевченка.

ЗМІСТ

НАУКОВІ СТАТТІ

- Сова Андрій.** Редакційно-видавнича діяльність Івана Боберського в сокільському русі напередодні Першої світової війни 3
- Процик Ірина.** Формування української футбольної термінології в практиці діяльності українського сокільства 19
- Гречило Андрій.** До питання про меморіалізацію стадіону «Сокола-Батька» у Львові 37
- Тимошенко Юрій, Авдіюк Світлана.** Політична дискусія в УСРР навколо фізкультурно-спортивної термінології у 1920-ті роки 45
- Мовна Маріанна.** Видавничі серії товариства «Сокіл-Батько» (1920-ті – 1930-ті рр.) 56
- Пагіря Олександр.** Предтеча Карпатської Січі: діяльність спортивно-пожежного товариства «Січ» на Підкарпатській Русі у 1920–1938 рр. 65
- Гавалюк Роксоляна.** Музична діяльність товариства «Січ» у Відні і Граці 78
- Поліщук Ростислав.** Прокляття та пророцтва в спорті: на прикладі античної Греції 88

ПОВІДОМЛЕННЯ, ДИСКУСІЇ

- Джунь Валерій.** Іван Боберський і українська ідентичність 96
- Паук Олександр.** «Український город» – що це і чому він потрібний громаді? 110
- Яремко Іван.** Шахова команда УСЦАК в Україні в 1991 році 113
- Левкун Андрій.** Громадське об'єднання вчителів фізичної культури «Свої хлопці»: перший рік діяльності 115

ДЖЕРЕЛА (Підготував Андрій Сова)

- Боберський Іван.** Рухливі «Україці» 118
- Гайдучок Степан.** Фізичне виховання 120
- Суховерська Оксана.** Жіночий світ і культ тіла 123

Франко Петро. Фізичне вихованє в українських середних школах у 1911/12 р.	126
Франко Тарас. Початки українського спорту у Львові	131

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

Джунь Валерій. [Рец.]: Майже як по Платону [на]: Тимчак Я. Світоглядні засади тіловиховання (фізичного виховання і спорту): навч. посібн. – Львів: ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2020. – 96 с. : іл.	133
Поліщук Ростислав. [Рец.]: Людиновимірність спорту або місце антропології у дослідженні спортивної культури [на]: Kendall Blanchard & Alyce Taylor Cheska, <i>The Anthropology of Sport: An Introduction.</i> South Hadley, Mass., Bergin & Garvey Publishers, 1985, XIV + 306 p.	137
Процик Ірина. [Рец.]: Західний варіант української літературної мови на зламі ХІХ–ХХ століть і спортивна лексика в ньому [на]: Підкуймуха Л. Мова Львова, або коли й батяри говорили / Людмила Підкуймуха; передмова Людмили Ткач. – Київ: ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2020. – 328 с.	144

НОВІ ВИДАННЯ (<i>Підготував Андрій Сова</i>)	147
---	-----

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

Сова Андрій. Друга наукова конференція «Українська тіловиховна і спортова традиція» (з нагоди відзначення 125-річчя від заснування українського гімнастичного товариства «Сокіл» у Львові)	151
Сова Андрій. Третя наукова конференція «Українська тіловиховна і спортова традиція» (з нагоди відзначення 120-річчя від заснування українського товариства «Січ»)	154

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	157
------------------------------------	-----

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА
Комісія тіловиховання і спорту імені Івана Боберського

ЦЕНТР НЕЗАЛЕЖНИХ ІСТОРИЧНИХ СТУДІЙ

УКРАЇНСЬКА ТІЛОВИХОВНА ТРАДИЦІЯ
НАУКОВИЙ ЗБІРНИК
Випуск 2

Упорядник і головний редактор
Андрій СОВА

Літературне редагування
Валерій ДЖУНЬ, Степан КОСТЬ

Технічне редагування
Андрій СОВА

Мистецьке оформлення
Федір ЛУКАВИЙ

Комп'ютерне складання
Дмитро САВІНОВ

Підписано до друку 11.01.2022 р.
Ум. друк. арк. 12,96
Друк офсетний. Формат 70x100 1/16
Наклад 300 прим.

Контакти:
e-mail: andrijsova@yahoo.com
sovaandrij1980@gmail.com
моб. тел.: +38 097 845 70 40

Друк: ТзОВ «Простір-М»
Свідоцтво ДК № 2167 від 21.04.2005 р.
79000, м. Львів, вул. Чайковського, 8
тел.: (032) 261-09-05, e-mail: prostir.druk@gmail.com